

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Demokratiaohjelma on tärkeä asiakirja. Yritysten menestyksen näkökulmasta oleellisinta on vakaa ja ennakoitava toimintaympäristö. Tutkimukset ovat osoittaneet, että demokratian ja talouskasvun välillä on vahva yhteys. Hyvin toimivat demokraattiset rakenteet edistävät talouskasvua. Tätä yhteyttä on tarkasteltu muun muassa Helsingin yliopiston valtio-opin dosentti Hanna Wassin kirjoittamassa Vahva demokratia talouskasvun tuottajana -julkaisussa. (<https://demofinland.org/wp-content/uploads/2024/09/Policy-brief-Vahva-demokratia-talouskasvun-tuottajana.pdf>)

Julkaisussa todetaan suosituksena, että demokratia on tunnistettava myös talouskasvun ja kestävän talouden mahdollistajana. Lisäksi suositellaan, että yritysmaailman ja demokratiatoimijoiden aktiivista vuorovaikutusta on edistettävä ja seurattava demokratian kehitystä myös yritysmaailman näkökulmasta.

Tämä näkökulma demokratiaohjelmasta puuttuu.

Toinen ohjelmasta puuttuvat näkökulma on kansalaisyhteiskunta, kansalaisten omaehtoinen yhdistys- ja järjestötoiminta. On keskeistä, että kansalaisjärjestöjen mahdollisuudet toimia nähdään oleellisena osana demokratiaa sekä keskeisenä demokratiatoimijana.

Toivomme, että nämä näkökulmat lisätään ohjelmaa. Lisäksi toivomme kirjattavaksi, että aktiivista vuoropuhelua yritysten ja demokratiatoimijoiden välillä vahvistetaan.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,
- äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,
- kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,
- yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,
- lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.

-

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja

opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,
- tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.

-

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,
- viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,
- jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,
- hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,
- osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.

-

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,**
- **mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.**

-

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle**
- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.**

-

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.**

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,
- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,
- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,
- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

-

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

-

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,
- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,
- asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,
- tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,
- demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,**
- **yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.**

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seuranta ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,**
- **osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,**
- **hallituksen demokratioliittisistä toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.**

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,**
- **tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,**
- **aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,**
- **osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,**

- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjalus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinoitua ja kansainvälisten demokratiasuositusten toimeenpanon seurantaä kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

4

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseä periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

2

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Kallama Susanna
Yhteiskunnallisten yritysten liitto ARVO ry

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Etnisten suhteiden neuvottelukunnan (ETNO) sihteeristö on koonnut lausuntoon neuvottelukunnan jäsenten näkemyksiä asiaan. Lausunto annetaan Etnisten suhteiden neuvottelukunnan työjaoston nimissä.

Yleiset kommentit:

Maahanmuuttaneiden ja monikielisten suomalaisten omien järjestöjen, sekä uskonnollisten yhdyskuntien merkitys demokratiakasvattajina, yhteiskunnallisen osallistumisen edistäjinä ja viranomaisyhteistyön demokratiakumppaneina tulee tunnistaa. Maahanmuuttajajärjestöjen tekemä demokratiatyö perustuu pitkälti vapaaehtoisuudelle: Rahoitusta tarvitaan pitkäjänteisen demokratiatyön varmistamiseen ja vaikeasti tavoitettavien kohderyhmien tavoittamiseen. EU:n rahoitusinstrumentit (mm. CERV-rahoitusohjelma) ovat maahanmuuttajajärjestöille lähes saavuttamattomia.

Uskonnolliset yhdyskunnat tulisi mainita periaatepäätöksen tekstissä ja huomioida järjestöjen tapaan demokratiatyötä tekevinä ja viranomaisten yhteistyökumppaneina.

Nuoret on huomioitu periaatepäätöksen linjauksissa ja toimenpiteissä kattavasti. Periaatepäätöksen toimenpiteissä tulee huomioida myös maahanmuuttaneet aikuiset ja vanhemmat, sillä asenteet ja tiedot vaikuttamisesta periytyvät perheessä aikuisilta. Erityisen tärkeää on huomioida epädemokraattisista maista Suomeen muuttaneet.

Kirjastot tulisi huomioida periaatepäätöksessä muun muassa tiedon välityksen kanavana ja eri väestöryhmien yhteisenä kohtaamispaikkana (dialogi).

Sitran toteuttamia käytännönläheisiä demokratiakokeiluja maahanmuuttaneiden ja monikielisten osallistumisen edistämiseksi tulisi jatkaa

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

Maahanmuuttaneiden tavoittaminen vaalitiedotuksella ja viestinnässä on suuri haaste. Monikielinen ja kanavainen vaalitiedotus on ollut pitkään puutteellista.

Maahanmuuttaneiden ja monikielisten nuorten ja aikuisten äänestysaktiivisuutta ei nosteta yksin vaaliviestinnällä. Jos osallisuuden ja kuulumisen kokemus suomalaiseen yhteiskuntaan puuttuvat, äänestäminen tai osallistuminen eivät kiinnosta. Osallisuuden kokemus suomalaisesta yhteiskunnasta rakentuu jo varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen aikana, aktiivinen puuttuminen lasten ja nuorten kohtaamaan kiusaamiseen ja rasismiin on tärkeää. Äänestysaktiivisuuteen ja osallistumiseen vaikuttavat myös aikaisemmat positiiviset tai negatiiviset kokemukset vaikuttamisesta.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,**
- **äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,**
- **kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,**
- **yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.**

Toimilla tulee lisätä maahanmuuttajataustaisten ja monikielisten äänestysaktiivisuutta muun muassa seuraavin toimin:

- Maahanmuuttaneiden äänestysaktiivisuuden nostaminen ja osallistumisen edistäminen edellyttää panostuksia rasisminvastaiseen työhön, rakentavaan keskustelukulttuuriin sitoutumista myös poliitikkojen ja päättäjien tasolta sekä myönteisten osallistumisen kokemusten lisäämiseen. Osin näihin vastataan hallituksen rasisminvastaisessa toimintaohjelmassa sekä periaatepäätöksen linjauksissa hyvästä keskustelukulttuurista.

- Vaaleista vastaavien viranomaisten oikeusministeriössä, kunnissa ja Kuntaliitossa, sekä hyvinvointialueilla ja HYVIL Oy:ssä tulee huolehtia selko- ja monikielisen, sekä monikanavaisen vaaliviestinnän toteuttamisesta ja resursoinnin parantamisesta siten, että vaaliviestintä tavoittaa maahanmuuttaneet ja monikieliset suomalaiset.
- Vaaleista vastaavat viranomaiset ottavat avuksi maahanmuuttajien ja monikielisten nuorten ja aikuisten kohderyhmien tavoittamiseksi maahanmuuttajajärjestöjä ja uskonnollisia yhdyskuntia.
- Vaaleista vastaavat viranomaiset voivat tukea järjestöjen demokratiatyötä tuottamalla maahanmuuttaneiden tavoittamiseksi selkokielistä ja monikielistä materiaalia.
- Jos toteutetaan monikielisiä ja selkokielisiä vaalipaneeleita, striimataan ne verkossa ja sosiaalisessa mediassa, josta ne ovat katsottavissa myöhemmin.
- Panostetaan selko- ja monikieliseen vaaliviestintään sosiaalisessa mediassa.
- Alue- ja kuntavaalit 2025: Monikielisten asukkaiden kanssa toteutetaan tekstiviestikokeilu äänestysaktiivisuuden lisäämiseksi.
- Eduskuntavaalit 2027: Kansalaisuuden saaneille lähetetään ensi kertaa valtiollisissa vaaleissa äänestävien kirje kotiin.
- Maahanmuuttaneiden äänestysaktiivisuuden eriytymiskehityksen pysäyttämiseksi haetaan EU-rahoitusta. Osallistutaan EU-rahoitushakuun (esim. CERV) järjestöjen ja viranomaisten ja tutkimuslaitosten yhteistyönä.

Tavoitelinjalus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,**
- **lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.**

Maahanmuuttaneet ja monikieliset lapset ja nuoret voidaan huomioida tulevina äänestäjinä esimerkiksi seuraavin toimin:

- Lisätään maahanmuuttajanuorten tietoa vaikuttamismahdollisuuksista. Järjestöille ja muille nuorten kanssa toimiville tuotetaan selkeää ja helposti edelleen jaettavaa materiaalia (erilaiset vaalit, äänestäminen, muut vaikuttamisen tavat). Materiaalien tulee olla jaettavissa nuorten

suosimissa kanavissa. Materiaalien tulee puhutella myös maahan muuttaneita nuoria mm. kuvituksessa huomioidaan monimuotoisuus.

- Hyödynnetään vertaisia ja kokemusasiantuntijoita viestittäessä maahanmuuttajanuorille äänestämisen tärkeydestä ja vaikuttamisen erilaisista tavoista. Viesti kulkee parhaiten nuorilta nuorille.
- Äänestyspaikkojen sijoittelussa ja nuorten tavoittamisessa vaaliviestinnällä kysytään nuorilta itseltään, missä ja miten heidät tavoittaa.

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

Linjauksissa ja toimenpiteissä on huomioitu hyvin lapset ja nuoret yleisesti.

Tärkeää ovat myös kohdennetut toimenpiteet maahanmuuttajataustaisten ja monikielisten, haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten osallistumismahdollisuuksien ja äänen kuulumisen parantamiseksi. Maahanmuuttaneet ja monikieliset nuoret tarvitsevat tukea yhteiskunnallisiksi vaikuttajiksi kasvamiseen. Positiivisen osallistumisen kokemusten edellytyksenä ovat rohkeat ja syrjinnästä vapaat tilat.

Tavoitelinjalus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,**
- **tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.**

- Lisätään maahanmuuttaneiden ja monikielisten lasten ja nuorten mahdollisuuksia vaikuttaa heitä koskevaan päätöksentekoon sekä mahdollistetaan vaikuttajaksi kasvamista: Nuorisovaltuustojen ja toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien toimintaan tulee saada mukaan lisää

maahanmuuttaneita ja monikielisiä lapsia ja nuoria. Toiminnasta vastaavien aikuisten tulee aktiivisesti kutsua maahanmuuttaneita ja monikielisiä nuoria mukaan toimintaan.

- Ensimmäiset positiiviset kokemukset vaikuttamisesta ovat tärkeitä. Toiminnasta vastaavien aikuisten tulee varmistaa, että nuorisovaltuustojen ja muiden toimielinten toimintaan voi osallistua myös kehittyvällä suomen tai ruotsin kielen taidoilla ja että rasismiin ja syrjintään puututaan välittömästi.
- Maahanmuuttajajärjestöt ja uskonnolliset yhdyskunnat voisivat toimia maahanmuuttajanuorten vaikuttajahautomoina ja tarjota myönteisiä vaikuttamisen kokemuksia. Nuorten vaikuttajien mentorointitoimintaa on kehitetty muun muassa MakeSomeNoise-hankkeessa (Helsingin kaupunki, Diakonissalaitos).
- Panostetaan vaikuttamisen harjoittelussa ruohonjuuritason ja paikallistason vaikuttamiseen omassa lähiympäristössä (koulu), kunnassa ja hyvinvointialueella.
- Aktivoidaan maahanmuuttajanuoria vaikuttamiseen kysymällä ja keskustelemalla heille tärkeitä aiheista.

Tavoitelinjalus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,**
 - **viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,**
 - **jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,**
 - **hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,**
 - **osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.**
-
- Lisätään dialogisten menetelmien käyttöä lasten ja nuorten osallistamisessa ja kuulemisessa. (myös toimenpidelinjalus 8 ja 9)
 - Vakiinnutetaan nuorten dialogit osaksi kuntien toimintaa nuorten kuulemisessa. Dialogeihin osallistuvien nuorten ei tarvitse kuulua järjestöön tai puolueeseen.

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,
- mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.

-

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle
- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.

Kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation käytännöt ja opetusmateriaalit: Katso tavoitelinjaus 7.

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

kotoutumiskoulutus ja monikielinen yhteiskuntaorientaatio

Ohjelman tavoite lisätä kotoutumiskoulutukseen ja monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon osallistuvien maahanmuuttaneiden tietämystä ja osaamista demokratiasta on erittäin kannatettava.

Kotoutumiskoulutuksen ja yhteiskuntaorientaation opintokokonaisuuksien tulee sisältää riittävät tiedot osallistumisoikeuksista ja yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta Suomessa, kotoutujan paikkakunnasta riippumatta. Yhteiskunnalliseen osallistumiseen tulee kannustaa jo ennen suomen tai ruotsin kielen hallintaa tai pitkää asumisaikaa Suomessa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.**

Kotoutumiskoulutus ja monikielinen yhteiskuntaorientaatio:

- Lisätään kotoutumiskoulutuksen ja yhteiskuntaorientaation järjestäjiä kilpailutukseen kriteerit siitä, että koulutus sisältää riittävät tiedot osallistumisoikeuksista ja yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta Suomessa.
- Kotoutumiskoulutuksen ja yhteiskuntaorientaatiota toteuttavien opettajien osaamista osallistumisoikeuksista ja yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta vahvistetaan. Viestitään koulutuksen järjestäjille ja opettajille tietoa valmiista demokratiakasvatuksen aineistoista.
- Hyödynnetään aikuisten kotoutumiskoulutuksen ja yhteiskuntaorientaation opetuksessa soveltuvien osien lasten ja nuorten demokratia- ja ihmisoikeusmateriaaleja ja aineistopankkia.
- Hyödynnetään opetuksessa Kotona Suomessa –hankkeen laatimia monikielisiä videoita demokratiasta ja osallistumisesta Suomessa. Videot löytyvät Youtube-kanavalta osoitteesta www.youtube.com/c/KotonaSuomessa
- Hyödynnetään etnisten suhteiden neuvottelukunnan MOVA-työryhmän konkreettisia ehdotuksia: Jotta aikuisten maahanmuuttajien demokratiakasvatus kotoutumiskoulutuksessa ja yhteiskuntaorientaatioissa mahdollistaisi paremmin oppimista, tulisi teoreettisen opiskelun sijaan panostaa keskusteluihin yhteiskunnallisista teemoista, käytännönläheiseen demokratiaharjoitteluun sekä järjestövierailuihin.

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

Eri väestöryhmien välistä hyvää keskustelukulttuuria tulee tukea. Ohjelman tulee sisältää toimenpiteitä, joilla vahvistetaan vähemmistöjen motivaatiota osallistua yhteiskunnalliseen

keskusteluun. Tämä edellyttää luottamuksen vahvistamista kantaväestön, maahanmuuttaneiden ja heidän jälkeläistensä, sekä päättäjien ja poliitikkojen välillä.

Dialogeilla ja dialogisilla keskusteluilla voidaan parantaa yhteiskunnallista keskusteluympäristöä, joka kannustaa myös vähemmistöjä osallistumaan yhteiskunnalliseen keskusteluun, lisää ymmärrystä ja luottamusta keskustelijoiden välillä sekä mahdollistaa osallistumisen matalalla kynnyksellä.

Dialogisten menetelmien käyttöä tulee lisätä ja vakiinnuttaa osana päätöksentekoa. Dialogimenetelmien käyttäminen edistää kaikkien lasten ja nuorten osallistumista ja kuulemista, mutta huomioi erityisesti haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret.

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

Katso tavoitelinjaus 3,4,9.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,
- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,
- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,
- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

Katso tavoitelinjaus 3,4,9.

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,

- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

Lisätään dialogisten menetelmien käyttöönottoa ja luottamusta päätöksentekoprosesseissa seuraavasti:

- Lisätään ymmärrystä siitä, että dialogien ja dialogisten keskustelujen järjestäjien tulee säilyttää osallistujien luottamus. Osallistujille on avattava selkeästi: Miksi kuullaan, mitä tapahtuu kuulemisen jälkeen.
- Tuetaan etnisten suhteiden neuvottelukunnan työtä paikallisen, alueellisen ja valtakunnallisen dialogityön kehittämiseksi. Dialogityön tavoitteena on lisätä vuoropuhelua, kerätä tietoa ja vaikuttaa tiedolla konkreettisten toimenpiteiden toteuttamiseksi. Kehitetään työtä, jolla dialogityö voitaisiin sitoa osaksi päätöksentekoa.

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

Maahanmuuttaneiden ja monikielisten asukkaiden ja asiakkaiden osallistumisoikeudet ja vaikuttamismahdollisuudet kuntien ja hyvinvointialueiden päätöksentekoon riippuvat asuinpaikasta. Kuntalain ja hyvinvointialuelain lakisääteisten vaikuttamistoimielinten lisäksi osa kunnista ja hyvinvointialueista on vapaaehtoisesti perustanut maahanmuuttaja- tai monikulttuurineuvostoja.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,
- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

- Maahanmuuttaja- ja monikulttuurineuvostojen asema tulee vakiinnuttaa ja säätää niistä kunta- ja hyvinvointialueilla nuoriso-, vanhus- ja vammaisneuvostojen tapaan.

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,
- asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,
- tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,
- demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,
- yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seuranta ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinointia ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seurantaan kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,

- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoituksena periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

-

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Suorsa Nina
Oikeusministeriö - Etnisten suhteiden neuvottelukunta (ETNO)

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Oikeusministeriö

Diaarinumero: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Medialiitto kiittää mahdollisuudesta antaa lausunnon oikeusministeriölle luonnoksesta valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi ("luonnos").

Esitämme kunnioittavasti huomiomme luonnokseen jatkovalmistelua varten erityisesti tiedon huoltovarmuuden, yhteiskuntarauhan, osallisuuden, tiedon saatavuuden ja demokratian kannalta. Lausunnon rakenne perustuu oikeusministeriön lausuntopalvelussa antamaan jaotteluun.

Pääviestit

1. Riippumattomien tiedotusvälineiden elinvoima ja tiedonsaanti tulisi turvata pitkäjänteisesti demokratiaohjelmalla. Demokratia kuolee ilman vapaata, luotettavaa tiedonvälitystä. Tiedotusvälineiden asemaa ja roolia demokratiassa ja osallistumisen edistämässä tulisi korostaa.

2. Demokratiaohjelman toimenpiteillä tulisi vahvistaa riippumattomien tiedotusvälineiden toimintaedellytyksiä ja parantaa mediapolitiikan koordinoitua sen varmistamiseksi, etteivät yksittäiset säädöshankkeet ainakaan heikennä tiedotusvälineiden elinvoimaisuutta ja tiedonsaantia.

3. Julkisen hallinnon, kuten kuntien ja hyvinvointialueiden, toiminnassa ja viestinnässä tulisi ottaa huomioon erityisesti paikallisen uutismedian tiedonsaanti ja toimintaedellytysten turvaaminen. Julkisuusperiaatteen merkitystä ja sen aktiivisen soveltamisen tärkeyttä tulee korostaa julkishallinnossa esimerkiksi koulutusten avulla.

4. Demokratiaohjelman toimenpiteiden tulisi ohjata opetusta perus- ja täydennyskoulutuksessa: esimerkiksi perusopetuksen opetussuunnitelmaa uudistettaessa informaatiolukutaito, journalismin etiikka sekä riippumattomien tiedotusvälineiden rooli ja merkitys demokratialle ja osallisuudelle yhteiskunnassa tulisi lisätä osaksi yläkoulujen yhteiskuntaopin oppisisältöjä ja mainita opetussuunnitelman perusteissa. Valtioneuvoston vastuulla olevaa perusopetuksen tuntijakoa tulisi muuttaa vastaavasti.

Medialiitto ry

Jukka Holmberg Ismo Huhtanen
toimitusjohtaja lakiasiainjohtaja, Uutismedian liitto

Medialiitto on media-alan ja graafisen teollisuuden yritysten edunvalvontajärjestö. Jäsenjärjestömme ovat Aikakausmedia, Graafinen Teollisuus, RadioMedia, Suomen Kustannusyhdystys ja Uutismedian liitto. Yhdessä edustamme noin 600:aa yritystä uutismedian, aikakausmedian, kirjojen ja oppimateriaalin kustantamisen sekä painamisen, radio- ja tv-toiminnan ja jakelun alueilla. Jäsenyritykset työllistävät Suomessa suoraan noin 20 000 henkilöä, ja liiton edustamien toimialojen yhteenlaskettu liikevaihto on noin 3,1 miljardia euroa.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

Medialiitto kannattaa äänestysaktiivisuuden edistämistä. Medialiiton näkemyksen mukaan riippumattomilla tiedotusvälineillä, kuten uutismedialla, on tässä tärkeä rooli.

Tavoitelinjalus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,
- äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,
- kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,
- yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

Luonnoksen jatkovalmistelussa tulisi demokratiaohjelmaan selkeästi kirjata informaatiolukutaidon ja mediakasvatuksen aseman ja osaamisen merkitys sekä niiden vahvistaminen koulujen ja oppilaitosten opetuksessa ja opettajien koulutuksessa. Lapsille ja nuorille tulisi opetuksessa aktiivisesti avata, mitä eroa on sillä, että esimerkiksi tietoa uutistapahtumista hankitaan päätoimittajavastuun alaisista, Journalistin ohjeisiin sitoutuneista tiedotusvälineistä ja sillä, että tietoa hankitaankin muusta digitaalisesta sisällöstä, kuten esimerkiksi sosiaalisen median palveluista.

Medialiitto kiinnittää ministeriön huomiota siihen, että sosiaalisen median palveluiden suosio erityisesti lasten ja nuorten keskuudessa sekä tekoälypalveluiden kehittyminen haastavat osaltaan demokratiakehitystä.

Päätoimittajavastuun alaisilla, Journalistin ohjeisiin sitoutuneilla tiedotusvälineillä, kuten lehdistöllä, on keskeinen rooli, kun lapsille ja nuorille viestitään vaalien, äänestämisen ja luottamusyhteiskunnan merkitystä vapauden kannalta. Lasten ja nuorten osalta on syytä edelleen tavoitella luottamusyhteiskuntaa ja sen ylläpitämistä. Luottamus toisiin ihmisiin, yhteiskuntaan ja sen instituutioihin on demokratiamme kulmakiviä.

Medialiitto kiinnittää ministeriön huomiota valtioneuvoston periaatepäätökseen suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla (2022:40), joka korostaa median tärkeää roolia muuttuneessa turvallisuusympäristössämme. Demokratiapolitiikan mukaan journalistisella medialla on tärkeä rooli esimerkiksi informaatiovaikuttamisen kitkemisessä. Median toimintaedellytysten turvaaminen tulee huomioida myös turvallisuus- ja yhteiskuntarauhakysymyksenä. Myös näiden seikkojen vuoksi demokratiaohjelmassa tulisi olla selvät maininnat informaatiolukutaidon ja mediakasvatuksen osaamisen merkityksestä ja niiden vahvistamisesta koulujen ja oppilaitosten opetuksessa sekä ja päätoimittajavastuun alaisten, Journalistin ohjeisiin sitoutuneen tiedotusvälineiden sisällön tärkeästä merkityksestä suhteessa esimerkiksi sosiaalisen mediaan tietolähteenä.

Sekä demokratia- että mediakasvatuksen tärkeys tulisi aidosti tunnistaa ja tunnustaa osana peruskoulun ja muun koulutuksen oppisisältöjä. Haasteena on, että teemoja vaivaa osaamisen ja resurssien puute opetuksessa. Opetus lepää yksittäisten, innostuneiden opettajien harteilla. Systemaattinen opettajien täydennyskoulutus puuttuu. Tämä saattaa maamme koululaiset ja opiskelijat eriarvoiseen asemaan.

Medialiitto katsoo, että opetussuunnitelmaa lähivuosina uudistettaessa informaatiolukutaito, journalismin etiikka (Journalistin ohjeet) sekä riippumattomien tiedotusvälineiden rooli ja merkitys niin sanotusti vallan vahtikoirana lisättäisiin osaksi yläkoulujen yhteiskuntaopin oppisisältöjä ja mainittaisiin opetushallituksen vastuulla olevan opetussuunnitelman perusteissa. Lisäksi valtioneuvoston perusopetuksen tuntijakoa koskevaa asetusta tulisi muuttaa vastaavasti.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,**
- **lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.**

Medialiitto ehdottaa, että luonnoksen jatkovalmistelussa demokratiaohjelmaan lisätään uudet toimenpiteet seuraavasti:

- o informaatiolukutaidon ja mediakasvatuksen aseman ja osaamisen merkityksen vahvistaminen koulujen ja oppilaitosten opetuksessa sekä opettajien koulutuksessa.
- o lapsille ja nuorille korostetaan opetuksessa aktiivisesti päätoimittajavastuun alaisten, Journalistin ohjeisiin sitoutuneiden tiedotusvälineiden sisällön, ja muun sisällön, kuten esimerkiksi sosiaalisen median tarjoaman sisällön, eroja tiedon luotettavuudessa.

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja

opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,
- tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.

-

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,
- viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,
- jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,
- hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,
- osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.

-

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

Medialiitto viittaa vastaukseen edellä tavoitelinjauksen 2 kohdalla.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,**
- **mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.**

Medialiitto viittaa toimenpide-ehdotuksiin edellä tavoitelinjauksen 2 alla.

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

Medialiitto kannattaa tavoitelinjausta 6. Demokratia-, perusoikeus- ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen tukevat osallistumisoikeuksien toteutumista.

Medialiitto katsoo, että demokraattinen järjestelmä perustuu suvereenissa valtiossa nimenomaan perustuslakiin. Kysymys ei ole vain ihmisoikeuskasvatuksesta. Demokratiakasvatuksen tulisi tukea perustuslain ja perustuslain aseman tuntemusta. Se olisi omiaan myös parantamaan oikeusvaltion ja sen merkityksen ymmärrystä lasten, nuorten ja aikuisten keskuudessa.

Medialiiton käsityksen mukaan riippumattomien tiedotusvälineiden roolin ja merkityksen korostaminen vapaassa, demokraattisessa yhteiskunnassa on keskeinen osa myös demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta. Demokratiaohjelmassa tulisikin korostaa riippumattomien tiedotusvälineiden (eli päätoimittajavastuun alainen ja Journalistin ohjeisiin sitoutunut media) roolin ja merkityksen opettamista perusopetuksessa.

Tämä tarkoittaa sitä, että sekä demokratia- että mediakasvatuksen tärkeys tulisi aidosti tunnistaa ja tunnustaa osana peruskoulun ja muun koulutuksen oppisisältöjä. Haasteena on, että teemoja vaivaa osaamisen ja resurssien puute opetuksessa. Opetus lepää yksittäisten, innostuneiden opettajien harteilla. Systemaattinen opettajien täydennyskoulutus puuttuu. Tämä saattaa maamme koululaiset ja opiskelijat eriarvoiseen asemaan.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle**
- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.**

Medialiitto ehdottaa, että luonnoksen jatkovalmistelussa toimenpiteitä täydennetään toimenpiteellä, joka edistää oikeusvaltion ja sen merkityksen parempaa ymmärrystä lasten, nuorten ja aikuisten keskuudessa.

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,
- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,
- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,
- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

-

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

-

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

Medialiitto katsoo, että tämä on tärkeä asiakokonaisuus.

Julkisen hallinnon, kuten kuntien ja hyvinvointialueiden, toiminnassa ja viestinnässä tulisi ottaa huomioon erityisesti paikallisen uutismedian tiedonsaanti ja toimintaedellytysten turvaaminen. Julkisuusperiaatteen merkitystä ja aktiivisen soveltamisen tärkeyttä tulee määrätietoisesti korostaa julkishallinnossa.

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

Medialiitto viittaa edelliseen vastaukseen Yleiset huomiot -kohdassa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,
- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

Medialiitto ehdottaa, että luonnoksen jatkovalmistelussa demokraatiohjelmaan lisätään uusi toimenpide seuraavasti:

- o hyvinvointialueilla ja kunnissa toimivien paikallisten uutismedioiden toimintaedellytykset ja tiedonsaanti turvataan.

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

Medialiitto kannattaa tavoitelinjausta 11. Siihen liittyvät toimenpiteet ovat oikeasuuntaisia.

Medialiitto toteaa, että kansalaisten keskeinen tapa saada tietoa siitä, miten alue- ja paikallishallinto toimii, miten niitä johdetaan ja millaisia päätöksiä niissä valmistellaan ja tehdään sekä millaisia seurauksia päätöksillä voi olla, ovat paikalliset riippumattomat tiedotusvälineet eli paikalliset uutismediat. Niillä on aivan keskeinen rooli kuntalaisten tiedonsaannista esimerkiksi kuntapäätäjien, kunnan virkamiesten ja kunnassa toimivien yritysten suunnitelmista ja toiminnasta. Ilman riippumatonta tiedonvälitystä kuntalaisten tietopohja osallistua ja valmiudet äänestää kunta- ja aluevaaleissa ovat heikot.

Paikallisella uutismedialla on keskeinen tehtävä kuntademokratian toteutumisessa Suomessa.

Medialiitto korostaa, että julkisen hallinnon ja esimerkiksi kuntien ja hyvinvointialueiden viestintään kiinnitetään tarvittaessa huomiota. Julkisesti rahoitettujen kuntien ja hyvinvointialueiden viestinnästä ei saa muodostu ympäri Suomea markkinaehtoisesti julkaistavan uutismedian, eli sanoma- ja kaupunkilehtien, kanssa kilpailevia julkisin varoin rahoitettuja ”kuntamedioita”.

Kuntien ja alueiden viestintää suunniteltaessa on muistettava, että julkisesti rahoitetun journalismin kaltaisen viestintäsisällön tarjoaminen on omiaan vähentämään kuluttajien halukkuutta maksaa yksityisten markkinatoimijoiden eli paikallisen lehdistön tarjoamista vastaavista sisällöistä. Digitaalisista journalistisista sisällöistä maksettavat tilausmaksut ovat välttämätön edellytys sille, että markkinaehtoisesti toimivat riippumattomat tiedotusvälineet, sanoma- ja kaupunkilehdet, voivat jatkaa maamme kunnissa toimintaansa markkinatilanteessa, jossa painettujen sanomalehtien levikit ovat jo useiden vuosien ajan olleet nopeassa laskussa ja valtaosa digitaalisesta mainonnasta on siirtynyt suurille alustatoimijoille.

Julkisesti subventoidun julkisen hallinnon, kuten kunnan journalismin kaltaisen julkaisutoiminnan, seurauksena voi pahimmillaan olla sanoma- ja kaupunkilehtien toimintaedellytysten dramaattinen

heikentyminen ja sitä kautta maamme ammattimaisen toimituksellisen median moniäänisyyden heikentyminen. Tällainen kehitys olisi omiaan myös rapauttamaan maamme paikallisen kuntademokratian.

Medialiitto kannustaa ministeriötä saattamaan julkisuuslain uudistuksen loppuun ripeällä aikataululla. Julkisuuslain uudistamiseen on suuri tarve kansalaisten ja kuntalaisten tiedonsaannin ja kuntademokratian vahvistamiseksi.

Medialiitto korostaa, että julkisuuslain uudistus edellyttää myös kattavaa virkamiesten kouluttamista ja perehdyttämistä julkisuusperiaatteeseen ja julkisten tietojen sekä asiakirjojen julkisuuteen, jotta tiedotusvälineiden tiedonsaanti voidaan varmistaa viranomaisissa ja kaikissa kunnissa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,**
- **asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,**
- **tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,**
- **demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.**

Medialiitto ehdottaa, että luonnoksen jatkovalmistelussa demokratiaohjelmaan lisätään paikallisdemokratian säilyttämiseksi uudet toimenpiteet seuraavasti:

- hyvinvointialueilla ja kunnissa toimivien paikallisten uutismedioiden toimintaedellytysten ja tiedonsaannin turvaaminen.

- julkisuuslain uudistus saatetaan loppuun ripeällä aikataululla kansalaisten ja kuntalaisten tiedonsaannin ja kuntademokratian vahvistamiseksi maassamme.

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

Medialiitto kannattaa tavoitelinjausta 12.

Monipuolisten suomalaisten riippumattomien tiedotusvälineiden elinvoimaisuuden varmistamiseksi tulevaisuudessa tarvitaan aktiivisempaa mediapolitiikkaa. Media-alaa koskeva päätöksenteko on nykyisin Suomessa siiloutuneena useisiin ministeriöihin. Median toimintaedellytyksiin vaikuttavia taloudellisia päätöksiä ja sääntelyhankkeita tulisi arvioida hyvissä ajoin, ennakoivasti ja keskitetysti.

Medialiiton mukaan demokratian toimivuuteen ja luottamuksen syntyyn ei voida vaikuttaa pelkästään demokratiapolitiikalla. Demokratian toimivuutta ja luottamuksen syntyä sekä ylläpitämistä pitkäjänteisesti on siksi syytä tukea myös mediapolitiikalla.

Mediapolitiikalla varmistetaan, etteivät yksittäiset säädöshankkeet ainakaan heikennä riippumattomien tiedotusvälineiden elinvoimaisuutta tai tiedonsaantia.

Valtioneuvoston huoltovarmuusselonteossa (2022: 59) todetaan, että medially on merkittävä rooli, kun viestinnällä tuodaan varmuutta ja luottamusta viranomaisten toimintaan ja varautumiseen.

Valtioneuvosto teki 24.10.2024 päätöksen huoltovarmuuden tavoitteista (TEM/2024/142). Sen lähtökohtana on Suomen muuttunut turvallisuusympäristö, joka heijastuu myös huoltovarmuustoimintaan. Uudet ja vahvistuneet uhat edellyttävät, että huoltovarmuuden turvaamisen ja varautumisen tasoa vahvistetaan. Huoltovarmuuden kehittämisen yksi painopiste lähivuosien aikana on myös sotilaalliseen uhkaan ja hybridiuhkiin varautumisessa. Tavoitepäätöksen kohdassa 4.13 (Tiedonvälitys) todetaan muun muassa, että ”yhteiskunnan turvallisuutta ja vastuullista sananvapautta tukevan, vapaan ja moniäänisen tiedonvälityksen toimintaedellytyksien turvaaminen kaikissa olosuhteissa on yhteiskunnan turvaamisen painopisteitä. Joukkoviestinnän ja sen infrastruktuurien turvaaminen on välttämätöntä”.

Demokratiapolitiikan mukaan journalistisella medially on tärkeä rooli esimerkiksi informaatiovaikuttamisen kitkemisessä. Median toimintaedellytysten turvaaminen tulee huomioida myös turvallisuus- ja yhteiskuntarauhakysymyksenä.

Demokratiapolitiikassa peräänkuulutetaan Suomeen pitkäjänteistä, hallinnonalat ylittävää mediapolitiikkaa. Tämä auttaisi turvaamaan ammattimaisen media-alan toimintaedellytykset.

Medialiitto korostaa sitä, että nämä tuoreet demokratiapolitiikkaan ja huoltovarmuuteen liittyvät valtioneuvoston linjaukset tukevat osaltaan sitä, että mediapolitiikan koordinointia tulisi konkreettisesti edistää.

Ministeriörajat ylittävällä mediapolitiikalla huolehdittaisiin riippumattoman tiedonvälityksen asemasta kaikissa media-alaa koskevissa kansallisissa ja EU-tason lainsäädäntöhankkeissa.

Medialiitto ehdottaa, että mediapolitiikkaan sisällytetään kaikki kotimaiseen mediatarjontaan vaikuttavat julkisen vallan päätökset ja toimenpiteet. Laadukkaat, ammattimaiset journalistiset sisällöt, kirjallisuus ja oppimateriaalit luovat suomalaisille hyvinvointia, rakentavat yhteiskuntaluottamusta ja turvaavat henkistä huoltovarmuutta. Monimuotoinen, luotettava ja riippumaton media osaltaan vahvistaa osallisuutta ja rakentaa yhteiskuntaan liimaa. Lisäksi se turvaa kansalaisten tiedonsaannin, mahdollistaa toimivan demokratian ja vahvistaa suomalaisten kestävyyttä disinformaatiota ja informaatiovaikuttamista vastaan.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,**
- **yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.**

Medialiitto kannattaa esitettyjä toimenpiteitä. Demokratiapolitiikan tiivis ja systemaattinen koordinaatio mediapolitiikkatoimiin on hyvin tärkeää.

Medialiitto ehdottaa, että luonnoksen jatkovalmistelussa demokraatiohjelmaan lisätään demokratiapolitiikan ja mediapolitiikkaan liittyvien toimien vahvistamiseksi uusi toimenpide seuraavasti:

o Mediapolitiikan ministeriörajat ylittävää koordinointia parannetaan valtioneuvostossa suomalaisen media-alan ja erityisesti tiedotusvälineiden toimintaedellytysten ja toimintakyvyn turvaamiseksi pitkäjänteisesti.

Median toimintaedellytysten turvaaminen edellyttää konkreettisia panostuksia ja toimenpiteitä. Mediapolitiikan koordinoinnin parantaminen valtioneuvostossa olisi sellainen.

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seurantaa ja läpinäkyvyyttä.

Medialiitto kannattaa tavoitelinjausta 13.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattoriin kehittämisen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

Medialiitto kannattaa toimenpiteitä.

Medialiitto korostaa demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestimisen tärkeyttä myös Euroopan unionissa ja kansainvälisesti.

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

Medialiitto kannattaa tavoitelinjausta 14.

Medialiiton näkemyksen mukaan Suomen tulisi EU-tasolla edistää EU:n lähialueiden niin sanottujen kumppanimaiden demokratia- ja oikeusvaltiokehityksen, instituutioiden ja sitä kautta myös niiden ei-materiaalisen huoltovarmuuden kehittämistä.

Olennaista on viestiä ja korostaa aktiivisesti EU-tasolla media-alan ja erityisesti tiedotusvälineiden tärkeää roolia osana demokratian ylläpitämistä ja kehittämistä sisäisten ja ulkoisten uhkien aikana.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,

- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

Medialiitto ehdottaa, että luonnoksen jatkovalmistelussa demokratiaohjelmaan lisätään EU- ja kansainväliseen työhön liittyen toimenpide seuraavasti:

- o vaikutetaan EU:ssa aktiivisesti riippumattomien tiedotusvälineiden ja journalistien toimintaedellytysten, toimintakyvyn ja tiedonsaannin vahvistamiseksi pitkäjänteisesti

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinoitua ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seuranta kansallisella tasolla.

Medialiitto kannattaa tavoitelinjausta 15.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

3

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

3

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

Medialiitto viittaa vastauksiin lausuntopalvelussa edellä.

Medialiitto ry

Jukka Holmberg Ismo Huhtanen
toimitusjohtaja lakiasiaintohtaja, Uutismedian liitto

Medialiitto on media-alan ja graafisen teollisuuden yritysten edunvalvontajärjestö. Jäsenjärjestömme ovat Aikakausmedia, Graafinen Teollisuus, RadioMedia, Suomen Kustannusyhdystys ja Uutismedian liitto. Yhdessä edustamme noin 600:aa yritystä uutismedian, aikakausmedian, kirjojen ja oppimateriaalin kustantamisen sekä painamisen, radio- ja tv-toiminnan ja jakelun alueilla. Jäsenyritykset työllistävät Suomessa suoraan noin 20 000 henkilöä, ja liiton edustamien toimialojen yhteenlaskettu liikevaihto on noin 3,1 miljardia euroa.

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Huhtanen Ismo
Medialiitto ry

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Koko demokraattisen yhteiskunnan perusta on se, että kansalaiset kiinnostuvat ja osallistuvat, pääsevät vaikuttamaan ja saavat äänensä kuuluviin. Jotta rauha säilyy ja eriarvoistumisen kokemus vähenee, tarvitaan avointa, dialogista ja toisia kunnioittavaa keskustelukulttuuria, jossa pyritään aitoon ymmärrykseen ja toisten näkökulmia kunnioittavaan kohtaamiseen. Yhdenvertainen yhteiskunta antaa kakkien äänelle mahdollisuuden tulla kuulluksi. Myös vähemmistöt ja heikommassa asemassa olevat tulee huomioida. Edustuksellinen demokratia ei aina kuitenkaan edusta aidosti ihan kaikkia.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

Tavoitteena tärkeä, sillä kansan edustajat käyttävät kansan ääntä. Tarvitaan edustajia, jotka ovat perillä erilaisista arjen todellisuuksista. Jos äänestys alkaa olemaan vain ”parempiosaisen” yhteiskunnallisesti aktiivisten kantasuomalaisen harrastus, voi myös edustus alkaa vinoutumaan.

Tavoitelinjalus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

Nuoret ovat älykkäitä, yhteiskunnallisesti kriittisiä ja meidän tulevaisuus. Demokratian perusta on saada myös nuoret kiinnostumaan.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,
- äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,
- kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,

- **yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.**

Kansalaisjärjestöt ja toisen asteen oppilaitokset ovat hyviä yhteistyökumppaneita. Uskon suoraan vuorovaikutukseen ja koko demokraattisen järjestelmän selittämiseen innostavalla ja ymmärrettävällä tavalla. Ehkäpä tähän voisi vielä kytkeä TE-palvelut/toimipisteet. Äänestyspisteitä paikkoihin, jossa tavoiteltavat asiakasryhmät liikkuvat.

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

Koulu on hyvä pohja kylvää siemen yhteiskunnalliseen kiinnostukseen aitojen vaikuttamisen kokemusten kautta.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,**
- **lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.**

-

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

Lapset ja nuoret ovat tulevaisuus. Heidän osallisuuden kokemuksensa on merkittävä pohja hyvinvoivalle tulevalle ikäpolvelle. evaisuus. Heidän osallisuuden kokemuksensa on merkittävä pohja hyvinvoivalle tulevalle ikäpolvelle.

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

Tärkeää on myös varmistaa kunnolliset resurssit nuorisovaltuustojen, sekä oppilas- ja opiskelijakuntien toiminnalle. Nuoret vasta harjoittelevat yhteiskunnallista vaikuttamista ja tarvitsevat siihen paljon asianmukaista tukea ja innostamista. On myös luotava olosuhteet, joissa nuorten ääntä ja ajatuksia kuunnellaan avoimesti ja arvostavasti.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,**
- **tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.**

Tuki ja koulutus on tärkeää. Yhtä lailla myös poliittinen ohjaus siihen suuntaan, että kaikki ikä- ja asukasryhmät on huomioitava päätöksentekoprosesseissa.

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

Tärkeä toimintatapa, johon voimme aktiivisesti ja määrätietoisesti pyrkiä enemmän ja enemmän.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,**
- **viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,**
- **jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,**
- **hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,**
- **osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.**

Pidän tärkeänä juuri tapoja ja menetelmiä, joilla lapsia ja nuoria kuullaan ja kohdellaan prosesseissa. Lisäksi tulee huolehtia siitä, että asiat, joissa heitä kuullaan ovat sellaisia, että myös vaikutukset voidaan varmistaa. (Näennäiskuuleminen nakertaa luottamusta kovin nopeasti.)

Uskon, että yhteiskunnallisesti olisi paljon sellaisia asioita, joita lapset ja nuoret voisivat valmistella ja päättää omassa arjessaan. Tätä osallisuutta lisää kokeiluun avoimesti ja ennakkoluulottomasti.

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

Ihmisoikeuksien toteutuminen ja yhdenvertainen kohtelu yhteiskunnassa ovat tärkeitä asioita ja vaativat jatkuvaa huomiota.

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

Pitäisin tässä mukana myös kaikki nuoriso- ja kasvatustyötä tekevät vakan ja koulumaailman ulkopuolella.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,**
- **mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.**

-

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

Tässä kohdassa merkittävää on, että yhteistyötä tehdään monitoimijaisesti niin, samat päämäärät toistuvat eri tahoilla.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle**
- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.**

Hyvä nosto ottaa myös vanhemmat tarkasteluun. Vahva pohja lapsen arvomaailmaan luodaan kotona, joten tämän merkitystä ei voi jättää huomiotta.

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

Näissä kohderyhmissä onnistuminen toisi mukanaan isoja askelia.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.**

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

Tämä on kaiken pohjalla. Yhteistä ymmärrystä rakennetaan keskustelemalla avoimesti ja toisia tuomitsematta, kohtaamalla ja kuulemalla. Keskusteluissa tulee yhtä vahvasti keskittyä kuuntelemaan kuin saada oma asiansa sanotuksi. Yhteiskunnallisen keskustelun tulee olla rakentavaa ja ilmapiiriltään sellaista, että kaikki uskaltavat sanoa mielipiteensä. Tätä tulisi korostaa ja edistää vahvasti.

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,
- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,
- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,
- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

Lapset ja nuoret elävät maailmassa, jossa muutokset ovat nopeita ja ilmiöt tulevat menevät. Tämän ikäryhmän osallistaminen vaatii ketterää toimintaa ja valmiutta muutoksiin, kun niitä tarvitaan. Tänäkin toimiva keino voi olla huomenna jo vanha.

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

Juuri näin! Päätöksiä tehdään usein kuntalaisten ja kansalaisten hyväksi. Uskon vahvasti siihen, että paras tieto piilee juuri arjen todellisuudessa. Ja sitä tulee hyödyntää aina, kun siihen on mahdollisuus ja sillä voidaan saavuttaa lisähyötyä. Myös avoin ja ennakkoluuloton innovointi kuntalaisten kanssa voi tuoda uusia avauksia, kun pohjalla ei ole esim. puoluepoliittisia rajoja tai vaikkapa liian tiedon tuomaa taakkaa.

Myös haastavissa asioissa dialogit ja avoin kohtaaminen lisäävät kuntalaisten luottamusta, vaikka lopputulemat eivät aina olisikaan mieleisiä. Vaikeistakin asioista tulee puhua ja siihen sopii toista kunnioittava dialoginen kohtaaminen.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

Tämä on loistava kehityskulku ns. edustuksellisen demokratian rinnalle. Edustajat ovat hyvä asia, mutta lähtökohtaisesti jo ns. paremmassa asemassa, kun ovat päässeet edustamaan ja oikeasti omaavat voimavaroja edustaa.

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

Tärkeä tavoite, vaatii paljon työtä riittävästi ja resurssia. Mahdollistaa monenlaisen kuulemisen eri asukasryhmien hyvän huomioimisen paikallisten erityispiirteiden mukaisesti.

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

Tämä on hyvä. Silloin kun vaikuttamismahdollisuuksia kehitetään, on hyvä huomioida se, että tuen tarve on suuri sellaisilla vaikuttajilla, joilla tähän ei vielä ole kokemusta ja rutiinia. Lausuntojen antaminen tai mielipiteiden kertominen voi olla haastavaa ilman asianmukaista perehdytystä asiaan ja riittävää tukea. Tämä korostuu entisestään, jos on vaikkapa kielellisiä tai ymmärtämisen haasteita.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,
- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

Seuranta on hyvä ja nostaa asian tärkeyden näkyväksi, ehkäpä mahdollistaa paremmin myös riittävän resurssoinnin kaikkialla.

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

Tämä on mielestäni tärkeää ja tuo näkyväksi paremmin sen, että työtä tehdään koko yhteiskunnan hyväksi, kuntalaisille ja kansalaisille. Asioita tulee aina johtaa, mutta myös johtaminen ja päätöksenteko voivat hyötyä laajemmasta asioiden tarkastelusta ja erilaisista näkökulmista.

Toivon aitoa ja avointa päätöksentekoa, jossa päättäjät ovat valmiita muuttamaan kantojaan ja avoimia muutoksille, jotka eivät olleet alun perin mielessä. Näennäinen osallisuus, joka ei johda ikinä mihinkään, tappaa innon osallistua. Mielenkiinto kysymisen osallisuustoimena ei vielä useinkaan ole vaikuttava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,**
- **asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,**
- **tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,**
- **demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.**

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,**
- **yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.**

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seurantaa ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
 - osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
 - hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.
-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
 - tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
 - aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
 - osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
 - kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.
-

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinoitua ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seurantaan kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,**
- **kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.**

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

Demokratia on Suomessa vielä arvokas asia. Tämä tulee varmistaa myös tulevaisuudessa.

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

4

Tilannekuva toimii hyvänä taustoituksena periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

4

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Pikka Hanna
Kotkan kaupunki

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Opetushallitus lausuu luonnoksesta kasvatuksen ja koulutuksen kehittämisen näkökulmasta. Opetushallitus pitää tärkeänä demokratian ja osallistumisen edistämistä kasvatuksen ja koulutuksen kautta ja suhtautuu positiivisesti periaatepäätöksen luonnoksen tavoitelinjauksiin ja toimenpide-ehdotuksiin.

Varhaiskasvatuksen, esi- ja perusopetuksen, ammatillisen koulutuksen, taiteen perusopetuksen sekä vapaan sivistystyön yhteisenä tavoitteena on yhteiskunnallisen osallisuuden ja demokratian tukeminen. Eri kasvatuksen ja koulutuksen alojen näkökulmasta on tärkeää edistää demokraattisessa yhteiskunnassa tarvittavia tietoja ja taitoja: tietoja yhteiskunnassa toimimisesta sekä lukemisen, kirjoittamisen ja rakentavan vuorovaikutuksen taitoja, joista periaatepäätös korostaa vain medialukutaidon osuutta. Olisi tärkeää laajentaa periaatepäätöksen näkemystä luku- ja kirjoitustaitojen sekä vuorovaikutustaitojen merkityksestä demokratian ja yhteiskunnallisen osallisuuden mahdollistajina.

Demokratiaa edistäviä toimia on myös tärkeää tarkastella yhteiskunnan eri ryhmien näkökulmasta ja erityisesti ottaa huomioon eri syistä haavoittuvassa asemassa olevat ihmiset. Maahan muuttaneiden ja maahanmuuttotaustaisten suomen tai ruotsin kielen taidon varmistaminen tukee yhteiskunnallista osallisuutta ja siten myös demokratiaa.

Koska periaatepäätöksen mukaan demokratiaohjelman toimeenpanoon ei ole käytettävissä erillistä määrärahaa, voidaan nykyisin resurssein toteuttaa toimeenpanoa hyvin vaatimattomasti suhteessa tavoitelinjauksiin ja toimenpiteisiin. Koulutuksen kannalta on kuitenkin todettava, että koulutuksen perusta tukee jo nyt hyvin toimenpiteitä.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

Opetushallituksen näkemyksen mukaan maahan muuttaneiden, joista osa on haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä, äänestysaktiivisuuteen voidaan vaikuttaa esimerkiksi monikielisen yhteiskuntaorientaation avulla. Orientaation alkuvuodesta 2025 valmistuvassa laajassa päivitetystä oppimateriaalissa kerrotaan äänioikeudesta kuntavaaleissa ja muissa vaaleissa sekä äänestämisen merkityksestä. Yhteiskuntaorientaatio on omakielinen koulutus, jossa osallistuja saa saavutettavalla tavalla tiedon demokratia- ja osallisuusteemoista.

Tutkimuksessa on tunnistettu, että nuoret, jotka ovat itse maahan muuttaneita tai joiden molemmat vanhemmat ovat maahan muuttaneita arvioivat opettajien vaikuttaneen käsityksiinsä politiikasta ja yhteiskunnasta useammin kuin valtaväestöön kuuluvat nuoret. Koulutuksen ja koulun rooli sosiaalisuudessa ovat merkittäviä, koska kaikki eivät saa riittäviä edellytyksiä ymmärtää politiikkaa ja osallistua siihen kotoaan tai muualta lähipiiristään. Käytännössä koulu on ainoa paikka, joka kokoaa kaikki nuoret yhteiskuntaluokkaan katsomatta saman opetuksen äärelle. (Josefina Sipinen 14.11.2024) Opetushallitus näkee, että kasvatuksen ja koulutuksen rooli yhteiskunnallisen osallistumisen edistäjänä on merkittävä.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,
- äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,
- kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,
- yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

Opetushallitus näkee tärkeänä toteuttaa opetussuunnitelman perusteiden toimeenpanoa paikallisesti kiinteässä yhteistyössä opetuksen ja koulutuksen järjestäjien kanssa. Perusopetuksen, lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen arvopohjassa korostuvat demokratia, ihmisoikeudet ja aktiivinen kansalaisuus. Kriittistä medialukutaitoa vahvistetaan sekä laaja-alaisessa osaamisessa että eri oppiaineissa ja tutkinnon perusteissa. Esimerkiksi yhteiskuntaopin oppiaineen tavoitteena on,

että oppija osaa hankkia ja arvioida yhteiskunnallista tietoa. Kriittisen ajattelun taidot ja tiedon arvioinnin taidot ovat olennaisen tärkeitä, ja niitä kehitetään esimerkiksi myös äidinkielen ja kirjallisuuden opinnoissa sekä viestinnän ja vuorovaikutuksen opinnoissa.

Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmassa (valtioneuvosto [VN], 2024a) demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus nähdään keinona tasoittaa perhetaustasta johtuvia eroja nuorten kansalaispätevyydessä sekä heidän käsityksissään koskien pystyvyyttään ja kykyään vaikuttaa yhteiskuntaan. Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman toimenpiteet tukevat myös Valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman (VANUPO 2024–2027) tavoitteita, joissa yhtenä painopisteenä on lasten ja nuorten osallisuuden vahvistaminen. Demokratiakasvatuksen resurssointi tukee siis tärkeältä osion myös kansallisen lapsistrategian tavoitteita.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,**
- **lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.**

-

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjalus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

Opetushallitus katsoo, että jos demokratiakasvatusta ja oppijoiden osallisuutta halutaan edistää opettajien täydennyskoulutuksen kautta, niin tähän tarvitaan riittävä lisäresurssi. Opetustoimen henkilöstökoulutukseen aiemmin varattua rahoitusta ei ole budjetoitu vuoden 2025 käyttöön.

Tutkijoiden (Gretschel ym., 2023) suosituksissa kannustetaan demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen sisällyttämiseen opettajankoulutukseen pakollisina opintoina. Lisäksi katsotaan tärkeäksi, että demokratia- ja ihmisoikeuskasvatukselle määritellään kansallisen tason suuntaviivat tavoiteloineen ja resursoidaan kattava koordinoitirakenne sen toteuttamiseksi. Tutkijat suosittelevat lisäksi, että lapset ja nuoret otetaan mukaan demokratia- ja ihmisoikeustilanteen ja -kasvatuksen sekä niihin liittyvien kehittämistarpeiden arviointiin.

Opetushallitus on edistänyt valtionavustuksilla demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta, kansainvälisyysosaamista sekä lasten ja nuorten osallisuutta yleissivistävässä koulutuksessa. Painopisteet kansainvälisyysosaamiselle on pitkälti johdettu YK:n kestävän kehityksen Agenda2030:n tavoitteiden osakokonaisuudesta 4.7. Siinä painotetaan mm. ihmisoikeuksia, sukupuolten tasa-arvoa, rauhan ja väkivallattomuuden kulttuurin edistämistä, maailmankansalaisuutta, kulttuurien monimuotoisuuden sekä kulttuurin osuutta kestävässä kehityksessä. Kehittämishankkeissa on esimerkiksi harjoitettu YK-mallia: Model United Nations | United Nations ja tuotettu opas opiskelijoille: Unesco-ASPnet-lähettiläiden-opas-final.pdf

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,**
- **tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.**

-

Tavoitelinjalause 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

Opetushallitus näkee tärkeänä, että lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista edistetään. Opetushallitus pyrkii kuulemaan lapsia ja nuoria eri päätöksenteko- ja valmisteluprosesseissa, kuten tänä syksynä tekoälysuositusten valmistelussa sekä oppimisen tukeen liittyvien opetussuunnitelmien päivittämisen yhteydessä.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,**
- **viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,**
- **jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,**
- **hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,**
- **osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.**

-

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seuranta.

Opetushallitus kannattaa vahvasti tätä tavoitelinjausta. Demokratiakasvatukseen liittyviä tavoitteita on määritelty perusopetuksen ja lukiokoulutuksen opetussuunnitelmien ja ammatillisen koulutuksen tutkinnon perusteiden arvopohjassa ja toimintakulttuurissa. Lisäksi demokratiakasvatukseen tavoitteita on useiden oppiaineiden ja tutkinnon osien tavoitteissa ja sisällöissä. Myös vapaan sivistystyön oppivelvollisille suunnatun koulutuksen opetussuunnitelman perusteissa on huomioitu demokratiakasvatus osana aktiivinen kansalainen -oppimiskokonaisuutta. Opetushallitus valmistelee ja tukee opetussuunnitelmien toimeenpanoa. Tällä hetkellä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta tehdään voimassa olevien opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteiden mukaisesti.

Opetushallitus katsoo, että jos demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta halutaan kehittää koordinoinnin ja seurannan kautta, tähän tulee kohdentaa resursseja.

Tavoitelinjaus 5 ja 6:n toimeenpanossa on hyvä ulottaa toimet myös vapaan sivistystyön oppivelvollisille suunnattuun nivelvaihekoulutukseen osana yleissivistävän koulutuksen toimenpiteitä.

Vapaan sivistystyön tarkoituksena on järjestää elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta yhteiskunnan eheyttä, tasa-arvoa ja aktiivista kansalaisuutta tukevaa koulutusta. Opetushallitus kannattaa vapaan sivistystyön toimijoiden mukaan ottamista demokratia- ja ihmisoikeuskasvatukseen kansalliseen kehittämistyöhön.

Demokraattisen osallisuuden mahdollistaa vain monipuolinen luku- ja kirjoitustaito sekä rakentavan vuorovaikutuksen taidot, joita koulutuksessa kehitetään eri oppiaineiden yhteistyönä kielitietoisen toimintakulttuurin periaatteiden mukaisesti. Periaatepäätöksessä mainitaan erityisesti medialukutaidon edistäminen, mutta demokratiaa edistävissä toimissa olisi syytä laajentaa näkemystä luku- ja kirjoitustaidon sekä vuorovaikutustaitojen merkityksestä demokratiataitojen oppimisessa. Opetushallituksessa toimiva Kansallinen lukutaito-ohjelma edistää lukutaitoa omilla toimillaan ja toimeenpanee Kansallista lukutaitostrategiaa (https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Kansallinen_lukutaitostrategia_2030.pdf).

Lapsuudessa ja nuoruudessa muotoutuva maailmankuva vaikuttaa yksilön myöhempään yhteiskunnalliseen toimijuuteen. Lapsen ja nuoren perhetaustalla on paljon merkitystä, ja vanhempien korkea sosioekonominen asema lisää todennäköisyyttä nuoren politiikkaan kiinnittymiseen. Suomessa kouluilla on mahdollisuus tasoittaa perhetaustasta johtuvia eroja ja lisätä

lasten ja nuorten yhdenvertaisia mahdollisuuksia aktiiviseen kansalaisuuteen. Koulujen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus eriytyy toisella asteella. Siksi yhteiskunnallisesti aktiivisen toiminnan edellytykset rakennetaan jo varhaisessa vaiheessa kaikille yhteisen koulupolun aikana. (Kestilä-Kekkonen & Sipinen, 2024.) Opetushallitus perustaa kansallisen Rasismien tunnistaminen ja purkaminen kasvatuksessa ja koulutuksessa -kehittämiskeskustuksen, joka lisää kykyä käsitellä rasismia ja muuta syrjintää ja kehittää demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta niin toimintakulttuurin rakentamisessa kuin eri oppiaineissa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,**
- **mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.**

Huomioitavaa on keskeisten toimenpiteiden kohtaan kolme viitaten, varhaiskasvatuksessa ei ole oppimistavoitteita.

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

Opetushallitus katsoo, että on tärkeää levittää hyviä käytänteitä ja lisätä tietoisuutta opetusmateriaaleista – ja menetelmistä. Eri toimijoiden tuottamaa materiaalia on koottu muunmuassa Opetushallituksen verkkosivuille ja viestintää niistä on hyvä lisätä. Opetushallitus toteaa, että mittavien kansallisten lisätoimien toteuttamiseen tarvitaan lisäresursseja.

Hyvien käytänteiden kokoamisessa on jo tunnistettu jatkokehittämistarpeita kuten että hyvien käytänteiden skaalaus ja valtakunnallinen juurruttaminen peruskouluihin sekä konseptoinnin soveltaminen varhaiskasvatukseen ja toiselle asteelle vaatisi kouluastekohtaisen, pysyvän ja täysipäiväisen hankekoordinaattorin. Myös kuntatason koordinoinnin vahvistaminen nähtiin tarpeelliseksi. (Mikander & Männistö, 2023)

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle**

- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.**

-

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

Opetushallitus haluaa tuoda esiin, että demokratia ja osallisuus ovat keskeisiä monikielisen yhteiskuntaorientaation koulutussisältöjä. Valtioneuvoston 24.10.24 julkaisemassa muistiossa monikielisen yhteiskuntaorientaation asetuksesta todetaan, että yhteiskuntaorientaatiolla on tarkoitus vahvistaa maahan muuttaneen arjen kansalaistaitoja ja osallisuutta, ymmärrystä suomalaisesta yhteiskunnasta, työelämästä sekä omista oikeuksista ja velvollisuuksista. Opetushallitus näkee, että yhteiskuntaorientaatio on tärkeä osa kotoutumisen alkuvaiheen demokratiakasvatusta. Suomen Pakolaisapu ry ja Opetushallitus valmistelevat parhaillaan monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon tarkoitettua uudistettua verkko-oppimateriaalia, jonka sisällöt noudattavat yhteiskuntaorientaatiosta annetun asetuksen vaatimuksia. Uudessa verkko-oppimateriaalissa käydään läpi demokratian ja osallisuuden teemoja monipuolisesti. Kun kunta järjestää monikielistä yhteiskuntaorientaatiota kotoutuja-asiakkailleen, on tärkeä toteuttaa koulutus riittävillä resursseilla ja riittävän laajuisena, jotta keskeisiin demokratiateemoihin on mahdollista syventyä.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.**

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,
- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,
- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,
- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

-

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

Opetushallitus kannattaa tätä toimenpidettä, mutta huomauttaa dialogien ja muiden osallistavien menetelmien vaativan paljon työaikaa ja resursseja. Vuorovaikutusrakenteiden kehittämiselle tulee varata riittävät resurssit ja luoda mahdollisuuksia monialaiselle yhteistyölle hallinnon ja järjestöjen kesken. Yhteistyön painopiste Opetushallituksen osalta tulisi olla vuorovaikutusrakenteiden kehittämisessä ja dialogisten menetelmien vakiinnuttamisessa osaksi kasvatuksen ja koulutuksen valtakunnallista kehittämistä. Kehittämistyötä tukisi kehittämisohjelma, jonka avulla voidaan varmistaa resurssit ja monialainen yhteistyö.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

-

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,
- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,
- asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,
- tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,
- demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,**
- **yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.**

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seuranta ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,**
- **osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,**
- **hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.**

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyttä.

Suomen ja Ahvenanmaan Pohjoismaiden ministerineuvoston puheenjohtajuuskaudella 2025 keskitytään mm. medialukutaitoon ja demokratiakasvatukseen. Medialukutaitoon kannattaa samalla panostaa, koska väärällä tai harhaanjohtavalla tiedolla demokratia on vaarassa. Opetushallitus odottaa tarkennuksia puheenjohtajuuskauden ohjelmaan tämän osalta - mitä konkreettisesti tehdään, ja onko määrärahoja korvamerkittynä edistämistöimiin.

Euroopan unionin Erasmus+ -ohjelman sekä sen sisarohjelman, Euroopan solidaarisuusjoukkojen (ESC), tavoitteet tukevat osallistumista ja aktiivista kansalaisuutta vahvasti paitsi Euroopan tasolla, niin ne tukevat myös valtioneuvoston esittämän kansallisen ohjelman demokratian ja osallistumisen edistämiseksi tavoitteita kansallisesti. Näillä EU-ohjelmilla pyritään puuttumaan kansalaisten vähäiseen osallistumiseen demokraattisiin prosesseihin ja heidän puutteelliseen tietämykseensä Euroopan unionista ja näiden ohjelmien avulla yritetään auttaa kansalaisia ratkaisemaan ongelmat,

jotka vaikeuttavat heidän aktiivista osallistumisestaan yhteisöihin tai unionin poliittiseen ja yhteiskunnalliseen elämään.

Euroopan unionilla on lisäksi oma, nuorisoalalle laadittu nuorten osallistumisstrategia, jolla tarjotaan yhteiset puitteet ja tuetaan em. ohjelmien hyödyntämistä nuorten yhteiskunnalliseen toimintaan osallistumisen edistämiseksi.

Opetushallitus pitääkin erittäin tärkeänä, että Suomi osallistuu aktiivisesti Erasmus+ ja ESC - ohjelmien uuden ohjelmakauden (2028 -) valmisteluun ja pyrkii vahvistamaan niiden resursseja sekä osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnalliseen toimintaan, yhteisiin arvoihin ja kansalaistoimintaan liittyviä tavoitteita.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,**
- **tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,**
- **aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,**
- **osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,**
- **kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.**

-

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinointia ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seurantaan kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,**
- **kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.**

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

-

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Penttinen Nina
Opetushallitus

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Luonnos ei ymmärrä, että demokraattinen elämäntapa on edellytys vaalidemokratian edistämiseksi. Ihmisellä pitää olla aito mahdollisuus kokea osallisuutta yhteiskuntaan ja luottamusta yhteiskunnan toimintoihin, ymmärrys, että hänen elämäänsä koskevalla tiedolla on merkitystä päätöksenteossa ja kokemus oikeudenmukaisesta kohtelusta. Demokratian edistämässä ei ole ohituskaistoja siten, että vaaleihin liittyvää demokratiaa voitaisiin edistää ohi demokraattisen elämäntavan edistämisen. Valitettavasti luonnos edustaa naiivia käsitystä demokraattisesta osallistumisesta, kun se ei tunnista demokraattisen elämäntavan tärkeyttä. Hämmäntävää on myös, että kansalaisyhteiskunta, järjestöt, ovat luonnoksessa kovin ohuesti läsnä, osin todennäköisesti siksi, että myös demokraattinen elämäntapa, osallisuus, luottamus, tieto ja oikeudenmukaisuus, puuttuvat luonnoksesta.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

Vaaliaktiivisuuden aito edistäminen lähtee demokraattisen elämäntavan edistämisestä. Äänestäminen ei ole irrallaan yhteiskuntakokemuksesta, osallisuudesta, luottamuksesta ja oikeudenmukaisuuden kokemuksesta. Esitetyt toimet eivät ota vakavasti yhteiskunnallisen polarisaation synnyttämää äänestämisen jakautumista, joten toimenpiteet ovat riittämättömiä.

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

Äänestysaktiivisuutta ei voi edistää parin kuukauden ajan vaalien yhteydessä, jos demokratiatyötä ei tehdä jatkuvasti.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,**
- **äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,**

- kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,
- yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.

Yhteistyö kansalaisjärjestöjen kanssa on mainittu, mistä kiitos. Tätä yhteistyötä heikossa asemassa olevien tavoittamiseksi pitää tehdä jatkuvasti, ei vain vaalien yhteydessä, jos halutaan, että sillä on toivottuja vaikutuksia.

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

Tärkeä tunnistaa, että "lapset ja nuoret" eivät ole yhdenmukainen ryhmä vaan pitävät sisällään valtavia eroja yhteiskuntakokemuksen, osallisuuden, luottamuksen ja oikeudenmukaisuuden kokemuksen suhteen. Tavoite ei saa olla, että hyvinvoivien nuorten osallisuutta entisestään vahvistetaan ja vaikeisiin tilanteisiin jo lapsena ja nuorina ajautuneet jäävät näiden demokratian vahvistamisen prosessien ulkopuolelle.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,
- lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.

-

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,

- tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.

-

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,
- viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,
- jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,
- hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,
- osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.

-

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

Painopiste siihen, että edistetään "eurooppalaisia arvoja ja demokraattista kansalaisuutta" ja ymmärrykseen siitä, että tämä ei ole vain vaalidemokratian harjoittelua vaan demokraattisen elämäntavan, osallisuuden, luottamuksen ja oikeudenmukaisuuden, edellytysten vahvistamista.

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,

- mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.

-

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle
- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

Tavoite on mitä kannatettavin. Tekstissä viitataan Alhasen ja Henttosen raporttiin, mikä hyvä, mutta myös Alhasen ja Henttosen vuoden 2023 Demokraattisten kohtaamisten käsikirja tulee ottaa vakavasti huomioon tätä osiota kirjoitettaessa ja toimenpiteitä suunniteltaessa ja toteutettaessa.

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

Kannatettavaa, tärkeää huomioida kaksi asiaa: tämä on jatkuvaa ja toisaalta julkinen valta on aktiivinen ja etsii keinoja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten tavoittamiseksi - ei riitä, että monikanavaista osallistumista on tarjolla, koska osallistumisen edellytykset vaihtelevat rajusti.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,**
- **jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,**
- **digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,**
- **hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.**

Hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa on koko raportin tärkein ja eniten demokratiaa edistävä kohta. Tästä kiitos. Toimenpiteisiin tulee kohdentaa riittävää resurssia ja tämän ratkaisukeskeisen kumppanuuden tulee olla jatkuvaa ja riittävää. Esimerkiksi järjestöjen kohtaamispaikat tarjoavat erinomaisia mahdollisuuksia ratkaisukeskeisen kumppanuuden kehittämiseen.

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

Tavoite on kannatettava. Korostamme, että kansalaisosallistumisen malleja tulee kehittää siten, että ne eivät ole liian haastavia eivätkä sulje vaikeassa elämäntilanteessa eläviä kansalaisia ulos. Toiminnan tulee olla jatkuvaa ja siinä tulee hyödyntää yhteistyötä kansalaisjärjestöjen kanssa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,**
- **kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,**
- **paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,**
- **eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.**

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

Kiitämme huomiosta, että demokratia on paitsi poliittinen järjestelmä, myös elämäntapa. Esitämme korjaamaan tämän vielä vahvempaan ilmaisuun: "Demokratia on elämäntapa ja poliittinen järjestelmä, ja jälkimmäinen edellyttää edellistä".

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

Tavoitelinjaus on kannatettava. Erityisen tärkeää on korostaa asukasnäkökulmaa, etteivät kansalaiset ole vain asiakkaita. Meillä on riski, että ihmiset eivät ole hyvinvointialueen eivätkä kunnan silmissä asukkaita vaan vain hyvinvointialueen asiakkaita, kunnalle eivät mitään. Hyvinvointialueella asukasajattelu ei ole vielä muotoutunut, tätä tulee vahvistaa, että hyvinvointialueet eivät näe kansalaisia vain asiakkaina.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,
- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,
- asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,
- tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,
- demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

Käynnissä oleva kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten heikentäminen ja samanaikainen totaalinen ylenkatse kansalaisia edustavien tahojen kannanotoille ja lausunnoille hallituksen lainsäädäntöesityksiin - esimerkiksi naurettavan lyhyet lausuntoaajat ja lausuntopalautteiden täydellinen sivuuttaminen - uhkaavat suomalaista demokratiaa sellaisena kuin sen tunnemme. Kansallisen demokratiapolitiikan tulee ottaa vakavasti demokraattinen elämäntapa ja sen vahvistaminen sekä kansalaisjärjestöjen rooli demokratiapolitiikassa.

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,
- yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seurantaa ja läpinäkyvyyttä.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinoitua ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seurantaan kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

Vaikka taustoittavaan aineistoon on koottu laajasti erilaista tietoa suomalaisesta yhteiskunnasta, raporttia ei ohjaa perustava ymmärrys siitä, että demokraattinen elämäntapa ja demokraattiset kohtaamiset ovat vaalidemokratian kehittämisen edellytyksiä. Aineisto kyllä tunnistaa suomalaisen

yhteiskunnan jakautuneisuuden ongelmia mutta ei osaa tehdä niistä johtopäätöstä demokraattisen elämäntavan ja demokraattisten kohtaamisten edistämiseksi vaan kuvittelee ratkaisevansa tunnistamansa ongelmat suoraan vaalikäyttäytymiseen vaikuttamisella. Äänestäminen ei ole irrallinen saareke yhteiskuntakokemuksessa vaan äänestämiskäyttäytymistä tulee muuttaa yhteiskuntakokemusta muuttamalla, ja tähän demokraattisen elämäntavan ja demokraattisten kohtaamisten ajatukset tuovat kaivattua sisältöä. Tausta-aineistoa tulee ehdottomasti täydentää Alasen ja Henttosen kirjoittaman ja Sitran vuonna 2023 julkaiseman Demokraattisten kohtaamisten käsikirja -raportin sisällöillä ja hengellä.

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

2

Tilannekuva toimii hyvänä taustoituksena periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

3

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Lund Pekka
Sininauhaliitto ry

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Kiitämme mahdollisuudesta lausua kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi. Lasten, nuorten ja perheiden osallisuuden koordinaatiohanke (ESR+) tukee Uudistuva ja osaava Suomi -ohjelman erityistavoitteen 4.3 hankkeita ja kohdentuu valtakunnalliseen teemaan Lasten, nuorten ja perheiden palveluiden kehittäminen ja hyvinvoinnin edistäminen kohti yhdenvertaisuutta. Teemaan kokonaisrahoitus vuosille 2021-2027 on yhteensä 23 miljoonaa euroa (STM 13 M € ja OKM 10 M €). Koordinaatiohanke ja erityistavoitteen 4.3 kehittämishankkeet edistävät toimillaan kansallisten lapsiin, nuoriin ja perheisiin kohdistuvien strategioiden tavoitteiden juurtumista. Koordinaation erityisenä vahvuutena on sen poikkihallinnollisuus.

Lasten, nuorten ja perheiden osallisuuden koordinaatio (ESR+) sekä valtakunnalliset 4.3. - kehittämishankkeet kehittävät yhdenvertaisempia palveluita ja myös toimintatapoja, joilla lasten, nuorten ja perheiden osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia voidaan vahvistaa monissa erilaisissa toimintaympäristöissä kuten vapaa-ajan toiminnoissa, sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa sekä kasvatuksen ja koulutuksen kentällä. Kehittämishankkeissa hyödynsaajina on muita heikommassa asemassa olevia lapsia, nuoria ja perheitä, ja toimintamalleja kehitetään yhdessä lasten, nuorten ja perheiden kanssa. (Kehittämishankkeissa tehdään toimintamalleja myös demokratia- ja ihmisoikeuskasvatukseen toteuttamiseen varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa sekä toisella asteella.) Koordinaation tehtävänä on levittää hyviä toimintamalleja ja käytäntöjä valtakunnallisesti sekä vahvistaa lapsen oikeuksien kuten yhdenvertaisuuden ja osallisuuden toteutumista. Tällä tavoin toteutetaan Kansallista lapsistrategiaa, VANUPOa ja demokratiaohjelmaa. (Koordinaatio tukee myös valtakunnallisten hankkeiden toimintamallien arviointia yhdessä lasten, nuorten ja perheiden kanssa.)

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,
- äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,
- kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,
- yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,
- lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.

-

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

Pidämme hyvänä, että ohjelmassa on tunnistettu heikommassa asemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen merkitys eri toimintaympäristöissä. Pyrkimys merkityksellisen ja vaikuttavan osallistumisen edistämiseen on tärkeää. Kannatamme myös tiiviimpää yhteistyötä nuorisovaltuustojen, oppilaskuntien ja muiden toimijoiden kesken sekä ehdotusta siitä, että demokratiaohjelmaa koordinoidaan ja sovitetaan yhteen kansallisen lapsistrategian sekä valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman toimeenpanon kanssa. Tunnistamme tarpeen myös ammattilaisten järjestelmälliseen koulutukseen lasten osallistumisoikeuksien edistämiseksi.

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

Keskeistä on tunnistaa heikommassa asemassa olevien ja erilaisiin vähemmistöön kuuluvien lasten ja nuorten osallistumisen esteitä sekä kehittää ja tunnistaa yhdessä lasten ja nuorten sekä heidän parissaan toimivien aikuisten kanssa yhdenvertaisempia osallistumisen kanavia, tapoja sekä rakenteita.

On tärkeä tunnistaa ja hyödyntää erilaisilla toimijoilla (järjestöt, yhdistykset, nuorisotyö, kehittämishankkeet) olevaa osaamista sekä kontakteja lapsiin ja nuoriin. Esimerkiksi monet järjestöt ja yhdistykset tavoittavat muita heikommassa asemassa olevia lapsia ja nuoria, ja voivat osana toimintaa kuunnella heidän näkemyksiään ja tarjota vaikuttamisen mahdollisuuksia.

Kouluissa ja oppilaitoksissa toteutettavan demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännöt vaihtelevat suuresti kuntien ja alueiden välillä, joten on tärkeää luoda yhtenäiset käytännöt alueellisen yhdenvertaisuuden turvaamiseksi. Oppilas- ja opiskelijakunnat tulee nähdä laajempina vaikuttamisen kanavina ja linkittää ne nuorisovaltuustoihin. Pienillä paikkakunnilla vaikuttamisen elimet voivat olla päällekkäisiä, ja samat nuoret voivat osallistua sekä oppilas- tai opiskelijakuntiin että nuorisovaltuustoihin. Nuorten vaikutusmahdollisuudet tulee ulottua koulutusasteiden yli, esimerkiksi peruskoulussa olevat nuoret voivat vaikuttaa varhais- ja esiopetuksen asioihin.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,**
- **tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.**

-

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

Osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistämisessä on tärkeä huomioida eettisyys ja lapsen oikeuksien toteutuminen sekä monimenetelmällisyys. Sekä digitaalisia että luovia menetelmiä tarvitaan. Yhdenvertainen mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa edellyttää erilaisia tapoja tavoittaa lapsia ja nuoria sekä erilaisia tapoja kuunnella heidän näkemyksiään. Erilaisten menetelmien ja kanavien kautta saadaan myös erilaista tietoa lapsilta ja nuorilta.

Merkityksellisen ja vaikuttavan osallistumisen edistämiseksi on tärkeää, että lapset ja nuoret voivat myös itse kertoa, missä asioissa he haluavat osallistua ja vaikuttaa. Olennaista on myös se, että

lapset ja nuoret saavat osallistuttuaan ymmärrettävää tietoa siitä, mihin heidän osallistumisensa on vaikuttanut ja kokemuksen, että heidän näkemyksiään arvostetaan.

Ammattilaisille suunnitellut olemassa olevat koulutukset eivät ole kaikilla alueilla käytössä tai osana rakenteita. Tietoisuutta olemassa olevista koulutuksista on edelleen lisättävä, ja mietittävä, miten mahdollisimman moni ammattilainen niihin osallistuisi. (ESR+ 4.3. -kehittämishankkeet luovat myös uusia koulutuksia ammattilaisten osaamisen vahvistamiseksi, joissa osallisuus keskeinen teema)

Lapsivaikutusten arvioinnin tekeminen lisää lasten ja nuorten osallistumisoikeuksien toteutumista. On tärkeä tunnistaa lasten ja nuorten elämään liittyvät päätökset laajasti. Lasten ja nuorten näkemysten huomioiminen ja selvittäminen on tärkeä osa laadukkaan arvioinnin tekemistä.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,**
- **viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,**
- **jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,**
- **hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,**
- **osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.**

-

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjalause 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinoitua ja seuranta.

Tavoitelinjalause 5 lisäyksenä nostamme, että huomioidaan myös esiopetus.

Oppilaitosten sisäisen demokratiakulttuurin kehittäminen on tärkeää. Oppilas- ja opiskelijakuntien asema vaikuttamisen elimissä on turvattava, jotta lapset ja nuoret voivat aidosti vaikuttaa oppilaitoksissa. Varhais- ja esiopetusvaiheessa on huomioitava, että lapset pääsevät vaikuttamaan ikätasonsa mukaan, ja vanhempien rooli vaikuttamisessa sekä lasten osallisuuden tukemisessa on

huomioitava. Käytetään luovia ja kohtaavia menetelmiä, jotta jokaiselle lapselle ja nuorelle löydetään sopiva tapa osallistua ja vaikuttaa, myös erityistarpeiset huomioiden.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,**
- **mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.**

-

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

Hyvien käytäntöjen ja materiaalien levittäminen on kannatettavaa. Sen rinnalla on kuitenkin huolehdittava opettajien osaamisesta demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen saralla. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus tulee sisällyttää pakollisina opintoina opettajien koulutukseen varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle. Ammatillisessa koulutuksessa demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus tulee sisällyttää ammatillisen opettajan opintoihin.

Lasten, oppilaiden ja nuorten toimijuus on huomioitava demokratia- ja ihmisoikeustilanteen sekä -kasvatuksen kehittämisessä ja arvioinnissa. Demokratiakasvatuksen arvioinnissa tulee huomioida määrällisen lisäksi myös laadullinen analyysi.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle**
- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.**

-

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

Kannatamme rakentavan keskustelukulttuurin edistämistä, ja sitä, että lapsille ja nuorille syntyy kokemuksia mielipiteen kertomisesta sekä toisten mielipiteiden kunnioittamisesta pienestä pitäen osana niitä arkiympäristöjä ja palveluita, joita he käyttävät. Pidämme tärkeänä myös monikanavaisuutta sekä eri ikäryhmien ja erilaisten ihmisten kesken käytävää keskustelua.

On tärkeää, että lapset ja nuoret voivat vaikuttaa myös käytävien keskustelujen aiheisiin. Lisäksi on mietittävä, mitä keskustelusta lasten ja nuorten näkökulmasta seuraa. Keskustelun jatkuvuuden varmistaminen on olennaista, jotta lasten ja nuorten ääni kuuluu pitkäjänteisesti ja heidän näkemyksensä voivat aidosti vaikuttaa päätöksentekoon ja arjen ympäristöihin.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,
- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,
- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,
- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

-

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

Lasten, nuorten ja perheiden osallisuuden koordinaatiossa ja sen tukemissa kehittämishankkeissa edistetään myös dialogista toimintakulttuuria ja pyritään luomaan dialogeja eri-ikäisten ja erilaisten ihmisten välille. Esimerkiksi Erätauko-keskustelut ja toiminnallisesti toteutetut Erätaukokeskusteluun pohjautuvat Skididialogit ovat osoittautuneet koordinaation työssä hyväksi tavaksi syventää ymmärrystä asioista sekä oppia hyvän keskustelun pelisääntöjä yhdessä. Nämä muun muassa ovat menetelmiä, joilla hyvää keskustelukulttuuria luodaan. Keskustelun rinnalle tarvitaan myös muita kuin puheeseen ja tekstiin perustuvia ilmaisun tapoja yhdenvertaisuuden toteutumiseksi.

Hyvän keskustelun kannalta turvallisuuden huomiointi, turvalliset aikuiset sekä hyvä ilmapiiri ovat lapsista ja nuorista tärkeitä, jotta mahdollisuuksia sekä halua osallistua keskusteluun syntyy. Näin voi syntyä avointa, rakentavaa, luottamusta lisäävää ja uusia oivalluksia herättävää keskustelua ja ymmärrystä.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,**
- **kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,**
- **paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,**
- **eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.**

-

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,**

- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,
- asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,
- tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,
- demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,
- yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seurantaa ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinoitua ja kansainvälisten demokratiasuosituksien toimeenpanon seurantaa kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,**
- **kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.**

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

-

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Weckström Elina
SOS-lapsikylä - Lasten, nuorten ja perheiden osallisuuden koordinaatio
(ESR+)

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Oulun kaupunki kiittää lausunnon antamisen mahdollisuudesta kansallisen ohjelman luonnokseen demokratian ja osallisuuden edistämiseksi. Periaatepäätösluonnoksessa on nostettu esille lasten ja nuorten osallisuus, demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen kehittäminen sekä alueellinen yhdenvertaisuus. Tavoitteina ovat myös alueen asukkaille ja yrityksille veto- ja pitovoimaiset kasvuyhteisöt sekä demokratian, osallisuuden ja tasa-arvoisuuden vahvistaminen. Tavoitteeksi asetetaan lisäksi, että hallinto toimii avoimesti ja vuorovaikutteisesti, mikä vahvistaa luottamusta julkisen vallan toimijoihin.

Oulun kaupunki on toiminut jo suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti kehittämistyössä osallisuuden ja vuorovaikutuksen sekä avoimen hallinnon ja tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden aihealueissa paikallisella tasolla. Syksyllä 2024 on käynnistynyt myös rasismien vastaisen toimenpideohjelman laatiminen Oulun kaupungille. Lisäksi hallinnon avoimuuden edistämistyö on konkretisoitunut mm. alueellisessa kansalaisjärjestöakatemiassa, jossa yhteistyötä on tehty marraskuussa 2024 järjestetyn tilaisuuden osalta valtiovarainministeriön, oikeusministeriön ja Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueen sekä Pohjois-Pohjanmaan liiton sekä järjestötoimijoiden kanssa. Yhtenä esimerkkinä lasten ja nuorten äänen esiin tuomisesta on toiminut Oulun kaupungintalolla järjestetty nuorten keskustelutilaisuus yhteistyössä Ylen Hyvin sanottu -hankkeen kanssa. Oulun kaupungilla on lukuisia hyviä käytäntöjä ja esimerkkejä, joita tuomme erittäin mielellämme esille ja jaamme valtakunnallisessa yhteistyössä sekä verkostoissa. Oulun kaupungilla tehdään paikallisen tason osallisuuden ja vuorovaikutuksen edistämiseksi työtä kaikilla toimialoilla. Oulun osallisuuden ja vuorovaikutuksen suunnitelman tavoitteiden toteutumista arvioidaan säännöllisesti, myös vuosilta 2023-24 parhaillaan.

Haluamme korostaa alueellisen yhdenvertaisuuden edistämistyössä hallituksen ja ministeriöiden tukea paikalliselle tasolle koskien periaatepäätöksen luonnoksessa mainittuja tavoitteita. Demokratian, osallisuuden ja tasa-arvoisuuden vahvistaminen vaatii resursseja ja käytännön tason

konkreettisia toimenpiteitä, verkostoitumista ja koko Suomen, myös Pohjois-Suomen alueellista huomioimista tavoitelinjauksien ja keskeisten toimenpiteiden edistämistyössä. Esitämme demokratian ja osallisuuden edistämistekona ja hyvien käytäntöjen kehittämiseksi osallisuuden ja vuorovaikutuksen valtakunnallisen verkoston perustamista yhteisenä kunnille, hyvinvointialueille ja ministeriöille. Demokratiakuutoset ovat kuutoskaupunkien verkosto, jonka jatkuvuuden turvaamiseksi olisi olennaista saada ministeriöiden, kuten oikeusministeriön tukea.

Demokratiaohjelman tavoitelinjaukset ovat hyviä kokonaisuuksia, mutta linjauksiin on hyvä avata myös konkreettisia toimenpidekokonaisuuksia, mitä kuhunkin tavoitteeseen sisältyy.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

Huomiona paikallisen tason mukaan ottamiseen on riittävien resurssien turvaaminen ja osaamisen tunnustaminen ja tunnistaminen sekä tuki osaamisen kehittämiseen demokratian ja osallisuuden edistämiseksi. Kunnissa tehdään paikallisella tasolla työtä myös äänestysaktiivisuuden lisäämiseksi. Kuntaliitto tukee kuntavaalien äänestysaktiivisuuden lisäämistä kampanjallaan. Myös oikeusministeriön kuntavaaleja ja demokratian edistämistä koskevien materiaalien tulisi olla käytettävissä paikallisella tasolla mahdollisimman monina eri kieliversioina yhdenvertaisen äänestysmahdollisuuden mahdollistamiseksi.

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,**
- **äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,**
- **kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,**
- **yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.**

Ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus:

- kieliversiot suomen, ruotsin ja englannin lisäksi muilla kielillä

- maahanmuuttajataustaisille äänioikeutetuille selkeä tiedotus äänioikeudesta, mitä se tarkoittaa Suomessa, mihin äänestämällä voi vaikuttaa yms.

- selkeät visuaaliset infot, miten äänestetään (selkokieliset videot olleetkin jo käytössä)
- tukimateriaalia kunnille (ja muille nuorten parissa työskenteleville) äänestämisestä, joita voidaan hyödyntää ensimmäistä kertaa äänestämään pääsevien kanssa -> hyödyttää kaikenikäisiä ei-äänestäneitä

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

Tiedon lisääminen vapaiden vaalien merkityksestä

- harjoittelua varten selkeitä tukimateriaaleja oppilaitosten hyödynnettäväksi (ammatillinen toinen aste, opisto, lukiot jne. + peruskoulut)

Osallistuvan budjetoinnin äänestäminen yläkouluikäisistä alkaen tukee aktiivista kansalaisuutta ja äänestysaktiivisuutta. Kuntien hyvien käytäntöjen nostaminen esiin äänestysaktiivisuuden tukemiseksi olisi hyvin tärkeää.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,
- lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.

-

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,**
- **tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.**

TL3: mm. nuorisovaltuustojen aseman vahvistaminen

- kunnille hyvä tehdä selkeät ohjeistukset, mitä kunnilta odotetaan nuorisovaltuustojen aseman kehittämiseksi
- kuntien johdolle ja luottamushenkilöille kattava tietopaketti/koulutuspaketti nuorisovaltuustoista, niiden kanssa toimimisesta, kuulemis- ja edustustehtävistä jne.
- nuorisovaltuustojen osalta konkreettinen tuki ja koulutus, mm. nuva-verkostot, nuorisovaltuustojen ohjaajien koulutukset jne.
- toimenpiteissä hyvä huomioida myös "alle nuorisovaltuustoikäisten" kouluikäisten lasten ja nuorten osallisuus- ja vaikuttajaryhmien vahvistaminen (osallisuusryhmät, lasten parlamentit tms.) - > muutkin kuin oppilas- ja opiskelijakuntien hallitukset
- taataan nuorisovaltuustoille edustus eri toimielimissä

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,**
- **viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,**
- **jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,**
- **hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,**
- **osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.**

Selkeät ohjeistukset ja koulutusmahdollisuudet henkilöstölle.

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,
- mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta tehdään myös nuorisotyösektorilla, joka tulisi huomioida myös tavoitteissa, tuessa ja koulutuksessa. Nuorisotyö toimii nuorten vapaa-ajalla ja on vahva toimija konkreettisesti/käytännössä. Molempia (kaikkia) toimijoita tarvitaan tukemaan tavoitteita.

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle
- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.

Varmistetaan, että tavoitelinjauksessa mainitut hyvät käytänteet, materiaalit ja koulutukset jalkautetaan kuntiin myös nuorisotyösektorille.

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,
- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,
- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,
- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

Kasvokkain tapahtuvan kommunikaation, dialogin ja osallisuuden taitojen kehittäminen täydentäisi monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia. Digitaalisten vaikuttamiskanavien lisäksi yhdenvertaisen osallisuuden kehittämiseksi tarvitaan kasvokkain tapahtuvia osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia.

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

Dialogisten menetelmien käyttöönoton ja kansalaisosallistumisen mallien kehittämisen tukeminen on erittäin ajankohtainen ja tärkeä kehittämisenkohde. Joka tapauksessa tukemiseksi tarvitaan resursseja myös taloudellisesti, jotta esimerkiksi paikallisella tasolla on mahdollisuus kehittää uusia malleja ja menetelmien käyttöönottoa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

Erätauko-säätiön ja Ylen Hyvin sanottu -hankkeen sekä kansallisten dialogien mallin tavoin olisi keskeistä yhteistyössä kehittää menetelmiä ja malleja, jotka toimivat myös paikallisella tasolla. Yhteistyö ministeriöiden ja esimerkiksi Sitran kanssa tulisi olla jatkuvaa, pitkäjänteistä ja kaikille avointa, ei ainoastaan hankkeisiin perustuvaa kehittämistyötä. Yhteisen alustan ja demokratiaverkoston tarjoaminen hyvien käytäntöjen ja -mallien levittämiseksi olisi ensiarvoisen tärkeää.

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,
- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

Alueellisen ja paikallisen yhteistyön ja yhdyspintojen löytäminen osallisuus- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumiseksi on asukaslähtöistä kehittämistyötä. Valtakunnallisen verkoston ja ministeriöiden rooli koordinoivana tahona lisää hyvien käytäntöjen jakamisen mahdollisuutta ja siten konkreettisten osallisuuden menetelmien hyödyntämistä paikallisella tasolla.

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,
- asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,
- tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,
- demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.

Demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa on tärkeä tavoite, jota tulisi käytännön toimenpiteillä tukea. Esimerkiksi opintomahdollisuuksista tiedottaminen, (kuten meneillään oleva pilotti osallisuustyön asiantuntijan koulutuksesta oppisopimuksella) ja ministeriöiden järjestämät koulutukset, infot, hankkeet ym. Avoin demokratiaverkosto valtiovarainministeriön vetämänä on tarjonnut myös kunnille tukea ja verkostoitumismahdollisuuksia sekä ajankohtaista tutkimustietoa, dialogisuutta ym. Demokratiaohjelman vaikuttavuuden tukemiseksi olisi tärkeä myös oikeusministeriön työn ja tavoitteiden konkretisoituminen ja tunnettuus paikallisen ja alueellisen tason osallisuustyössä.

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,
- yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seurantaa ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

Kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen palvelisi ihanteellisimmillaan myös alueellisesti ja paikallisesti osallisuuden ja vuorovaikutuksen suunnitelman seurantaan. Demokratiatyön arviointi lisää kehittämismahdollisuuksia edelleen ja voi parantaa ihmisten yhdenvertaisia osallistumismahdollisuuksia. Menetelmien kehittämisessä on tärkeintä pitää kaikki mukana eli tarjota todelliset osallistumismahdollisuudet, myös niille, joiden ääni ei kuulu tällä hetkellä.

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinointia ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seurantaan kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

3

Tilannekuva toimii hyvänä taustoituksena periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

3

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Niemelä Merja
Oulun kaupunki

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Demokratian heikentyminen ja suomalaisten luottamuksen väheneminen poliittiseen päätöksentekoon ovat huolestuttavia ilmiöitä. Näiden trendien torjumiseksi on välttämätöntä vahvistaa lähidemokratiaa ja kansalaisten osallisuutta erityisesti heikommassa asemassa olevien ryhmien keskuudessa. Tavoitteena on lisätä luottamusta demokratiaan ja vähentää yhteiskunnallista polarisaatiota.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

Äänestysaktiivisuus voidaan nähdä seurauksena siitä, millainen merkitys demokratialla, päätöksentekoon vaikuttamisella ja osallistumismahdollisuuksilla nähdään yleisesti olevan.

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,
- äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,
- kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,

- yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.

Ymmärrettävän ja saavutettavan tiedottamisen ja viestinnän lisäksi on tarkasteltava viestien paikkansapitävyyttä ja luotettavuutta

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,
- lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.

Lasten ja nuorten mahdollisuudet harjoitella äänestämistä ovat jo nyt keskeisessä roolissa kouluissa, toimintaa voidaan laajentaa varhaiskasvatukseen.

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

Nuorisoneuvostojen rooli on jo nyt turvattu kuntalaissa, mutta toiminnassa tulisi huomioida kuntien ja kaupunkien erilaiset ikärakenteet. Erilaisten nuorten aktivoimiseen tarvitaan yhteisesti jaettuja hyviä käytäntöjä, jotta nuoria saadaan laajasti mukaan.

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,
- tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.

-

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,
- viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,
- jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,
- hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,
- osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.

-

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen, opetusmateriaalien ja -menetelmien laadun ja saatavuuden varmistaminen on hyvä tavoite. Jatkumo varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle on huomioitava myös materiaaleissa ja opetusmenetelmissä, jotta ne tukevat varhaiskasvatusta, kouluja ja oppilaitoksia tavoitteen mukaisessa käytännön toiminnassa. Jatkumossa tulee huomioida myös tavoitelinjauksen 7 mukaiset siviilipalvelus- ja kotoutumiskoulutus sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelma ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sisällöt.

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,

- mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.

-

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle
- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

Monikanavaisten osallistumisen ja vaikuttamisen kanavien käyttöönotossa ja jatkokehittämisessä on huomioitava tiedotuksen ja viestinnän luotettavuus ja paikkansapitävyys. Digitaaliset kanavat mahdollistavat myös virheellisten tietojen nopean ja tehokkaan levittämisen.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **uudelaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,**
- **jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,**
- **digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,**
- **hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.**

-

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

Kansalaisosallistumisen mallien ja dialogisten menetelmien käyttö päätöksenteon eri hallinnontasoilla vaatii uskottavuutta valtionhallinnontasolta lähtien; osallistumiselle tulee olla vaikutusta, jotta se nähdään arvokkaana. Käytännön esimerkkien ja niiden vaikutusten kautta voidaan parantaa osallistumista ja hyvän keskustelun uskottavuutta.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,**
- **kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,**
- **paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,**
- **eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.**

-

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

Osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien seuranta ja vaikutusten arviointi on tehtävä avoimesti ja reaaliaikaisesti. Alueellinen yhdenvertaisuus on keskeinen osa tätä arviointia.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,**
- **alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.**

-

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

Tietoisuutta kuntien, hyvinvointialueiden sekä eri ministeriöiden työnjaosta tulee parantaa kuntalaisten keskuudessa, jotta osallistuminen ja vaikuttaminen kohdistuu oikein. Sujuva yhteistyö eri toimijoiden välillä on tehokas ja nopea tapa edistää paikallista osallistumista.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,**
- **asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,**
- **tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,**
- **demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.**

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

Kansallisen demokratiapolitiikan vaikutukset paikallisdemokratiaan ja kuntalaisten ymmärrykseen demokratian elementeistä on seurattava ja kuvattava konkreettisesti, jotta paikallistasolla voidaan toteuttaa kansallista demokratiaa

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,
- yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seuranta ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,

- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinointia ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seurantaan kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

3

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

3

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Puumalainen Niina
Iisalmen kaupunki

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Nuorisotutkimusseura ry. kiittää mahdollisuudesta kommentoida luonnosta valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelmaa). On keskeistä, että ohjelma perustuu kansainvälisten ihmisoikeusvalvontaelinten ja Euroopan komission, unionin ja parlamentin antamiin suosituksiin, ja akateemiseen tutkimustietoon sekä aiemmin tehdyn työn arviointiin ja sidosryhmiltä saatuun palautteeseen. Tulevaisuudenkin kannalta on oleellista ja kannatettavaa, että ohjelman tavoitteena on vahvistaa erityisesti lasten ja nuorten osallisuutta. Aiempiin dokumentteihin verrattuna ohjelma on kehittynyt monin tavoin myönteisesti. Nostamme kommentteissamme esiin erityisesti vielä niitä näkökulmia, joihin olisi Nuorisotutkimusseuran näkökulmasta syytä vielä kiinnittää huomiota.

Nuorisotutkimusseura kiittää ohjelmaluonnoksen sisällöllistä rakennetta sen suhteen, että lapsia ja nuoria ja heidän suhdettaan demokratiaa käsitellään kaikissa ohjelman osioissa. Aiempina vuosina olemme lausunnoissamme kiinnittäneet huomioita kyseiseen seikkaan. Kuten tässä luonnoksessa, lapset ja nuoret on nähtävä toimijoina ja vaikuttajina ikätasonsa mukaisesti kaikissa demokratiaan liittyvissä osioissa, eivät vain liittyen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämiseen.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,**
- **äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,**
- **kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,**
- **yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.**

Tavoite nuorten äänestysaktiivisuuden nostamisesta on kannatettava. Tässä yhteydessä on syytä muistaa, että varsinkin eduskuntavaaleissa juuri nuorten ikäluokkien äänestysaktiivisuus on kasvanut ja nostanut koko väestön äänestysprosenttia. Samalla esimerkiksi Nuorisobarometreista on nähtävissä, että nuorten kiinnostus politiikkaa kohtaan on lisääntynyt. Kysymykset viestinnästä ja äänestyspaikkojen saavutettavuuksista ovat varmasti olennaisia ja on ymmärrettävää, että toimenpide-esitykset kohdentuvat oikeusministeriön hallinnonalalle. Samalla on kuitenkin niin, että erityisesti nuorten näkökulmasta järeämpiäkin toimenpiteitä olisi löydettävissä. Suomalaisessa koulutusjärjestelmässä pyritään kenties historiallisista syistä epäpoliittisuuteen eikä kannustusta yhteiskunnallisiin keskusteluihin tai jopa konflikteihin ole tunnustettavissa opetussuunnitelmista tai koulumaailman käytännössä. Suomalaiset koululaiset tai opiskelijat oppivat tietämään poliittisesta järjestelmästä mutta vaikuttamishalua ei välttämättä synny samassa määrin. Koulutusjärjestelmään liittyvien kysymysten ohella on havaittu, että poliittiset puolueet eivät puhuttele nuoria niinkään potentiaalisina äänestäjinä, vaan toimenpiteiden kohteina. Tällainen esineellistävä tapa nähdä nuoret lienee omiaan vaikuttamaan nuorten intoon vaikuttaa ja äänestysprosenttiin.

Tavoitelinjalus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,**
- **lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.**

Tavoitelinjauksessa keskitytään lasten ja nuorten vapaita vaaleja koskevan tiedonsaannin merkitykseen sekä äänestämisen harjoitteluun. Kyseinen harjoittelujakso on kuitenkin pitkä. Nuorisotutkimusseuran näkemyksen mukaan tositoimiin äänestämässä tulisi päästä jo nykyistä aiemmin, silloin kun suuri osa nuorista asuu vielä lapsuuden kotipaikkakunnallaan 16-vuotiaana, ja ennen siirtymää toiselle asteelle. Muutto pois lapsuudenkodista tarkoittaa monille kenties äänestysaktiivisuutta lisäävien sukupolvisuhteiden etäännyttymistä. Evankelis-luterilainen kirkko onkin vapauttanut seurakuntavaalien äänestysoikeuden yli 16-vuotiaille jo vuonna 2010.

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

”Osallisuus” on jo pitkään näytellyt tärkeää osaa suomenkielisessä demokratiakeskustelussa, mutta sanana se saattaa tietyissä tilanteissa hämärtää viestiä siitä, mitä ollaan tekemässä tai halutaan tapahtuvan. Luonnoksessa kyseiseen sanaan on lisätty alaviite, jossa kerrotaan termillä viitattavan lasten ja nuorten mahdollisuuksiin osallistua päätöksentekoprosesseihin ja vaikuttaa yhteisössä tehtäviin päätöksiin sekä kokemukseensa tulla kuulluksi. Mielestämme kyseisen osallisuustermin määritelmän voisi alaviitteestä siirtää kyseisen osion johdantotekstiin ja kenties myös lähdeviitteineen, viitata voi esim. Valtakunnalliseen osallisuushankkeeseen 1990-luvun linkittyneeseen tutkimukseen, jossa osallisuutta määriteltiin juuri nyt käytetyllä tavalla, ks. Gretschel 2002. Nyt käsillä olevan osion otsikossa sen sijaan voisi osallisuuden sijaan käyttää seuraavaa muotoilua: ”Vahvistamme lasten ja nuorten vaikutusmahdollisuuksia.”

Gretschel, A. (2002) Kunta nuorten osallisuusympäristönä. Nuorten ryhmän ja kunnan vuorovaikutussuhteen tarkastelu kolmen liikuntarakentamisprojektin laadunarvioinnin keinoin. Jyväskylän yliopisto. Studies in Sport, Physical Education and Health 85. Väitöskirja. <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/13503>

Tähän osioon liittyy myös toinen huomio. Valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma (Vanupo) on julkaistu puoli vuotta ennen tätä nyt käynnissä olevaa lausuntokierrosta eli keväällä 2024. Kumpaankin ohjelmaa on valmisteltu jo tätä pidempään. Vanupossa viitataan nyt lausuttavana olevaan ohjelmaan lähes samoin sanamuodoin, kun nyt tässä viitataan Vanupoon: ”... toimenpiteiden suunnittelu ja toimeenpano koordinoidaan ja sovitetaan yhteen kansallisen lapsistrategian ja valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman toimeenpanon kanssa.” Julkaisuina ohjelmadokumentit kuluvat käyttäjiensä käsissä, joten ainakin niistä jälkimmäiseen olisi tärkeää saada näkyviin konkretiaa: mitä ohjelmien välinen yhteistoiminta pitää sisällään ja millaisia toimenpiteitä tavoitellaan toteutettavan eri yhteiskunnan tasoilla? Sama havainto koskee myös kohdassa 3.6 mainittua kansalaisjärjestöstrategiaa, joka myös on jo julkistettu.

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,
- tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.

Lausuttavasta ohjelmasta puuttuu kauttaaltaan nimeltä mainiten maakuntaliittojen toimiminen yhtenä suomalaisen yhteiskunnan demokraattisena lähellä kuntalaisia olevana toimintaympäristönä, kuten puuttuu tässäkin käsillä olevasta tavoitelinjauksesimerkissä. Tämän osion johdannossa mainitaan siinäkin vain yleisesti ”paikallisen ja alueellisen tason toimijat eli kunnat, hyvinvointialueet ja muut viranomaiset.” Tavoitelinjauksessa 9 mainitaan eduskunta, hyvinvointialueet ja kunnat. Toimenpiteet 10 ja 11 keskittyvät hyvinvointialueisiin ja kuntiin teemoinaan paikallishallinto ja lähidemokratia. Maakuntaliittojen näkymättömyys demokraatiohjelmassa kuvaa toisaalta hyvin tilannetta, jossa maakuntien tarjoamia vaikuttamisen ja osallistumisen ei kootusti käsitellä lakipohjassa samalla tavalla kuin kuntien ja hyvinvointialueiden vastaavia.

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevilla asioilla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,**
- **viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,**
- **jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,**
- **hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,**
- **osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.**

Tavoitelinjauksessa olisi tarpeen korostaa sen koskevan kaikkien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen mahdollistamista. Lapset ja nuoret ovat esittäneet huomioita, ettei heidän kuulemisensa saa toteutua vain lasten ja nuorten edustuksellisten ryhmien kautta, kuten nuorisovaltuustot tai oppilaskuntien hallitukset (ks. esim. jo ohjelmassa muutoinkin viitattu Gretschel ym. 2023). Edustuksellisiin ryhmiin valikoituu vain osa lapsista ja nuorista, joiden joukossa hyväosaiset taustat ovat yliedustettuina.

Nuorisotutkimusseura haluaa kiinnittää huomiota myös siihen, ettei lausuttavassa ohjelmassa nouse riittävästi esiin nuorten omat tavat osallistua ja olla osa demokraattista yhteiskuntaa ja näihin liittyvät mahdolliset kehittämistarpeet ja -mahdollisuudet. Ohjelman valmisteluun liittyvissä dokumenteissa ”Kuulemistilaisuuksien koonti kevät 2024” ja ”Sidosryhmäkyselyn tulokset”, jotka ovat samalla erittäin hyviä esimerkkejä siitä, kuinka sidosryhmäkuulemisten antia tulee raportoida, todetaan esimerkiksi somevaikuttamisen ja kansalaisaloitteiden merkitys nuorten vaikuttamisen kanavana, lisäksi niissä on useaan kertaan painotettu haavoittuvassa asemassa olevien ja erilaisten nuorten ryhmien äänen kuulemisen tärkeyttä. Tätä jälkimmäistä voitaisiin kutsua esimerkiksi vaikuttamismahdollisuuksien yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,**
- **mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.**

Koordinointi on keskeinen menestystekijä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittymisen jatkumiselle Suomessa. Asia nostettiin esille aiemmin valmistuneessa tutkimuksessa (ohjelmassa jo muutoinkin viitattu Gretscher ym. 2023). On myös kannatettavaa, että seurantaa kehitetään.

Toimenpiteissä olisi hyödyllistä myös mainita se, miten seurantatietoa käytetään päätöksenteossa, johtamisessa ja kehittämisessä.

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle**
- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.**

-

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.**

On tärkeää varmistaa, että erityisesti kotoutumiskoulutusten ja monikielisten yhteiskuntaorientaatioiden yhteydessä maahanmuuttajia ei nähdä vain koulutusta ja kasvatusta tarvitsevinä kohteina, joka ajattelumallina edustaisi epädemokraattisia ja patriarkaalisia kulttuureita. Tämän ohjelmaluonnoksen sanamuodoista näin ei suoraan voi päätellä, mutta tuonkaltaisesta paternalistisesta orientaatiosta on näyttöä aiemmassa tutkimuksessa sekä aiemmissa istuvan hallituksen esityksissä. Olisi suotavaa, että myös maahanmuuttajat nähtäisiin potentiaalisina suomalaisen yhteiskunnan osallistujina ja vaikuttajina.

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

Nuorisotutkimusseura kiittää tämän toimenpiteen mukaan ottamisesta ohjelmaan. Tämä on tarvittava lisäys suomalaiseen demokratia- ja ihmisoikeuskeskustelun maisemaan.

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

Nuorisotutkimusseura olisi valmis tarkentamaan tätä tavoitelinjausta käyttämällä siinä yhdenvertaisuuden käsitettä, jota kovin vähän ohjelmaluonnoksessa tällä hetkellä käytetään, vaikka tarvetta olisi. Muotoiluehdotus: Lisäämme osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien monipuolisuutta ja tarjolla oloa eri kanavien, tarkoituksenamme edistää yhdenvertaisuutta eri väestöryhmien ja alueiden välillä, huomioiden erilaiset osallistumisen edellytykset ja haavoittuvassa asemassa olevat, erityisesti lasten ja nuorten osalta.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,**
- **jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,**
- **digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,**

- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

Jäämme Nuorisotutkimusseurassa odottamaan tähän osioon tarkennuksia siitä, millaista konkretiaa edellä mainitut toimenpiteet voivat käytännössä esimerkiksi olla. On mahdollista, että tavoitelinjaukset 8 ja 9 toimenpiteineen täydentäisivät toisiaan, jos ne yhdistettäisiin.

Tavoitelinjaukset 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

Nuorisotutkimusseuran näkemyksen mukaan osiossa mainitut sinänsä tärkeät toimenpiteet eivät sanan varsinaisessa merkityksessä edusta suoraa kansalaisvaikuttamista, ollen enemmänkin lähempänä osallistuvan ja deliberatiivisen demokratian areenoita.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

-

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaukset 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,

- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,
- asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,
- tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,
- demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,
- yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seurantaa ja läpinäkyvyyttä.

Nuorisotutkimusseura pitää kannatettavana, että demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seurantaa ja läpinäkyvyyttä vahvistetaan. On myös tärkeää kiinnittää huomiota siihen, että arviointi- ja seurantatietoa käytetään perusteluina päätöksenteossa sekä tietoperustana johtamisessa ja toimenpiteiden kehittämisessä.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinoitua ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seuranta tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

Tilannekuvan luomisessa on käytetty monipuolisesti erilaisia aineistoja. Merkittävää on kuitenkin, ettei lasten ja nuorten näkemyksiä demokratian toimivuudesta Suomessa ole tilannekuvan luomisessa huomioitu ja raportoitu. Lähteinä edellä mainittuun olisi voinut käyttää esimerkiksi Nuorisobarometria, Kouluterveyskyselyä sekä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatukseen liittyvää tilannekuvaa, jossa lasten ja nuorten näkemyksiä kyseiseen teemaan liittyen on käsitelty (Gretschel ym. 2023). Tämän käsillä olevan ohjelman valmistelussa on kuultu lapsia ja nuoria. Harmillisesti heidän äänensä ei kuitenkaan näy ohjelmaluonnoksessa eikä koostetta ole ollut saatavana lausuntokierroksen aikana.

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

3

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

3

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Kauppinen Eila
Nuorisotutkimusseura ry

Gretschel Anu
Nuorisotutkimusseura

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Yleiset huomiot

Vaikuttamismahdollisuudet hyvinvointialueilla sekä demokraattisen päätöksenteon että asukas- ja asiakasosallisuuden näkökulmasta ovat vahvasti lainsäädännössä, mutta niiden toteutumisessa on useita haasteita. Demokraattisen päätöksenteon näkökulmasta voidaan nähdä ristiriita vahvan valtio-ohjauksen (sekä normi- että talousohjaus) osalta, joka vie demokraattisen päätöksenteon uskottavuutta. Niin demokratia kuin osallisuus vaativat hyvinvointialueilta paljon työajallista sekä taloudellista resursointia. Tätä on vaikea yhdistää tilanteeseen, jossa säästöpainetta valtionhallinnon talousohjauksen taholta on massiivinen. Hyvinvointialueiden rahoituksessa ei ole riittävästi huomioitu demokratian ja osallisuuden toteuttamisen rahoituspohjaa ja sen vaatimaa resursointia ja näin ollen ristiriita erityisesti lainsäädännön ja talousohjauksen välillä on suuri. Samanaikaisesti sosiaali- ja terveystalouden palvelujärjestelmän luotettavuus on oleellisesti heikentynyt väestön silmissä. Toimiva ja luottamusta herättävä sosiaali- ja terveydenhuolto on suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan ydintä. Osallisuuden ja demokratian toteutumisen toimet hyvinvointialueilla ovat osaltaan joko vahvistamassa tai heikentämässä palvelujärjestelmän koettua legitimitettä. Varsinais-Suomen hyvinvointialueen näkökulmasta demokratiaohjelman tavoitteet ja toimenpiteet ovat kannatettavia ja oikeansuuntaisia, mutta ristiriita toimenpiteiden toteuttamisen ja hyvinvointialueiden rahoitustilanteen osalta on ilmeinen.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

Yleiset huomiot:

Hyvinvointialueen näkökulmasta keskeisiä näkökohtia äänestysaktiivisuuden edistämiseksi:

- Hyvinvointialue tekee tiivistä vaaliviestintäyhteistyötä kuntien, koulujen, kirjastojen ja järjestöjen kanssa.
- Monet Varhan toimipisteet ovat hyvällä sijainnilla ja esteettömiä, joten niitä kannattaa hyödyntää äänestyspaikkoina.
- Äänestämistä voidaan harjoitella esim. lastensuojelulaitoksissa.
- Varhan viestintäkanavia seuraa moni, joten niitä tulisi hyödyntää vaaliviestinnässä
- Varhan viestinnässä, esim. somekanavilla, voidaan tuoda nuorille tietoa, mihin asioihin he voivat äänestämällä vaikuttaa
- Erityistä huomiota tulisi kiinnittää toisen asteen ammatillisissa opinnoissa olevien nuorten ja maahanmuuttajataustaisten nuorten äänestysaktiivisuutta parantaviin toimiin
- Nuorten seuraamien mielipidevaikuttajien hyödyntämien

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,**
- **äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,**
- **kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,**
- **yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.**

-

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

Yleiset huomiot:

Hyvinvointialueen näkökulmasta keskeisiä näkökohtia lasten ja nuorten mahdollisuuksiin saada tietoa vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä ovat:

- Ks. tavoite 1.
- Verkkosivuille, somekanaville tuotu tieto on selkokielistä, ymmärrettävää, nuorten sanoin kerrottua
- Hyödynnetään nuorisovaltuustoa, kokemusasiantuntijoita ja asiakasraateja tiedon tuottamisessa ja toimenpiteiden suunnittelussa
- Hyvinvointialueiden tulee viestiä nuorille heille luonnollisia kanavia käyttäen, miksi äänestäminen on tarpeellista: mistä nuoria ja heidän perheitään sekä tulevaisuuttaan koskevista asioista hyvinvointialueelle valittavat luottamushenkilöt päättävät.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,**
- **lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.**

-

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

Yleiset huomiot

- osallisuuden vahvistaminen on osa hyvinvointialueen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoitteita ja toimenpiteitä
- lasten oikeuksien osaamisen vahvistaminen Varhan henkilöstössä, osallisuuteen liittyvän ymmärryksen lisääminen

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

- nuorisovaltuustotoiminnan näkyväksi tekeminen alueen toimijoille sekä lapsille ja nuorille

- nuorisovaltuuston toiminnan kehittäminen, yhteistyö alueen järjestöjen lasten ja nuorten kokemusasiantuntijoiden kanssa
- hyvinvointialueen nuorisovaltuuston ja alueen kuntien nuorisovaltuustojen yhteistyön varmistaminen

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,**
- **tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.**

-

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

- lasten ja nuorten osallistumiseen ja kuulemiseen liittyvän osaamisen vahvistaminen Varhan henkilöstössä
- kaiken ikäisten lasten kuulemisen osaaminen, myös pienten lasten kuuleminen
- haavoittuvassa asemassa olevien lasten osallistumisen ja kuulemisen vahvistamista tukevat rakenteet.
- Erityisesti lasta itseään koskevassa päätöksenteossa tulee huomioida lapsen sukupuoleen, ikään, alkuperään, kieleen, uskontoon, vakaumukseen, terveydentilaan, vammaisuuteen tai muuhun henkilöön liittyvän syy, joka voi estää lapsen osallistumisen tai kuulemisen.
- Em. asiat tulee huomioida kaikessa viestinnässä, erityistä huomiota tulee kiinnittää käytettyihin termeihin ja kuvastoon, jotta tuetaan yhdenvertaista kohtelua

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,**
- **viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,**
- **jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,**
- **hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,**
- **osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.**

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,
- mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle
- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.**

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

Yleiset huomiot

- Toteutamme käytännössä Varhan arvojen mukaista keskustelukulttuuria
- Tuomme esille säännöllisesti, miten otamme huomioon esitetyt mielipiteet ja palautteet ja kehitämme toimintaamme niiden perusteella.
- Tuomme yleisessä keskustelussa esiin lasten kanssa työskentelyssä esiin nousseita teemoja
- Puutemme epäasialliseen keskusteluun tai mielipiteen ilmaisuun, kiinnitämme erityistä huomiota termeihin ja ilmaisuun

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

- luomme yhdessä lasten ja nuorten kanssa heille sopivia tapoja osallistua ja vaikuttaa
- tarjoamme aktiivisesti lapsille ja nuorille heidän ikä- ja kehitystasonsa sekä mahdollisuuksien mukaisia keinoja osallistua ja vaikuttaa

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,**
- **jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,**
- **digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,**

- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

-

Tavoitelinjalause 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

Yleiset huomiot:

- Kansalaispaneelien satunnaisotantaan perustuva kokoonpano on erinomainen keino osallistaa nimenomaan niitä asukkaita ja asiakkaita, joiden ääni jää usein kuulematta, koska usein aktiivisten ääntä kuullaan ja hiljaiset jäävät kuulematta. Menetelmänä se on huomattavan kallis ottaen huomioon hyvinvointialueiden taloudellisen tilanteen. Varhan palveluiden kehittämiseen on koottu asiakasraateja, joihin voidaan hyvin soveltaa kansalaispaneelien elementtejä.
- Varsinais-Suomen hyvinvointialueen vaikuttamistoimielinten ja neuvottelukuntien osallistaminen päätöksentekoon nykyistä tehokkaammin. Varhalla on nuorisovaltuusto, vammais-, vanhus-, ja monikulttuurisuusneuvosto sekä tulevaisuuden, tutkimuksen ja osaamisen neuvottelukunta sekä Varsinais-Suomen sote-järjestöjen neuvottelukunta. Jäsenistössä on laaja kansalaisedustajisto.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

-

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

Yleiset huomiot:

- Varha koostuu 27 kunnasta, jotka ovat keskenään hyvin erilaisia. Myös osallisuus toteutuu alueen kunnissa hyvin eri tavoin ja tasoisesti.
- Varhan eri toimielimissä on edustajia suurimmasta osasta varsinaissuomalaisia kuntia. Varha tekee monitahoista yhteistyötä kuntien edustajien kanssa arjessa ja päätöksenteossa huomioidaan kuntien näkemykset mm. lausuntopyyntöjen kautta.
- Varha voi toimia viestin välittäjänä ja jakaa hyviä käytäntöjä kuntien välillä. Varha voi ottaa roolia yhteistyön edistämässä.

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,**
- **alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.**

-

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

Yleiset huomiot:

- Varha on ottanut käyttöönsä hyvinvointialuealoite.fi -palvelun ja viestii aktiivisesti siitä alueen asukkaille. Palveluun tulleet aloitteet käsitellään ja hyödynnetään palveluiden kehittämisessä.
- Kansalaiskeskustelua seurataan aktiivisesti ja palautteeseen reagoidaan.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,**
- **asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,**

- tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,
- demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

Yleiset huomiot:

Varhan alueella toimii useita yliopistoja ja korkeakouluja. Jo nyt Varha tekee tutkimusyhteistyötä niiden kanssa, mutta yhteys päätöksentekoon voi vielä tiivistyä.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,
- yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seuranta ja läpinäkyvyyttä.

Yleiset huomiot:

Varha osallistuu mielellään osallisuuden kansalliseen kehittämistyöhön. Vielä tällä hetkellä hyvinvointialueet eivät systemaattisesti ole kutsuttuina esim. ministeriöiden työryhmiin.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

Yleiset huomiot:

Varha haluaa itse hyödyntää ja viestiä kumppaneilleen (järjestöt, kunnat) eurooppalaisia rahoituskanavia ja etsii aktiivisesti hankekumppaneita.

Tiedon lisääminen äänioikeuden käyttämisen hyödyllisyydestä aluetasolla kasvattaa ja edistää demokratian merkitysten ymmärrystä myös kansallisesti sekä Euroopan unionin tasolla.

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinointia ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seurantaan kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,**
- **kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.**

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoituksena periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

-

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Railamaa Jaana
Varsinais-Suomen hyvinvointialue - Karoliina Luukkainen, johtava
asiantuntija, Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen, järjestämisen
tulosalue, Varsinais-Suomen hyvinvointialue

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

-

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,
- äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,
- kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,
- yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,**
- **lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.**

-

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

Opetus- ja kulttuuriministeriö ehdottaa lisättäväksi: Lapsilla ja nuorilla tulee olla osallistumismahdollisuuksia vaikuttaa suoraan heitä koskeviin asioihin. Esimerkkinä opetus- ja kulttuuriministeriön joka toinen vuosi järjestettävä Koululaiskysely, jossa kysytään lasten harrastustoiveita ja kuntien tulee järjestää Harrastuksen Suomen mallin harrastukset lasten toiveiden mukaan.

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,**
- **tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.**

-

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,
- viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,
- jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,
- hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,
- osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.

Opetus- ja kulttuuriministeriö ehdottaa lisättäväksi:

- Luodaan uusia malleja lasten ja nuorten osallistumiseen ja kuulemiseen (esimerkiksi luodaan Malli-eduskuntaistunto nykyisin kouluissa käytössä olevan Malli-YK-kokouksen pohjalta).

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

Opetus- ja kulttuuriministeriö ehdottaa lisättäväksi seuraavaa: Kirjastot toimivat yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa ja tukevat eri-ikäisiä asukkaita digimaailman haasteissa informaatiolukutaidon ja medialukutaidon tarjoamalla opastusta.

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

Opetus- ja kulttuuriministeriö ehdottaa lisättäväksi seuraavaa: "...ja vapaassa sivistystyössä" eli Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteella ja vapaassa sivistystyössä elinikäisen oppimisen periaatteen mukaisesti ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,
- mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.

Opetus- ja kulttuuriministeriö ehdottaa, että ensimmäisessä luettelon kohdassa "korkeakoulu"-sana korvataan "ammattikorkeakoulu"-sanalla.

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle
- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.

Opetus- ja kulttuuriministeriö ehdottaa ensimmäistä luettelon kohtaan lisättäväksi "vapaaseen sivistystyöhön" eli:

- jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja vapaaseen sivistystyöhön

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

Opetus- ja kulttuuriministeriö ehdottaa lisättäväksi Yleisten huomioiden tekstin loppuun vielä seuraavan lauseen: Mediakasvatuksesta vastaava viranomais on Kansallinen audiovisuaalinen instituutti.

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,**
- **jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,**
- **digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,**
- **hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.**

Opetus- ja kulttuuriministeriö ehdottaa viidettä luettelon kohtaa seuraavasti:

- Yleiset kirjastot tarjoavat keskustelutilaisuuksia sekä asukkaiden osallistumiseen sekä kansalaistaitojen vahvistamiseen tarkoitettuja tilaisuuksia aktiivisen kansalaisuuden edistämiseksi. Kirjasto voi näissä myös toimia alustan tarjoajana, jolloin kirjasto tarjoaa tilan ja varsinaisena tilaisuuden järjestäjänä tai vetäjänä voi toimia jokin toinen taho.

Perusteluna lisäämiselle kirjastolaki, koska kirjastolain tavoitteena edistää aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja sananvapautta ja kirjastojen tehtäväksi määritelty edistää yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua. Sen takia kirjastojen tulisi olla tässä 3.4. kohdassa mainittuna.

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,**
- **kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,**
- **paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,**
- **eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.**

Opetus- ja kulttuuriministeriö ehdottaa lisättäväksi viidettä luettelon kohtaa seuraavasti:

- Vahvistamme valtion ja uskonnollisten yhteisöjen välistä vuoropuhelua, tuotamme uskonnollisia ja vakaumuksellisia asioita koskevaa, päätöksenteossa tarvittavaa tietoa sekä edistämme uskonnollisten yhteisöjen yhdenvertaisia vaikuttamismahdollisuuksia.

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,
- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,
- asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,
- tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,
- demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,
- yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seurantaa ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinoitua ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seurantaan kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

Opetus- ja kulttuuriministeriö ehdottaa lisättäväksi Yleisiin huomioihin seuraavaa:

Tutkimusten mukaan väestöstä kulttuuritoimintaan osallistuminen korreloi selvästi ja positiivisesti kansalaisvaikuttamisen, demokratian ja sosiaalinen yhteenkuuluvuuden indikaattoreiden kanssa. Kulttuuritoimintaan osallistuminen vahvistaa demokratiaa ja sosiaalista yhteenkuuluvuutta, mikä näkyy muun muassa todennäköisyytenä äänestää, myönteisenä suhtautumisena demokraattisiin ja yhteiskunnallisiin arvoihin, demokratialle olennaisten taitojen ja osaamisen kehittymisenä kuten itsensä ilmaiseminen, kyky kuunnella muita ja ymmärtää erilaisia näkökulmia sekä edistää konfliktien ratkaisua.

Kulttuuritoiminnalla lisätään sosiaalista pääomaa, luottamusta, solidaarisuutta ja koheesiota sekä se toimii yhteisöjä yhdistävänä voimavarana.

Kulttuuriin osallistuminen vaikuttaa kansalaisuutta ja demokratiaa koskeviin asenteisiin ja käyttäytymiseen riippumatta henkilön sosioekonomisesta taustasta tai koulutustasosta. Sekä

aktiivinen että passiivisempi osallistuminen kulttuuritoimintaan vaikuttaa myönteisesti yksilön suhtautumista yhteiskuntaan.

(lähde: European Commission: Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture and Hammonds, W., Culture and democracy, the evidence – How citizens’ participation in cultural activities enhances civic engagement, democracy and social cohesion – Lessons from international research, Publications Office of the European Union, 2023, <https://data.europa.eu/doi/10.2766/39199>)

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoituksena periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

-

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Lehikoinen Anita
Opetus- ja kulttuuriministeriö

Pulkinen Marja
Opetus- ja kulttuuriministeriö

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Historian ja yhteiskuntaopin opettajien liitto HYOL ry tukee hallituksen demokratiaohjelman tavoitteita eli demokratian ja osallisuuden vahvistamista ja luottamuksen lisäämistä yhteiskunnassa.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

Ensi kertaa äänestysiän saavuttavat ovat erityisen tärkeä kohderyhmä.

Yhteiskuntaopin oppiaineessa käsitellään äänestämisen merkityksellisyyttä poliittisen päätöksenteon välineenä.

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

Perusopetuksen viimeisellä vuosiluokalla ja toisella asteella opiskelevat nuoret ovat ikäluokkia, jotka ovat vielä kansallisen kouluopetuksen piirissä koko valtakunnan alueella. Tässä vaiheessa nuoret taustasta riippumatta tavoitetaan laajasti, mitä on syytä hyödyntää demokratiakasvatuksessa ja äänestysaktiivisuuden lisäämisessä. Erityisessä asemassa tässä ovat opetettavista oppiaineista historia ja yhteiskuntaoppi, joiden opetussuunnitelmien sisältöjen tulee tukea ja taata demokratian tulevaisuutta. Valtioneuvoston tulee taata historian ja yhteiskuntaopin opetuksen riittävät resurssit tuntijaosta päätettäessä sekä perusopetuksen että lukion osalta.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,**

- äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,
- kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,
- yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

Nykyaikaisen demokratian kehittymisen ymmärtäminen ja vapaiden vaalien merkityksen arvostamisen tulee kuulua historian opetussisältöihin jatkossakin.

Kouluissa ja oppilaitoksissa olisi hyvä pyrkiä järjestämään varjo- ja nuorisovaaleja säännöllisesti. Oppilas- ja opiskelijakunnat ohjaajaopettajineen ovat varjo- ja nuorisovaalien järjestämisessä ratkaisevassa roolissa, jota olisi hyvä tukea.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,
- lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.

-

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

Paikalliset nuorisovaltuustovaalit tulisi toteuttaa avoimen ehdokasasettelun ja äänestämisen kautta ja vaalien järjestämistä tulisi tukea valtakunnallisesti.

Nuorisovaltuustojen olisi hyvä säännöllisesti kontaktoida alueensa oppilaitosten oppilas- ja opiskelijakuntia toiminnastaan ja vaikuttavuudestaan.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,**
- **tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.**

-

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

Osassa kouluja oppilaskunnan edustajat saavat olla läsnä mm. henkilöstön kokouksissa. Tällainen menettely voi toimia esimerkkinä nuorten osallisuutta vahvistavista käytänteistä ja nuorten kuulemisesta.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,**
- **viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,**
- **jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,**
- **hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,**
- **osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.**

-

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

Perusopetuksen ja toisen asteen oppilaitosten opetussuunnitelmien tulee tukea ja vahvistaa demokratiaa. Demokratian muodostuminen, historiallinen kehitys, kriisit ja nykytila sekä kansainvälisesti että kansallisesti ovat tietoja, jotka lisäävät ymmärrystä ja demokratian arvostusta. Laadukas, pätevien ja kelpoisten opettajien antama historian ja yhteiskuntaopin opetus erityisesti tukee demokratian jatkumon säilymistä. Oman kansallisen historian tunteminen ja laaja osaaminen vahvistaa suomalaista yhteiskuntaa ja suojaa sitä mm. hybridi-vaikuttamiselta.

Toisen asteen opinnoissa olisi syytä jatkossa terävöittää valtakunnallisia oppisisältöjä nämä seikat huomioiden. HYOL ry pyytää kiinnittämään huomiota siihen, että lukion opintojakso HI4 Eurooppalainen ihminen (mm. eurooppalaiset aatteet ja niiden vaikutus ympäröivään yhteiskuntaan) on ollut valinnainen opintojakso vuodesta 2016 alkaen. Opintojakso HI5 Ruotsin Itämaasta Suomeksi on ollut valinnainen jo vuodesta 1994. Tämän opintojakson pakollisuus kaikille lukiolaisille vahvistaisi merkittävästi pohjoismaista yhteyttä sekä korostaisi Ruotsin ja Suomen yhteisen historian merkitystä.

Ammatillisten oppilaitosten yhteiskunnallisten opintojen vähäisyys on merkittävä ongelma sekä koulutuspoliittisesti että nuorten itsensä kannalta. Tämä voi muodostaa uhan osallisuuden kokemukselle ja jopa demokratialle.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,**
- **mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.**

-

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

HYOL ry:n kanavien kautta demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä, opetusmateriaaleja ja tietoa täydennyskoulutuksista voidaan tehokkaasti ja keskitetysti välittää perusopetuksen ja lukion opettajille.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle
- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

Historian ja yhteiskuntaopin opetuksessa opiskellaan ja harjoitellaan moniäänistä ja kunnioittavaa yhteiskunnallista keskustelua ja vuorovaikutusta.

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,
- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,
- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,

- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

-

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

-

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,
- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,
- asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,
- tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,
- demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

HYOL ry kannattaa kansallisen demokratiapolitiikan kehittämistä.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,
- yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seuranta ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

HYOL ry on pannut toimeen useiden vuosien ajan Euroopan parlamentin Ambassador School -ohjelmaa Suomessa. Ohjelman tarkoituksena on tutustua parlamentarismiin periaatteisiin sekä lisätä osallisuutta ja kansainvälisyyttä nuorten keskuudessa.

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

Suomalaiset historian ja yhteiskuntaopin opetussuunnitelmat huomioivat sisällöissään sekä kansallisen että kansainvälisen yhteiskunnallisen kehityksen, mikä lisää nuorten ymmärrystä ja moniarvoista näkemystä. Näin koulutus vahvistaa kansalaisten luottamusta demokratiaan sekä heidän resilienssiään.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinoitua ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seurantaan kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,**
- **kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.**

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

-

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Ruhanen Kirsi
Historian ja yhteiskuntaopin opettajien liitto HYOL ry

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Demokratiaohjelma, koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Demokratiaohjelma on asiakirjana erittäin tärkeä, erityisesti juuri 2020-luvun puolivälin yhteiskunnassa. Takana on yli 15 vuoden tärkeä kehitystyö demokratian ja osallistumisen vahvistamiseksi sekä uusien demokratian tunnistamis- sekä toteutusmuotojen löytämiseksi ja yhteiskunnallisen yhteistyön mahdollistamiseksi, nopeasti muuttuvassa yhteiskunnassa. Ja nyt on vähintään yhtä tärkeää katsoa eteenpäin.

Demokratiaohjelman luonnoksessa nostetaan lähtökohtina esiin tosiasiat, joiden mukaan demokratia edellyttää toteutuakseen edelleen puolustamista ja arvojen vahvistamista vahvistavia tekoja. Osallisuus, ei toteudu, eriarvoistuminen uhkaa syventyä, luottamus rapautua ja keskustelukulttuuri on muuttunut kärkeväksi ja jopa syytteleväksi. Näistä on helppoa olla samaa mieltä. Ohjelman suunnitelmat demokratian ja osallisuuden vahvistamiseksi ovat tärkeitä.

Erittäin merkittävien, kansainvälisten demokratiahaasteiden kokonaisuudessa demokratiaa tulee tarkastella kokonaisvaltaisesti, sen eri osa-alueet huomioiden. Esimerkiksi suomalaiselle demokraattiselle järjestelmälle vahvalla ja toimivalla kansalaisyhteiskunnalla on valtava merkitys. Suomalainen demokratia rakentuu kaikkein vahvimmin sille, että asioista jotakin mieltä olevat tai saman asian tärkeäksi kokevat ihmiset voivat kokoontua yhteen, perustaa yhdistyksen ja ryhtyä vaikuttamaan asian edistämiseksi toivottuun suuntaan. Samalle mallille rakentuu myös poliittinen toimintajärjestelmämme.

Suomalaisten kansalaisjärjestöjen keskeinen tehtävä on ollut välittää edustamiensa kansalaisten kokemukset ja ääni julkiseen valmisteluun ja poliittiseen päätöksentekoon. Kaikissa demokraattisissa yhteiskunnissa lähtökohtana on, että julkinen valta haluaa kuulla kansalaisiaan ja myös heidän kriittisiä ääniään, jotta yhteiskunnasta saadaan mahdollisimman hyvin kaikki sen jäsenet ja heidän tarpeensa huomioiva. Jotta tämä olisi mahdollista, julkisen vallan tulee, ja kannattaa, mahdollistaa tämä myös rahoittamalla järjestöjen toimintaa. Sitä haluavat myös kansalaiset itse. Kyse on myös luottamuksen rakentamista yhteiskunnassa.

Kyse on suomalaisen järjestelmän omasta erityispiirteestä, jolle toki löytyy verrokkeja muualtakin, mutta joka on täysin vertaansa vailla oleva voimavara ja mahdollistaja juuri Suomessa. Tämä näkyy jo siinä, että kun 2000-luvun ensimmäisinä vuosina ryhdyttiin kokoamaan osaksi hallitusohjelmatyötä kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelmaa, jonka taustalta syntyi nykyinen demokratiatyö, puhuttiin siitä alun perin myös ”kolmannen sektorin politiikkaohjelmana”. Eikä vähiten siksi, että kolmannen sektorin toimijat, pääosin järjestöt, olivat koko aloitteen takana.

Takuusäätiö on huolissaan siitä, miten vähän nyt esillä oleva demokratiaohjelma huomioi tämän toiminnan ja sen vahvistamisen tärkeyden osana demokratiakokonaisuuden vahvistamista. Kyse on kuitenkin kaikkein vahvimasta demokratian toteutumisen muodosta. Kansalaisten omaehtoisesta toiminnasta yhteiseksi hyväksi. Sen ohella pitää toki huomioida myös esim. poliittisiin mielipiteisiin pohjautuvan järjestelmän tärkeys sekä järjestymättömän, demokraattisen yhteistoiminnan merkitys. Ne kaikki ja niiden mahdollistaminen ja vahvistaminen ovat demokratian olennaisimmat toteutusedellytykset.

Takuusäätiön käsityksen mukaan nyt esillä oleva työ näyttää kuitenkin toisenlaisia signaaleja. Kansalaisjärjestötoiminta on rajautunut luonnoksen ulkopuolelle ja herättää erityisen huolen siitä, mikä asema järjestäytyneellä kansalaisyhteiskunnalla ajatellaan olevan suomalaisessa demokratiassa tulevaisuudessa. Etenkin, kun samaan aikaan ilmassa on ollut myös vahvoja viitteitä yrityksistä saada kansalaisjärjestöjen ja -yhteiskunnan toiminta aiempaa vahvemmin julkisen ohjaukseen. Tämä ei ole demokratian perusedellytyksenä olevan autonomisen kansalaisjärjestötoiminnan toteutumisedellytysten näkökulmasta hyväksyttävää.

Kysymys on myös autonomisen kansalaistoiminnan toteutumisedellytysten turvaamisesta. Ja ennen kaikkea kaikkien kansalaisten yhteisten julkisten resurssien suuntaamisesta kansalaisten omaehtoiseen toimintaan. Kun rahapelitoiminnan tuottojen ja järjestöjen rahoituksen välinen yhteys nähtiin tärkeäksi katkaista, siirryttiin järjestöjen rahoituksessa, parlamentaarisen sopimuksen mukaisesti suoraan budjettirahoitukseen vuoden 2024 alusta. Järjestöjen näkökulmasta tämän piti tarkoittaa lähinnä teknistä muutosta rahojen alkuperän suhteen. Nyt näyttää kuitenkin siltä, että autonomisen ja demokraattisen kansalaistoiminnan toteutumisperiaatteiden vastaisesti yhteiskunnallisessa keskustelussa on vahvistanut oletukset, että järjestöjen tulisi julkisilla avustuksilla toimiessaan toteuttaa lähinnä julkisen vallan niille asettamia tehtäviä.

Kyse on merkittävästä muutoksesta, joka romuttaa demokraattisen ja autonomisen kansalaistoiminnan perusedellytyksen siitä, että julkisin avustuksin vain luodaan edellytykset toimivalle demokratialle ja elinvoimaiselle järjestötoiminnalle eikä pyritä ohjaamaan sitä.

Kansalaisjärjestöjen valtionavustukset ovat olleet Petteri Orpon hallituksen toimintakauden aikana poikkeuksellisen rajun muutoksen kohteena. Esimerkiksi sosiaali- ja terveysjärjestöjen julkisista avustuksista on leikkautumassa kolmannes. Kyse on siitä, mihin poliittinen päätöksentekijä haluaa rahaa käyttää. Nyt suunniteltu ja toimeenpanossa oleva taloudellisen toimintaympäristön muutos johtaa väistämättä merkittävään kansalaisyhteiskunnan uudelleenmuovautumiseen. Leikkausten tuloksena moni järjestö lopettaa toimintansa, supistaa sitä merkittävästi tai suuntaa kokonaan uudelleen. Leikkauspäätökset vaikuttavat ensisijaisesti niiden ihmisten elämään, jotka ovat järjestön kohderyhmänä.

Järjestäytynyt kansalaisyhteiskunta on ollut viime vuosina haastettuna monessa maassa, ja yllättäen myös Euroopassa. Pohjoismaat ovat olleet kansainvälisissä demokratiavertailuissa vapaan kansalaisyhteiskunnan esikuvia. Tätä suomalaisen yhteiskunnan tulee ehdottomasti vaalia ja puolustaa. Järjestäytynyt kansalaistoiminta on olennainen demokratian osa, edustuksellisen demokratian, suoran demokratian ja epämuodollisen osallistumisen rinnalla.

Sosiaali- ja terveysministeriö antoi syyskuussa 2024 linjauksensa sosiaali- ja terveysjärjestöjen julkisten avustusten leikkauksista vuodelle 2025. Leikkaukset kohdistuvat voimakkaasti järjestöjen edunvalvontaan ja vaikuttamistyöhön. Nimenomaan siihen työhön, jolla järjestöt välittävät kansalaisten ääntä valmistelijoille ja päätöksentekijöille. Tämä on osoitus uusista toimintakäytännöistä, jotka tahtoen tai tahtomattaan heikentävät demokratian perustoteutumisedellytyksiä.

Takuusäätiön näkemyksen mukaan nyt lausuttavana olevaa demokraatiohjelmaa tulee ehdottomasti muuttaa siten, että kansalaisten omaehtoinen järjestötoiminta, sen rooli ja toimintaedellytykset tulee nostaa vahvasti näkyville osana ohjelmaa ja sen toteutusta.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjalus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,
- äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,
- kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,
- yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,
- lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.

-

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,
- tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.

-

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,
- viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,
- jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,
- hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,
- osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.

-

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,
 - mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.
-

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle
- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,
- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,

- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,
- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

-

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

-

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,

- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,
- asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,
- tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,
- demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,
- yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seuranta ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinoitua ja kansainvälisten demokratiasuosituksien toimeenpanon seuranta kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

4

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

2

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Pantzar Juha
Takuusäätiö sr.

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Demokratiaohjelmalle on tarve globaalissa maailmassa, jossa demokratiat heikkenevät. Kiitämme erityisesti kansainvälisen kontekstin huomioimisesta ohjelmassa.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,
- äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,
- kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,
- yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,
- lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.

-

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,
- tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.

-

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,

- viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,
- jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,
- hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,
- osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.

-

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

Kiinnittäisimme erityisesti huomiota demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osalta siihen, että Suomi nähdään osana globaalia yhteisöä ja siten globaalit ilmiöt heijastuvat myös meidän yhteiskuntaamme.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,
- mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksessa olisi näkemyksemme mukaan mahdollista hyödyntää kansalaisjärjestöjen asiantuntemusta aikaisempaa laajemmin.

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle

- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.**

-

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

Eryityisesti kotoutumiskoulutuksessa näemme tärkeäksi tuoda esiin suomalaisen työelämän sosiaalisen dialogin roolin ja valtiosta riippumattomat järjestöt osana demokratiaa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.**

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,**
- **jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,**
- **digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,**
- **hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.**

-

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

-

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,
 - alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.
-

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,
- asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,
- tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,
- demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,
- yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seurantaa ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,

- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

Näemme hyvänä, että ohjelmassa nostetaan esiin myös EU-tasoisien vaikuttamistyön rooli demokratiakehityksen tukemiseksi kaikkialla maailmassa.

Ihmisarvoinen työ edistää yhteiskunnallista vakautta ja samojen periaatteiden noudattaminen kaikkialla tukee paitsi sosiaalista oikeudenmukaisuutta myös globaalia vakautta ja reilua kilpailua.

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

Nostaisimme voimakkaammin esiin OECD:n kestävän kehityksen periaatteiden olennaisen roolin kansainvälisen turvallisuuden, vakauden ja kriisinkestävyyden edistämisessä.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

Pidämme tärkeänä Suomen sitoutumista yhteisiin, OECD:n määrittelemiin kehitysyhteistyön periaatteisiin ja kiitämme, että ohjelmassa on huomioitu tasapainottavien instituutioiden rooli demokratian tukemisessa.

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinoitua ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seurantaan kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,**
- **kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.**

Pidämme tärkeänä, että Suomi edistää kansainvälisen työjärjestö ILO:n roolia työelämän perusoikeuksien toteutumisen seuraamisessa.

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoituksena periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

-

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

Toivoisimme tilannekuvaan kattavampaa lausuntoa kansalaisyhteiskunnan kapenevasta tilasta maailmalla ja sen vaikutuksista demokratiakehitykselle.

Rusanen Roosa
Suomen Ammattiliittojen Solidaarisuuskeskus SASK

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Puolustusministeriö on osallistunut luonnoksen laatineen työryhmän työskentelyyn, eikä ministeriöllä

ole huomauttamista luonnoksen johdosta.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,
- äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,
- kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,
- yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,
- lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.

-

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,
- tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.

-

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,
- viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,
- jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,
- hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,
- osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.

-

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,
- mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.

-

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle

- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.**

-

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.**

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,**
- **jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,**
- **digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,**
- **hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.**

-

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

-

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,
 - alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.
-

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,
- asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,
- tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,
- demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,
- yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seurantaa ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,

- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokraatioliittisistä toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitalan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinointia ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seurantaan kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokraati-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

-

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Tuovinen Timo
Puolustusministeriö

Lausunto

19.11.2024

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Maaseutupolitiikan MaalleKo (Maaseudun asuttavuus, asuminen ja koutoutuminen maaseudulla) -verkoston lausunto.

Periaatepäätöksen alkuluvuissa yhdeksi painopisteeksi linjattu myös alueellisen yhdenvertaisuuden edistäminen. Tätä koskevat varsinaiset tavoitelinjaukset ja toimenpiteet jäävät kuitenkin ohueksi tai puuttumaan. Alueellisen yhdenvertaisuuden näkökulmaa olisi hyvä vahvistaa.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

Huolehdittava äänestyspaikoista ja -mahdollisuuksista myös (harvaan asutulla) maaseudulla, kylissä ja pitäjissä. Sekä ikäihmisten äänestysmahdollisuuksista kotona.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,
- äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,

- kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,
- yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.

Viestintää tärkeää tehdä monikanavaisesti, ei vain digisti. Ja ymmärrettävällä kielellä.

Maaseudun palveluverkon harventuessa fyysisten äänestyspaikkojen saatavuus/saavutettavuus vaikeutuu, tähän kiinnitettävä huomiota kehittämällä mm. liikkuvia ja kotiin vietäviä ratkaisuja.

Tavoitelinjalus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,
- lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.

-

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

Lapsivaikutusten arviointi otettava aidosti käyttöön kunnissa ja hyvinvointialueilla.

Tavoitelinjalus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

Miten tavoitetaan ne nuoret, jotka eivät ole oppilaskunnissa tai nuorisovaltuustoissa?
 Nuorisovaltuustot aika kapea näkökulma, tänne valikoituu tyypillisesti aktiiviset poliittiset nuoret.
 Miten tavoitetaan ns. tavalliset nuoret?

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,

- tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.

-

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

Lapsivaikutusten arviointia lapset ja perheet osallistaen tärkeä toteuttaa lapsille tärkeissä asioissa, kuten päivähoito- ja kouluverkkokokysymyksissä.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,
- viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,
- jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,
- hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,
- osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.

Tavoitteet ja toimenpiteet yleisesti ottaen hyviä, mutta miten saadaan kunnat ottamaan osallisuusmenetelmät oikeasti käyttöön ja osaksi kuntien strategioita? Esim lapsivaikutusten arviointi helposti toteutetaan virkamiestyönä ilman lasten kuulemista. Arviointeja ei oikeasti haluta toteuttaa/toteuteta osallistavasti, mikä iso ongelma.

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

Kansalaisjärjestöt myös keskeisiä toimijoita demokratiakasvatuksessa.

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,

- mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.

-

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle
- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

Luvussa käsitellään eri väestöryhmien välisen vuoropuhelun vahvistamista, tärkeää myös eri alueilla asuvien ihmisten välisen vuoropuhelun edistäminen.

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,
- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,
- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,
- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

Vuoropuhelun edistäminen hallinnon ja kansalaistoimijoiden välillä erityisesti tärkeää alueilla, joissa hallinnon paikallinen läsnäolo ohutta tai puuttuu. Tarve korostuu erityisesti harvaan asutuilla alueilla.

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

-

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

Miten saadaan yhteys niihin, jotka eivät kuulu ns. aktiivisiin kansalaisiin?

Taustatekstissä todetaan, että "suuri osa suomalaisista haluaisi osallistua kevyesti mobiililaitteiden avulla". Onko tosiaan näin? Lähidemokratian edistämiseksi tärkeää myös aito vuorovaikutus ja dialogi. Lisäksi tärkeää tunnistaa myös digiosattomuuden ja syrjäytymisen problematiikka.

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

Asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien vahvistamiseksi ja varmistamiseksi tärkeää toteuttaa vaikutusten arviointeja, esimerkiksi maaseutuvaikutusten arviointi maaseudun asukkaiden elämään vaikuttavissa päätöksissä. Maaseutuvaikutusten arviointi on osallistava menetelmä.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,**
- **alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.**

Maaseutuvaikutusten arviointi otettava osaksi hyvinvointialueiden päätöksentekoa. Keski-Suomen hyvinvointialueen seutuvaikutusten arviointi hyvä esimerkki hyvin toteutetusta arvioinnista.

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

Myös tämän osalta tärkeää toteuttaa vaikutusten arviointeja, ml. maaseutuvaikutusten arviointi MVA

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,**
- **asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,**
- **tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,**
- **demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.**

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

Hyvää hallintoa ja kansalaisten osallistumista tukevat osallistavat vaikutusten arviointiprosessit.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,
- yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.

Demokratiapolitiikka tarvitsee tuekseen tutkimusperustaista tietoa eri väestöryhmistä, alueilta, osallisuusmenetelmistä ja -rakenteista.

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seurantaa ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

Keskeisten sidosryhmien osalta tulee varmistaa, että edustettuina ovat paitsi eri väestöryhmät, myös eri alueilla asuvat ihmiset (esim. kaupunki-maaseutu luokitus huomioiden).

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

CAP ohjelma ja erityisesti CLLD/Leader toimintatapa itsessään edistää aktiivista kansalaisuutta ja demokratiaa (kolmikantaperiaate, asukkaat omien alueiden asiantuntijoina ja toimijoina). Leader-ryhmiä kannattaa hyödyntää demokratian vahvistamistyössä.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjalus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinoitua ja kansainvälisten demokratiasuosituksien toimeenpanon seurantaä kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

Aluenäkökulma jää taustoittavassa aineistossa ohueksi.

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

3

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseä periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

3

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Kattilakoski Mari

Maaseutupolitiikan MaalleKo-verkosto (Maaseudun asuttavuus, asuminen ja kotoutuminen maaseudulla) - MaalleKo-verkoston taustaorganisaatioina Itä-Suomen yliopisto & Kajaanin ammattikorkeakoulu

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Keravan kaupunki kiittää mahdollisuudesta lausua luonnoksesta valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi. Yleisesti Keravan kaupunki pitää hyvänä, että demokratian ja osallistumisen edistämiseksi tehdään linjauksia ja toimenpiteitä valtiotasolla.

Demokratiaohjelman luonnoksen tavoitelinjaukset ovat hyvin ylätasoisia, eikä niistä käy ilmi asian edistämisestä vastaavaa vastuutahoa. Ohjelmassa mainitaan, että toimenpiteet, vastuutahot ja ohjelman toimeenpanon aikataulut määritellään tarkemmin toimeenpanosuunnitelmassa periaatepäätöksen jälkeen. Keravan kaupungin näkemyksen mukaan on erityisen tärkeää, että toimenpiteet ja vastuutahot ovat määritelty toimeenpanosuunnitelmassa riittävän selkeästi, jotta kunnilla on käsitys, mitä toimenpiteitä heiltä konkreettisesti odotetaan kansallisen demokratian ja osallistumisen edistämisen toimeenpanossa. Lisäksi toimeenpanosuunnitelmassa tulisi olla valmiita malleja ja materiaaleja kuntien käyttöön erilaisten toimenpiteiden toteuttamiseksi. Muuten on vaarana, että demokratiaohjelman toimeenpano jää vajavaiseksi kuntien resurssien ollessa vähäiset etenkin keskikokoisten ja pienten kuntien osalta. Tämä tulee ottaa huomioon myös ohjelman arvioinnin näkökulmasta. Jos kuntaa veloitetaan arvioimaan ja raportoimaan toimenpiteiden toteutumista, tulee kuntien käytössä olla valmis arviointikehikko, joka tekee samalla arvioinnista yhteismitallista.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

Keravan kaupunki pitää hyvänä, että nuorten aikuisten äänestysaktiivisuuden lisääminen on nostettu ohjelmassa keskeisesti esiin. Myös vieraskielisten äänestäjien osallisuuden kehittämiseen on panostettava. Useissa kulttuureissa vaalien järjestämiseen tai lopputulokseen ei luoteta, joka voi vaikuttaa äänestysinnostukseen tai uskallukseen äänestää myös Suomessa. Vaalien järjestämisen yhteydessä tulee panostaa yhä enemmän aktiiviseen tiedottamiseen vaalien eri vaiheista sekä viestinnän selkokielisyyteen.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,**
- **äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,**
- **kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,**
- **yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.**

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

Demokratiakasvatuksen vahvistaminen kouluissa on tärkeä näkökulma, jolla voi olla vaikutusta nuorten aikuisten äänestyskäyttäytymiseen. Lapsille ja nuorille tulee tarjota mahdollisuuksia harjoitella äänestämistä peruskoulussa ja tietyiltä osin harjoittelun voi aloittaa jo varhaiskasvatuksessa. Tämänkin asian toimeenpanossa olisi tärkeää, että kunnilla olisi käytettävissä valmiita malleja ja materiaaleja, joita hyödyntää demokratiakasvatuksessa. Demokratiaohjelmassa ja toimeenpanosuunnitelmassa on tärkeää huomioida myös vieraskieliset lapset ja nuoret. Monikanavaisuuden merkitys nuorten osallisuuteen on tuotu ohjelmassa hyvin esille (digitaalinen toimintaympäristö).

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,**
- **lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.**

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

Ei lausuttavaa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,
- tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

Lasten ja nuorten osallistamiseen ja kuulemiseen liittyvien kansallisten käytänteiden, materiaalien ja menetelmien kehittäminen on tärkeä toimenpide ohjelmassa. Lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen edistämiseksi kuntien työntekijöiden säännöllinen kouluttaminen eri menetelmistä ja käytännöistä esimerkiksi Kuntaliiton tai Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen toimesta helpottaisi arjen työtä kunnissa sekä mahdollistaisi laadukkaamman toimeenpanon.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,
- viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,
- jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,
- hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,
- osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

Keravan kaupunki näkee koulujen ja oppilaitosten roolin erityisen merkityksellisenä demokratiakasvatuksessa ja samanaikaisesti yhteiskunnan resilienssin vahvistamisessa. Toimivan ja turvallisen yhteiskunnan kannalta on hyvä, että medialukutaidon merkitys on huomioitu ohjelmassa osana demokratiakasvatusta. Luonnoksessa varhaiskasvatusta on rinnastettu perusopetukseen oppimistavoitteiden osalta. Varhaiskasvatuksessa lapsille ei aseteta oppimistavoitteita, joten varhaiskasvatuksen osalta nämä voisivat ohjelmassa olla esimerkiksi toiminnallisia tavoitteita.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,**
- **mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.**

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

Ei lausuttavaa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle**
- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.**

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

Keravan kaupunki pitää tärkeänä, että tietämystä ja osaamista demokratiasta vahvistetaan myös muualla kuin lasten ja nuorten keskuudessa. Maahanmuuttajien demokratian osaamisen ja tietämyksen vahvistamisen tulee ulottua myös pidempään maassa olleisiin. Tällöin osaamisen ja tietämyksen kehittäminen voi olla helpompaa kuin kotoutumiskoulutuksen alkuvaiheessa. On oleellista huomioida, että kotoutumiskoulutuksiin ja yhteiskuntaorientaatioihin osallistujat ovat hyvin heterogeeninen ryhmä osallistujien erilaisten taustojen vuoksi, jolloin suunnittelu- ja valmistelutyöhön tulee panostaa. Asia on kokonaisuudessaan hyvin merkittävä, johon tulisi kohdentaa riittävästi määrärahoja sekä selvittää keinot, miten eri ryhmien edustajat saadaan osaksi demokratiakoulutusta.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.**

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

Ei lausuttavaa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,**
- **jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,**
- **digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,**
- **hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.**

-

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

Ei lausuttavaa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

-

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

Ei lausuttavaa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,
- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

Ei lausuttavaa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,**
- **asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,**
- **tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,**
- **demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.**

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

Ei lausuttavaa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,**
- **yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.**

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seurantaa ja läpinäkyvyyttä.

Demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, seurannan ja läpinäkyvyyden näkökulmasta on olennaista, että yhtenä toimenpiteenä on demokratiaindikaattoriin kehittäminen, mikä toivottavasti tuottaa jatkossa dataa kuntien käytettäväksi. Tällä hetkellä kuntien käytössä olevista indikaattoreista luotettavimmat tulevat THL:n Terve Suomi -aineistosta, joka on kunnille maksullinen, mutta hyvinvointialueille ilmainen. Tämä asettaa kunnat epätasa-arvoiseen asemaan suhteessa hyvinvointialueisiin. Konkreettinen demokratian, tiedolla johtamisen ja

osallisuuden edistämistoimi olisi se, että jatkossa tällaiset indikaattorit olisivat myös kuntien saatavilla ilmaiseksi. Tästä olisi iso hyöty esimerkiksi kuntien strategiatyössä ja HYTE-työssä.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

Ei lausuttavaa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinoitua ja kansainvälisten demokratiasuosituksien toimeenpanon seurantaan kansallisella tasolla.

Ei lausuttavaa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

-

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Çoban Henni
Keravan kaupunki

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

-

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,**
- **äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,**
- **kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,**
- **yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.**

Osallisuus- ja demokratiakasvatuksen painottaminen kasvun ja oppimisen polulla eri ikäkausina on tärkeää. Demokratiakasvatukseen panostamisen myötä kokemus vaikuttamismahdollisuuksista lisääntyy jo ennen äänestysikää.

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,
- lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.

Eryteisesti yhteistyön ja vuorovaikutuksen vahvistaminen on hyvä asia.

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

Haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa itse suoraan päätöksentekoon tulisi tukea ja etsiä siihen keinoja. Nuorisovaltuustojen, lastenparlamenttien tai oppilaskuntien kautta haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten ääni ei välttämättä tule kuulluksi.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,
- tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.

-

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,
- viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,
- jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,
- hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,
- osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.

Lainvalmistelun ja valtioneuvoston päätöksenteon tueksi tarvitaan vahvempaa lapsivaikutusten arviointia. Lapsia ja nuoria tulee kuulla osana prosessia. Kuulemisten aineistojen ei tulisi jäädä irrallisiksi, vaan niiden tulee olla olennainen osa vaikutusten arviointia.

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

Tavoite on erittäin tärkeä, ja demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen eteen on Suomessa vielä paljon tehtävää.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,
- mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.

Lasten ja nuorten osallisuutta päätöksenteon eri tasoilla tulisi edelleen vahvistaa. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus tulisi sisällyttää esimerkiksi opettajien, sosionomien ja yhteisöpedagogien koulutukseen.

Demokratiakasvatusta ja siihen liittyvää osaamista on vahvistettava, vaikka täydennyskoulutusrahoihin on tehty merkittäviä leikkauksia. Huolena on kuntien välinen eriarvoistuminen, kun koulutuksia järjestetään omien resurssien puitteissa.

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

Tavoite on erittäin kokonaisuudessaan erittäin tärkeä.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle
- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.

Kotoutumiskoulutukseen tulisi sisällyttää tietoa siitä, kuinka Suomessa voi osallistua ja vaikuttaa yhteiskuntaan ja omaan asuinympäristöön. Omaan asuinympäristöön vaikuttamisessa on kuntakohtaisia eroja ja näihin tulisi kiinnittää huomiota. Kuntien tulisi myös kehittää palveluita ja osallistumisen välineitä siten, etteivät kieli tai aiemmat kokemukset lähtömaan osallistumismahdollisuuksista olisi esteenä osallistumiselle.

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

Kunnille tulisi antaa tukea ja koulutusta tähän teemaan.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **uudenaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,**
- **jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,**
- **digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,**
- **hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.**

-

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,**
- **kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,**
- **paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,**
- **eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.**

Maakuntien huomioiminen kansalaisraadeissa ja muussa valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa nähdään tärkeänä. Hyvien dialogikäytäntöjen levittämistä valtakunnallisesti voitaisiin edistää taloudellisella tuella.

Eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustamista puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksenteon tukena pidetään ehdottomasti kannatettavana. Tämän lisäksi tarvittaisiin välineitä ja toimintamalleja heikommassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi ja heidän osallisuuden kokemuksensa vahvistamiseksi.

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,
- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

Kerättävä arviointitieto tulisi olla myös kuntien käytettävissä.

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,
- asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,
- tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,
- demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.

Tavoite on kaikkien tahojen yhteinen ja sen eteen voidaan tehdä yhdessä työtä. Rajapinnan ja työnjaon selkiyttäminen tulee nähdä yhteisenä asiana. Tärkeä toimenpide on asukkaiden osallistamisen oikea-aikaisuus ja osallistumisen kytkeytyminen päätöksentekoon.

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

Tavoite ja toimenpiteet ovat hyviä ja kannatettavia.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,
- yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seuranta ja läpinäkyvyyttä.

Tavoite ja toimenpiteet ovat hyviä ja kannatettavia.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

Tavoite ja toimenpiteet ovat hyviä ja kannatettavia.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjalus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinoitua ja kansainvälisten demokratiasuositusten toimeenpanon seurantaä kansallisella tasolla.

Tavoite ja toimenpiteet ovat hyviä ja kannatettavia.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseä periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

-

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Lehtinen Laura
Jyväskylän kaupunki

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

HUS-yhtymän (HUS) näkökulmasta osallisuus tarkoittaa etenkin HUSin potilaiden ja alueen asukkaiden osallisuutta palvelujen käyttäjinä, ja keskitymme lausunnossamme tähän näkökulmaan.

Terveystieteiden osallisuus on keskeinen hyvinvointia ja terveyttä tuottava tekijä, ja se on sekä sisäinen kokemus että aktiivista toimintaa. Asiakasosallisuus HUSissa ja yleensä erikoissairaanhoidossa asettaa erityisiä vaatimuksia palvelujen järjestäjälle, koska potilaiden terveydentila saattaa asettaa rajoitteita tietyille toimintatavoille tai osallisuuden muodoille. HUSin osallisuustoiminnassa tulee huolehtia siitä, että osallisuuden toimintamuodot ovat yhdenvertaisesti kaikkien tiettyyn potilasryhmään kuuluvien saatavilla ja käytettävissä.

HUS on toteuttanut asiakasosallisuutta 2000-luvun alusta lukien, jolloin kokemusasiantuntijatoiminta käynnistyi psykiatrian tietyissä yksiköissä, ja laajeni vuonna 2016 kattamaan koko HUS Psykiatrian. Keskeinen toimija HUSin osallisuustoiminnassa on vapaaehtois- ja järjestötoimintaa koordinoiva OLKA-toiminta, joka on syntynyt HUSin ja HyTe ry:n (ent. EJY ry) yhteistyönä. Vuosina 2017-2020 HUS käynnisti ja vakiinnutti yhtenäisesti johdetun asiakas- ja kokemusasiantuntijatoiminnan, ja vuosina 2020-2022 vastaavasti tutkimusraatitoiminnan.

Demokratia on keskeinen osa yhteiskunnan rakenteita, ja hallitusohjelmassa todetuin tavoin osallistuminen ja vaikutusmahdollisuudet ovat demokraattisen yhteiskunnan perusta. Pidämme demokratiaohjelman laatimista sekä demokratian ja osallisuuden aktiivista edistämistä hyvin perusteltuna ja kannatettavana.

Ohjelma jää kuitenkin tavoitelinjauksiltaan jossain määrin ylätasoiseksi. Yksittäiset tavoitelinjaukset eivät kovinkaan yksityiskohtaisesti kuvaa niitä toimenpiteitä, joita kyseisen linjauksen osalta on tarkoitus toteuttaa. Lisäksi keskeiset toimijat kunkin tavoitelinjauksen osalta (esim. valtion viranomaiset, hyvinvointialueiden tai kunnalliset viranomaiset, korkeakoulut ja muut oppilaitokset, kolmas sektori) jäävät osin avoimeksi. Ohjelman luettavuutta ja vaikuttavuutta parantaisi, jos tavoitelinjauksia pyrittäisiin vielä konkretisoimaan em. tavoin.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,
- äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,
- kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,
- yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,
- lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.

-

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,
- tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.

-

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

Pidämme tavoitetta lasten ja nuorten osallisuuden vahvistamisesta tärkeänä, ja on perusteltua, että tälle tavoitteelle on asetettu omat tavoitelinjauksensa. HUS edistää lasten ja nuorten osallisuutta heidän käyttämässään palveluissa samoin kuin muidenkin asiakas- ja potilasryhmien osalta. Esimerkkinä HUSin lasten ja nuorten osallisuustyön muodosta on nuorisoraadin nimellä toimiva asiakas- ja tutkimusraati. Tavoitelinjauksessa olisi perusteltua nostaa esille myös lasten ja nuorten osallisuus heidän käyttämässään palveluissa.

Sairaiden ja vammaisten lasten osalta järjestöjen rooli osallisuuteen on keskeinen. Järjestöt järjestävät muun muassa sopeutumisvalmennuskursseja, jotka vahvistavat osallisuuden tunnetta. Myös järjestöjen tekemä työ olisi aiheellista huomioida tavoitelinjauksessa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,
- viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,
- jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,
- hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,

- osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.

-

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,
- mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.

-

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle
- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

Hyvät vuorovaikutustaidot ovat osallisuustoiminnan keskeinen työkalu. Esimerkiksi asiakasraatien toiminnassa keskustelu ja ajatustenvaihto palveluista saaduista kokemuksista on olennainen osa toimintaa. HUSissa OLKA kouluttaa vertaistukijoita. Vertaistukijoiden ja kokemusasiantuntijoiden koulutuksessa ja tehtävissä korostuvat hyvät keskustelutaidot.

Vaikka palvelukokemuksia koskevat keskustelut voivat olla toisinaan kriittisiä, on hyvän vuorovaikutuksen kautta mahdollista päästä rakentavaan lopputulokseen ja pystyä tätä kautta kehittämään palveluita.

Tavoitteen alla olisi hyvä korostaa nykyistä enemmän keskustelu-, vuorovaikutus- ja väittelytaitojen kehittämistä kansalaistaitona, ja näiden taitojen opettamista tulisi lisätä jo perusopetuksesta lähtien (vrt. amerikkalainen competitive debate). Argumentointitaidot mainitaan myös EU:n suosituksessa elinikäisen oppimisen avaintaidoista. Keskustelu- ja väittelytaitojen osaaminen on myös omiaan vähentämään keskusteluilmapiirin polarisoitumista.

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,
- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,

- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,
- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

-

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

-

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

Osallisuustyö on hyvinvointialueilla yleisesti ottaen suhteellisen uusi toimintamuoto. Sen vakiintuminen edellyttää resursseja ja osaamista. Nykyiset hyvinvointialueiden taloudelliset haasteet voivat heikentää osallisuustyön edellytyksiä alueilla. Ohjelmassa olisi aiheellista nostaa erikseen esille tämä kysymys, ja pyrkiä tunnistamaan sellaisia toimenpiteitä, jotka tukisivat osallisuustoiminnan kehittämistä ja vahvistamista hyvinvointialueilla.

Hyvinvointialueiden osallisuustyö kehitty verkostoissa, joissa hyvinvointialueet jakavat osaamistaan ja osallisuustyön parhaita käytäntöjä. Tällaisen verkostotyön merkitys osallisuuden kehittymiselle olisi hyvä tunnistaa myös ohjelmassa.

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,
- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,
- asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,
- tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,
- demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,**
- **yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.**

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seuranta ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,**
- **osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,**
- **hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.**

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,**
- **tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,**
- **aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,**
- **osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,**

- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjalus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinoitua ja kansainvälisten demokratiasuositusten toimeenpanon seurantaä kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseä periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

-

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Tanner Lauri
HUS-Yhtymä

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Periaatepäätösluonnos ja sen sisältämät teemat ovat erittäin kannatettavia.

Luonnoksessa esitetyjä toimenpiteitä tehdään jo hyvinvointialueilla mutta luonnoksesta nousee esiin myös kehitettäviä asioita.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

Hyvinvointialuevaalien osalta olisi hyvä konkreettisemmin linjata miten "hyvä ja osallistuva vaaliprosessi" tapahtuu. Tällä hetkellä ei ole vielä aluevaalien yleinen tiedottaminen kansalaisten suuntaan käynnissä. Hyvinvointialueet ovat toimineet vasta vähän aikaa ja esimerkiksi julkisuudesta tuleva kuva käsiteltävistä aiheista (talousasiat korostuvat) ei mahdollisesti rohkaise hakeutumaan päätöksentekijän rooliin.

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

Nuorten äänestysaktiivisuuden lisäämiseksi kannattaisi hyödyntää esimerkiksi alueellisia ja kuntien nuorisovaltuustoja ja heidän verkostojaan. Oppilaitosyhteistyö lisää nuorten tietoisuutta vaaleista ja kannustaa äänestämään.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,**
- **äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,**
- **kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,**

- **yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.**

Voisiko tekstiviesteillä saada nuorten äänestysaktiivisuutta lisääntymään. Tämän vaikuttavuudesta on näyttöä vuoden 2023 eduskuntavaalien yhteydessä.

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,**
- **lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.**

-

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

Erityisesti keinoja kaivataan haavoittuvassa asemassa olevien sekä vähemmistöryhmiin kuuluvien nuorten tavoittamiseksi.

Oppilas- ja opiskelijakunnissa on yleensä aktiivisia nuoria, jotka ovat monessa mukana. Kuinka saisimme kaikkien äänen kuuluville?

Lainsäädäntörakenne keskittää osallisuutta kapealle. Alueelliset nuorisovaltuustot nimetään kuntien nuorisovaltuustoista.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,**

- tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.

-

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

Nuorten kuulemiset ja osallistuminen pitäisi tapahtua heidän arkiympäristössään. Nuorisovaltuustolta on tullut meille vahva toive, että kyselyt ja kuulemiset tulisi yhdistää oppitunteihin. Tällöin saadaan laajasti nuorten ääntä kuuluville.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,
- viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,
- jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,
- hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,
- osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.

Osallistavan työotteen sekä kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen kehittäminen on erittäin kannatettavaa. Tähän toivotaan kansallista kehittämistyötä ja materiaalia samoin kuin hyvien käytäntöjen levittämiseen ja vaikuttavuuden arviointiin. Näin meillä olisi yhteiset menetelmät ja mittarit.

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten

Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,

- mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.

-

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle
- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,
- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,
- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,
- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

-

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

Kansalaisraateja ja -paneeleita toteutetaan jo nyt hyvinvointialueilla isojen strategisten kokonaisuuksien valmistelussa. Haasteena laajempaan käyttöön ovat resurssit. Jos raadit ja paneelit halutaan toteuttaa huolellisesti vaatii valmistelu aikaa.

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,
- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,
- asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,
- tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,
- demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,**
- **yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.**

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seurantaa ja läpinäkyvyyttä.

Tekstissä mainitaan demokraatiohjelman toimenpiteiden suunnittelu ja toimeenpano koordinoidaan ja sovitetaan yhteen kansalaisjärjestöstrategian toimeenpanon kanssa. Vuoteen 2027 ulottuva kansalaisjärjestöstrategiassa linjataan, miten valtioneuvosto kehittää kansalaisjärjestöjen toimintaedellytyksiä. Tämä on ristiriidassa STEA järjestöavustusten mittavien leikkausten kanssa. Mitkä ovat järjestöjen toimintaedellytykset tulevaisuudessa ja kuinka he voivat tehdä yhteistyötä ja tukea toiminnallaan julkista sektoria.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,**
- **osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,**
- **hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.**

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,**

- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinointia ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seurantaan kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

-

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Peränen Nina
Keski-Suomen hyvinvointialue

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Luonnokseen olisi ollut aiheellista sisällyttää enemmän konkreettisia toimenpiteitä. Teksti sisältää liikaa ilmaisuja, joita ei voi kiistää, mutta jotka eivät myöskään vakuuta lukijaa.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

Tavoite on tärkeä ja ehdottomasti kannatettava, mutta nuorten äänestysaktiivisuuden lisäämiseksi on tehty toimenpiteitä vuosikymmenten ajan. Edelleen tilanne on kuitenkin se, että nuoret eivät näe yhteyttä äänestyskäyttämisen ja jokapäiväisen elämän olosuhteiden välillä. Vaaleissa on kysymys valinnan tekemisestä. Eri intressiryhmien ja puolueiden viestintä on niin monimutkaista, että äänestyspäätöksen tekeminen on vaikeaa yhteiskunnallisia asioita aktiivisesti seuraavalle aikuisellekin, saati nuorelle.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,**
- **äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,**
- **kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,**

- **yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.**

-

Tavoitelinjalus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

Vapaiden vaalien merkityksestä viestiminen on hyvin tärkeä tavoite. On kuitenkin huomioitava, että nykyisin ihmiset ovat tottuneet äänestämään päivittäin valitsemalla eri verkkomedioiden, asiakasäänestysten ym. välillä, ja nämä vaikutustavat koetaan paljon konkreettisemmiksi kuin paikalliset tai valtiolliset vaalit, joihin osallistumisen vaikutus on epävarma ja vaikeasti havaittava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,**
- **lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.**

-

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjalus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

Tavoite on hyvä, ja esim. nuorisovaltuustoille tulee turvata riittävät toimintaedellytykset ja ohjauksellinen tuki. On kuitenkin hyvin epätodennäköistä, että nuorisovaltuustoille oltaisiin valmiita antamaan todellista vaikutusvaltaa ja vastuuta millään hallinnon tasolla. Nuorisovaltuustoihin hakeutuu ja valikoituu yleensä hyvässä taloudellisessa ja sosiaalisessa asemassa olevia nuoria, joten haavoittuvassa asemassa olevien nuorten asiat eivät niissä nouse esille.

Joissain kunnissa nuorisovaltuustoista on tullut nuorten näennäisosallisuuden apparaatti, jotka eivät edes pyri vaikuttavaan asemaan.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,
- tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.

-

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

Nuorten osallisuuden kanssa työskentelevät ovat jo muinoin esittäneet kysymyksen, mitä ovat nuoria itseään koskevat asiat ja kuka on kykenevä erottamaan ne muista kansalaisia koskevista asioista. On ehkä järkevää ennen toimijoiden osaamisen lisäämistä varmistaa, että nuorille ollaan oikeasti valmiita luovuttamaan nykyistä enemmän konkreettista hallinnollista ja poliittista valtaa ja lisäämään heidän toimintamahdollisuuksia.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,
- viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,
- jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,
- hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,
- osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.

-

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

Linjaus operoi paljolti yleispätevien ilmausten (vahvistamme, tiivistämme, koordinointi, seuranta, yhteistyö, vuorovaikutus jne.) kautta. Mutta käytännössä näiden toteuttaminen jää ilmaan. Paljolti kehittämispuheen kaltaista jargonia.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,**
- **mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.**

-

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

Tähän pätee paljolti tavoitelinjaus 5 huomiot. Parannamme mutta Miten?

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle**
- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.**

-

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

Varusmiespalvelukseen ja siviilipalvelukseen osallistuvien tietämyksen ja osaamisen lisääminen on tarkoituksenmukainen tavoite. Tuossa iässä ihminen omaksuu näkemyksiä, joiden varassa hän paljolti aktiivisena aikuisena toimii. Maanpuolustuskontekstin ja demokratiakasvatuksen yhdistämisellä on selkeitä synergiaetuja (ymmärrys, miksi varusmies- ja siviilipalvelus ovat olemassa) suomalaisen ja pohjoismaiseen demokratiakäsitykseen perehtyminen on oleellinen osa kotoutumiskoulutusta.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.**

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

Tavoite on sinällään kannatettava ja siinä mainittuja keinoja ja menetelmiä käytetään jo laajasti. Heikkoutena on kuitenkin tullut esille, että menetelmät eivät tuota juurikaan vaikuttavaa valtaa niihin osallistuville, eli osallistuminen ei johda mihinkään, mikä seikka saattaa pahimmillaan aiheuttaa pettymystä ja turhautumista. Digitaalisten vaikutuskanavien kehittämisessä huomiota tulisi nimenomaan kiinnittää järjestelmien saavutettavuuden ja käytettävyyden parantamiseen kaikkien väestö ja ikäryhmien keskuudessa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,
- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,
- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,
- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

Tämän tavoitteen toteutuminen edellyttäisi kohtuullisen velvoittavaa lainsäädännöllistä kirjausta niin, että dialogiset menettelyt ja niiden tulosten huomiointi tulisi keskeiseksi osaksi päätöksentekoprosessia. Tämä tarkoittaa sitä, että huomioimisen laiminlyönti olisi valitukseen oikeuttava muotovirhe.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

-

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

Ottaen huomioon nykyisten hyvinvointialueiden toimintaedellytykset ja niihin kohdistuvat säästöpainot, olisi tarkoituksenmukaista suunnata huomio

hyvinvointialueiden kaikkein keskeisimpien toimintojen turvaamiseen. Kuntien osalta linjauksen tavoitteet voidaan nähdä kuntien nykyiseen toimialaan

kuuluviksi. Tässä suhteessa kuntien roolia voisi jopa vahvistaa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,
- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

Lienee itsestäänselvyys, mutta hyvinvointialueiden, kuntien ja valtion toimintojen rajapintojen tarkastelussa päähuomio tulisi kohdistua peruspalvelujen palveluketjujen toimivuuteen. Osallistuminen ymmärretään nykyisin vielä paljolti erilaisiin kyselyihin vastaamisena.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,**
- **asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,**
- **tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,**
- **demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.**

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

Osana demokratiapolitiikkaa olisi hyödyllistä tuoda linjauksessa mainitut meillä itsestäänselvyysinä pidettävät perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate jne. nykyistä selvemmin esille arvoina, joiden puolustamisesta jokainen kansalainen on omalta osaltaan vastuussa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,**
- **yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.**

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seurantaa ja läpinäkyvyyttä.

Tämän kaltaisessa asiassa vaikuttavuuden arviointi lienee kohtalaisen vaikeaa, koska juuri politiikan ja edistämistoimien vaikutusta voi olla vaikea erottaa muista samaan tai vastakkaiseen suuntaan vaikuttavista tekijöistä.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

Tässä kohden olisi hyvä kiinnittää huomiota dis- ja misinformaation torjuntaan. Esimerkiksi ihmisoikeuskysymykset ovat otollinen maaperä demokratiaa horjuttavien valeutisten jne. leviämislle

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinoitua ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seuranta kansallisella tasolla.

Ei lausuttavaa

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

2

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

2

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

Asiassa ollaan ehkä hiukan jälkijunassa ja etenkin Euroopassa eletään vielä menneitten vuosikymmenten tuottamassa hyvänolon tunteessa. Suomessakin on jo nähty varoittavia ilmiöitä.

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Pietarinen Ari
Raahen kaupunki - Lähidemokratiatoimikunta

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Periaatepäätös ja demokratiaohjelma yleisesti on erittäin kannatettava ja tarpeellinen. Ohjelman avulla voidaan edistää demokratiaa, vastuullista sekä rakentavaa sananvapauden hyödyntämistä ja osallistumista. Ohjelman toimenpiteillä voidaan myös ehkäistä eriytymistä sekä polarisoitunutta keskustelukulttuuria.

Yleisinä huomioina tavoitelinjaukset ja keskeiset toimenpiteet on hyvin valittu ja kuvattu. Eryistä huomiota kannattaa silti kiinnittää kaikissa toimenpiteissä saavutettavuuteen esimerkiksi huolehtimalla viestinnän selkokielisyydestä. Mahdollisimman monipuolinen osallistaminen toimenpiteissä luo hyvät edellytykset vaikuttavuudelle. Eri organisaatioiden ammattilaisten yhteiskehittämisellä (esim. kunta-, hyvinvointialue, järjestö- ja seurakuntatoimijat) voidaan saada toimivia, luovia ja monipuolisesti mietittyjä ratkaisuja yhdessä eri-ikäisten lasten ja nuorten kanssa (esim. oppilaskunnat, nuorisovaltuustot, lastensuojelun kokemusasiantuntijat, nuorten asiakasraadit, digiraadit jne.). Myös pienten lasten ja erityisryhmien oikeutta osallistua tulee hyödyntää heille soveltuvilla tavoilla.

Myös kulttuurihyvinvoinnin mahdollisuudet lisätä osallisuutta ja tasa-arvoisuutta tulisi huomioida. Lasten ja nuorten osalta näitä keinoja ovat esimerkiksi kulttuurikasvatussuunnitelmat, perheiden kulttuuri- ja taideharrastusten tukeminen ja lasten ja nuorten mahdollisuudet tehdä itse taidetta ja kokeilla erilaisia taiteen lajeja matalalla kynnyksellä.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,
- äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,
- kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,
- yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,
- lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.

-

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,
- tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.

-

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,
- viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,
- jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,
- hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,
- osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.

-

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,

- mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.

-

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle
- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,
- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,
- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,
- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

-

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

-

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,**
- **alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.**

-

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,**
- **asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,**
- **tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,**
- **demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.**

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,**

- yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seurantaa ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinoitua ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seuranta kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

-

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Varhila Kirsi
Satakunnan hyvinvointialue

Astala Miia
Satakunnan hyvinvointialue

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Periaatepäätös on ylemmän tason linjauksiltaan kannatettava ja osa kohdista, kuten lasten ja nuorten demokraattisen osallisuuden edistäminen, on erityisen tärkeää tuoda esille.

Periaatepäätöksen luonnoksessa ja sen saatteissa on kuitenkin korostettu, että ohjelmassa esitetään myös konkreettiset toimenpiteet näiden tavoitteiden saavuttamiseksi. Toimenpiteiden konkreettisuus jää puuttumaan ja ne on kuvattu kautta linjan liian yleisellä tasolla. Toimenpiteitä tulee tarkentaa ja jos pyritään konkretian tasolle, tulisi niihin nimetä vastuutahot, toteutuksen tavoiteaikataulu sekä eri toimenpiteiden resurssointi. Tällä hetkellä ohjelmasta todetaan ainoastaan, että määrärahaa sen toimenpiteiden toteuttamiselle ei ole.

Ohjelman tausta-aineistoissa tuodaan esille myös monien muiden syrjäytymisvaarassa tai demokraattisen keskustelun reuna-alueilla olevan vähemmistöryhmien, kuten esimerkiksi maahanmuuttajataustaisen väestön, haasteita ja haastavia mahdollisuuksia poliittiseen toimintaan. Sen sijaan, että painotettaisiin pelkästään kotoutumiseen sekä kouluissa ja muussa opetuksessa toteutuvaan demokratiakasvatukseen, tulisi ohjelmassa tuoda esille keinoja myös siihen, että miten näiden nykyisen poliittisen toiminnan reuna-alueille olevien ryhmien oma poliittinen ääni, näkemykset, toiveet ja poliittinen toimijuus voidaan saada esille, tuoda julkisille areenoille ja osaksi kansallista poliittista debattia.

Yksi keskeinen puute ohjelmassa on, että se ei ota kantaa erityisesti sosiaalisen median ja muun nopeatempoisen median kautta nousevaan polarisoituneeseen ääriliikehdintään ja vihapuheeseen. Ohjelmassa tulisi esittää konkreettisia keinoja, jolla politiikan polarisaation, raadollistumisen sekä vihapuheen ongelmia voitaisiin hillitä sekä niiden tuomia uhkia normaalille poliittiselle toiminnalle, kuten vaaleihin osallistumiselle, voitaisiin ehkäistä ja tarvittaessa myös rajoittaa. Deliberatiivinen demokratia, jota ohjelmakin korostaa, ei toimi, mikäli vuorovaikutuksen ja poliittisen toiminnan areenan pelisäännöt eivät ole kaikilla selvänä.

Ohjelmassa otetaan kantaa myös alue- ja paikallishallinnon demokratiahaasteisiin. Hyvinvointialueiden aloittamisen myötä onkin noussut monia uusia haasteita, jotka ovat rajoittaneet poliittista toimintaa ja kansalaisten poliittista toimijuutta. Esimerkiksi esteellisyysongelmat paikallis- ja aluehallinnon eri päätöksentekotoimielinten välillä on ratkaistava. Kansalaisten vaikuttamiskeinot leikkauslistoja laativien hyvinvointialueiden päätöksentekoon on turvattava. Lakeihin jäi myös useita harmaita vyöhykkeitä, jossa vastuutehtäviä kuntien ja hyvinvointialueiden välillä pilkottiin tavalla, jossa ne eivät selkeästi jääneet kummankaan vastuulle. Lakiin tulisi selkeyttää, miten kunta vastaa kuntien vastuualueella olevista tehtävistä ja hyvinvointialue hyvinvointialueen vastuualueella olevista tehtävistä, muilta osin vastuut tulisi sopia selkeällä neuvottelumenettelyllä. Neuvottelumenettelyä esimerkiksi kuntien ja hyvinvointialueen välillä tulisi siksi kirkastaa siten, että se voi toimia molemmille, ei pelkästään hyvinvointialueille, joilla on usein enemmän neuvotteluvaltaa esimerkiksi pienten kuntien suhteen.

Yhteenvedona ohjelman voi todeta sisältävän tärkeitä elementtejä. Se ei kuitenkaan nykyisellään täytä tehtävänannon vaatimuksia, sillä sen avulla ei voida laittaa liikkeelle konkreettisia toimenpiteitä, eikä sen toteuttamiseen ole varattu resursseja.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,
- äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,
- kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,
- yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,
- lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.

-

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,
- tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.

-

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,
- viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,
- jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,

- hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,
- osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.

-

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,
- mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.

-

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle
- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,
- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,
- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,
- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

-

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

-

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,
- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,

- asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,
- tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,
- demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,
- yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seurantaa ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyttä.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinointia ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seurantaan kansallisella tasolla.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

-

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

kunta Teuvan
Teuvan kunta

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Kansallinen ohjelma demokratian ja osallistumisen edistämiseksi on kannatettava asukkaiden hyvinvoinnin näkökulmasta sekä myös laajemman kokonaisturvallisuuden näkökulmasta.

Yleisinä huomioina toimenpiteistä Kuopion kaupunki haluaa nostaa seuraavia näkökohtia (luvat 31. – 3.3):

Nuoret ja lapset ovat tärkeä kohderyhmä, mutta kaikkien asukasryhmien tarpeet tulisi ottaa huomioon tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustavoitteiden mukaisesti.

Euroopan neuvoston hyvän hallinnon arvioinnissa (Eloge) haasteita on havaittu mm. ikääntyvien ja maaseudun asukkaiden kohdalla, joille monet palvelut ovat vaikeasti saavutettavia.

Myös maahan muuttaneet asukkaat tulisi ottaa huomioon. Valtakunnallisissa tiedonkeruissa on havaittu puutteita perustiedoissa äänestämiseen liittyen.

On huolta kansalaisyhteiskunnan toimijoiden toimintaedellytyksistä, kun mm. valtio ja kunnat joutuvat leikkaamaan avustusbudjetteja. Kaikille halukkaille ei enää voida avustuksia myöntää, kohderyhmiä jouduttaneen rajaamaan. Toimijat saattavat joutua supistamaan toimintaansa ja lopettamaan palveluita.

Osallistumisen edistäminen tulisi toimintatapana sisällyttää perustyöhön, ja sille tulisi myös antaa riittävästi aikaa jalkauttamiseen. Kunnille ei tule antaa lisätehtäviä.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,
- äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,
- kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,
- yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,
- lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.

-

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,
- tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.

-

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,
- viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,
- jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,
- hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,
- osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.

-

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,**
- **mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.**

-

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle**
- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.**

-

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.**

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,
- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,
- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,
- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

-

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

-

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,
- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,
- asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,
- tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,
- demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,
- yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seurantaa ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,

- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinointia ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seurantaan kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

-

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Lätti-Hyvönen Sirpa
Kuopion kaupunki

Lausunto

18.11.2024

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Valtioneuvoston demokratiaohjelman perustana oleva tavoite demokratian, osallisuuden ja luottamuksen vahvistamisesta yhteiskunnassa on hyvin tärkeä ja kannatettava. Kiitämme demokratiaohjelman valmistelusta toimeenpanosuunnitelmineen.

Ohjelmassa tunnistetaan useita tärkeitä demokratiaa heikentäviä kehityskulkuja niin kansainvälisesti kuin Suomessa. Toimenpiteiksi nostetaan muun muassa dialogisen keskustelukulttuurin vahvistaminen sekä demokratiakasvatus ja osallisuutta tukevat toimet lapsille ja nuorille. Myös juuri julkaistun Sivistysbarometri (2024) tukee näitä painotuksia: barometrin mukaan suomalaiset ovat huolissaan mm. keskustelu- ja viestintätaitojen (45 %), tunnetaitojen (44 %) ja medialukutaidon (42 %) rapautumisesta.

Painotamme, että demokratiaohjelman toimenpiteitä ei tule rajata vain lapsiin ja nuoriin. Esimerkiksi keskustelukulttuurin kärjistyminen ja demokraattiseen päätökseentekoon osallistumisen kasautuminen koskettaa laajasti myös aikuisia (ml. Seikkula ja Maury (toim.) OM 2022:27). Myös aikuisten tulee oppia ja harjoittaa demokratiataitoja. Näemme erittäin tärkeänä, että demokratiaohjelmassa määritellään toimet myös aikuisten demokratiataitojen vahvistamiseksi sekä erilaisten aliedustettujen ryhmien osallistumisen ja vaikuttamisen tukemiseksi.

Korostamme, että useat demokratiaohjelman tavoitteista liittyvät keskeisellä tavalla vapaan sivistystyön oppilaitosten lakisääteisiin tehtäviin: ”Vapaan sivistystyön tarkoituksena on järjestää elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta yhteiskunnan eheyttä, tasa-arvoa ja aktiivista kansalaisuutta tukevaa koulutusta” (Laki vapaasta sivistystyöstä § 1).

Vapaan sivistystyön ja kansalaisjärjestöjen rooli tulisi tuoda vahvemmin esiin demokratiaohjelman tavoitteiden toteuttajana. Vapaan sivistystyön oppilaitoksista erityisesti opintokeskukset toteuttavat yhdessä kansalaisjärjestöjen kanssa aktiivista kansalaisuutta ja demokratiataitojen oppimista tukevaa koulutusta ja opinnollista toimintaa.

Toteamme myös, että kuvatut toimenpiteet vaativat resursseja, mutta samanaikaisesti useilta keskeisiltä toimijatahoilta ja toiminnoilta eri sektoreilla päinvastoin vähennetään resursseja. Tämä

heikentää erittäin tärkeän demokratiaohjelman mukaisia toimenpiteitä ja voi vaarantaa sen tavoitteiden saavuttamisen.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

Tavoite on kannatettava ja tärkeä.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,**
- **äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,**
- **kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,**
- **yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.**

Kiitämme siitä, että kansalaisjärjestöt on tunnustettu kumppanina nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi. Kansalaisjärjestöjen verkostoja on viisasta hyödyntää. Lisäksi olisi kannatettavaa panna toimeen mm. OM:n työryhmän (Seikkula ja Maury (toim.) OM 2022:27) suositukset muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi. Tavoittamiseen tarvittaneen myös kohderyhmien mukaan mukautettuja materiaaleja, joiden tuottaminen tulee resursoida.

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

Esitämme, että myös aikuisten osalta tunnustetaan äänestämisessä aliedustetut ryhmät ja että tavoitteeseen integroidaan tiedon ja harjoittelun lisääminen myös heille.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,**
- **lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.**

Tiedon lisäksi niin lapset, nuoret kuin lukuisat aikuisetkin tarvitsevat harjoittelun ja toiminnan myötä syntyviä kokemuksia kansalaispätevydestä. Tarvitaan siis demokratiakasvatusta ja mahdollisuuksia harjoitella demokraattiseen päätöksentekoon osallistumista. Esitämme, että toimenpiteiden toimijoiksi sisällytetään järjestöt ja vapaan sivistystyön oppilaitokset demokratiakasvatuksen keskeisinä toimijoina. Tämä laaja toimijaverkosto saavuttaa jo nyt kaikenikäiset ympäri Suomea, ja järjestöt sekä vapaa sivistystyö tuovat nämä palvelut myös harvaan asutuille alueille.

Demokratian ja kansalaisyhteiskunnan toiminnan edistäminen on opintokeskusten lakisääteisen tehtävän keskiössä: ”Opintokeskukset toimivat valtakunnallisina oppilaitoksina järjestämällä opintoja itse sekä yhdessä kansalais- ja kulttuurijärjestöjen kanssa elinikäisen oppimisen, hyvinvoinnin ja aktiivisen kansalaisuuden sekä demokratian ja kansalaisyhteiskunnan toiminnan edistämiseksi” (Laki vapaasta sivistystyöstä 2 §).

Vapaan sivistystyön oppilaitosten ja kansalaisjärjestöjen laaja verkosto tarjoavat matalan kynnyksen paikkoja osallistumisen, vaikuttamisen ja demokraattisen päätöksenteon harjoitteluun.

Resurssit tähän jo olemassa olevaan laajaan toimintaan tulee varmistaa, samoin resurssit uusien hakevan toiminnan toimintamallien kehittämiseen. Toimien tulee olla formaalia koulutusjärjestelmää laajemmat.

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

kannatamme tavoitetta.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,**
- **tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.**

Matalan kynnykset harrastukset kansalaisjärjestöissä ja -yhdistyksissä sekä vapaan sivistystyön oppilaitoksissa ovat oivallisia paikkoja oppia osallistumista ja vaikuttamista osana demokraattista prosessia. Esimerkiksi useissa nuorisovaltuustojen järjestöissä toteutetaan jo nyt nuorien vaikuttajien koulutuspolkuja. Näiden rooli ja merkitys myös kuntien ja hyvinvointialueiden nuorten vaikuttamista edistävissä toimissa on hyvä tunnistaa.

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevilla asioilla.

Kannatamme tavoitetta.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,**
- **viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,**
- **jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,**
- **hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,**
- **osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.**

Yhteistyö nuorisoalan järjestöjen kanssa on tärkeää tunnistaa myös kuntien ja hyvinvointialueiden nuorten vaikuttamista edistävissä toimissa.

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

Polarisoituminen ja luottamuksen heikentyminen nakertavat demokraattista kulttuuria. Polarisoitumis- ja eriarvoistumiskehityksen pysäyttäminen onkin ensiarvoisen tärkeää. Sivistysliitto Kansalaisfoorumi painottaa kansansivistystä vastaläkkeenä vastakkainasettelua ja antidemokraattisia voimia vastaan. Sivistyspedagogiikka on itsessään käytäntöön sovellettua demokratiaa: se rohkaisee ihmisiä osallisuuteen painottamalla kohtaamista, vertaisoppimista, kunnioitusta, luovuutta ja jokaisen ihmisen arvoa ja potentiaalia. Vapaan sivistystyö voi olla tärkeässä asemassa, kun etsitään tapoja vahvistaa esimerkiksi nuorten ja uussuomalaisen luottamusta ja uskoa omiin vaikuttamismahdollisuuksiin.

Demokratia- ja mediakasvatuksen toteuttajana vapaan sivistystyön laaja oppilaitosverkosto on tärkeää tunnistaa: osallistumisen ja vaikuttamisen kokemus ja taidot kehittyvät kaikilla elämänalueilla ja eri-ikäisenä, ei vain formaalin koulutusjärjestelmän kautta. Kansalaispätevyyden vahvistuminen elämän eri osa-alueilla on myös aktiivisen, elinvoimaisen ja inklusiivisen kansalaisyhteiskunnan edellytys. Samon dialogitaitojen kouluttajina vapaan sivistystyön oppilaitoksilla on tärkeää tehtävänsä jo nyt.

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seuranta.

Tavoite on erittäin tärkeä. Vapaan sivistystyön laaja oppilaitosverkosto tulisi kuitenkin tunnistaa paremmin demokratia- ja mediakasvatuksen toteuttajana: osallistumisen ja vaikuttamisen kokemus

ja taidot kehittyvät kaikilla elämänalueilla ja eri-ikäisenä, ei vain formaalin koulutusjärjestelmän kautta.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,**
- **mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.**

Vapaan sivistystyön laaja oppilaitosverkosto tulisi kuitenkin tunnistaa paremmin demokratia- ja mediakasvatuksen toteuttajana: osallistumisen ja vaikuttamisen kokemus ja taidot kehittyvät kaikilla elämänalueilla ja eri-ikäisenä, ei vain formaalin koulutusjärjestelmän kautta.

Kansalaispätevyyden vahvistuminen elämän eri osa-alueilla on myös aktiivisen, elinvoimaisen ja inklusiivisen kansalaisyhteiskunnan edellytys. Samon dialogitaitojen kouluttajina vapaan sivistystyön oppilaitoksilla on tärkeä tehtävänsä jo nyt. Yhtä lailla järjestöjen tehtävä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksessa tulee tunnistaa paremmin.

Esimerkiksi opintokeskusten järjestöjen kanssa toteuttama koulutustoiminta perustuu sivistyspedagogiikkaan, joka on itsessään käytäntöön sovellettua demokratiaa: se rohkaisee ihmisiä osallisuuteen painottamalla kohtaamista, vertaisoppimista, kunnioitusta, luovuutta ja jokaisen ihmisen arvoa ja potentiaalia. Vapaan sivistystyö voi olla tärkeässä asemassa, kun etsitään tapoja vahvistaa esimerkiksi nuorten ja uussuomalaisten luottamusta ja uskoa omiin vaikuttamismahdollisuuksiin.

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

Kannatamme tavoitetta.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle**
- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.**

On hyvä pyrkiä kehittämään toisiaan täydentäviä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen malleja. Hyviä esimerkkejä ja käytäntöjä on runsaasti mm. kansalaisjärjestöissä. Lisäksi vapaan sivistystyön oppilaitosten – ml. opintokeskusten – jo olemassa olevat hyvät käytännöt sekä opetusmenetelmät

ja materiaalit on tärkeää ottaa mukaan tähän tarkasteluun ja kehittämistyöhön. Kaikkinensa myös tämän tavoitteen toimenpidekirjauksissa oppilaitosverkoston osina toimijakenttään luetaan vain varhaiskasvatus, perusaste ja toinen aste. Korostamme, että vapaan sivistystyön oppilaitoksilla on jo lakisääteisen tehtävänsä mukaisesti keskeinen rooli demokratiakasvatuksessa, ja sen kohderyhmä tulee ulottaa lapsista ja nuorista myös aikuisiin.

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

Kannatamme tavoitetta.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.**

Vapaan sivistystyön oppilaitokset ovat järjestäneet pitkään laadukasta kotoutumiskoulutusta, luku- ja kirjoitustaitokoulutusta sekä aikuisten perusopetusta. Koulutuksella on keskeinen rooli kokonaisvaltaisessa kotoutumisessa. Kotoutumista edistetään parhaiten koulutuksella, joka tukee yhteiskuntataitoja, kielen oppimista, osaamista sekä varmistaa liittymisen kotoutumista tukeviin yhteisöihin. Toisin sanoen, demokratia- ja osallisuusteemat sekä työelämää laajempi yhteiskuntaorientaatio ovat keskeinen osa vapaan sivistystyön kotoutumiskoulutuksia. Tämän toimivan verkoston ja koulutusmallin resurssit on varmistettava myös jatkossa. Vaarana on, että hallitusohjelman mukaiset suunnitelmat siirtää kotoutumiskoulutus työ- ja elinkeinoministeriön alaisuuteen opetus- ja kulttuuriministeriöstä käytännössä ajaa alas juuri tällaisen, demokratiaohjelman tavoitelinjaus 7:n mukaisen yhteiskuntaorientaatio- ja käytännönläheisen demokratiakasvatuksen toteuttamisen integroituna aikuisten luku- ja kirjoitustaitokoulutukseen sekä kotoutumiskoulutukseen. Tämä on ristiriidassa demokratiaohjelman tavoitteiden kanssa.

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

Tavoitelinjaus on kannatettava, mutta kohderyhmät tulee laajentaa myös niihin erilaisiin väestöryhmiin, jotka ovat aliedustettuina demokraattisessa päätöksenteossa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,**

- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,
- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,
- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

Toimenpiteissä olisi tärkeää laajentaa kohderyhmiä myös niihin erilaisiin väestöryhmiin, jotka ovat aliedustettuna demokraattisessa päätöksenteossa, ks. muun muassa toimenpidesuositukset teoksessa Minna Seikkula ja Olivia Maury (toim.) Korjataan maahanmuuttaneiden ja monikielisten suomalaisten demokratiavaje (OM 2022).

Maahanmuuttaneiden lisäksi on paljon kantasuomalaisia aikuisia, joiden osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja ja mahdollisuuksia tulee tukea. Hyvään keskustelukulttuuriin liittyvät toimenpiteet tulee kohdentaa esitettyä laajemmin, mahdollisesti erityisesti aikuisiin nuorten sijaan. Vapaan sivistystyön oppilaitokset voivat kouluttaa näitä taitoja ympäri Suomen.

Kunta- ja aluetasolla osallisuuden edistämässä tulee ottaa mukaan järjestösektori ja vapaan sivistystyön oppilaitosverkosto: esimerkiksi valtakunnalliset opintokeskukset tuottavat osallisuutta edistäviä opintopalveluita eri puolilla Suomea yhteistyössä paikallisten järjestöjen kanssa. Esimerkiksi nuorisotalon järjestöt on tärkeää ottaa mukaan työhön, kun hyviä käytäntöjä kartoitetaan ja uusia toimintamalleja kehitetään.

Demokratiaohjelma tukeutuu yhteistyöhön kansalaisjärjestöjen ja kulttuurialan toimijoiden kanssa useissa toimissa, ml. vaalitiedotus, kansalaiskasvatus ja demokratiaa tukevien toimintamallien ja rakenteiden kehittäminen. Hallituksen kulttuuri- ja kansalaisjärjestöille kohdistuvat leikkaukset voivat pahimmillaan vähentää järjestöjen kykyä toteuttaa demokratiaohjelmassa esitettyjä toimia. Tämä heikentää demokratiaohjelman ja sen tavoitteiden toteuttamista.

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

Kansalaisosallistumisen eri mallien kehittäminen ja menetelmien käyttöönotto on hyvin kannatettava tavoite.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,

- **eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.**

Vapaan sivistystyön oppilaitokset ja kansalaisjärjestöt on tärkeää tunnistaa toimijoina ja yhteistyökumppaneina eri hallinnonaloilla: nämä toimijat tukevat jo nyt dialogisuutta ja demokratiataitoja sekä toteuttavat koulutuksia dialogitaidoista sekä mm. puntaroivan demokratian menetelmistä.

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

Tavoite on kannatettava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,**
- **alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.**

Kuntien ja hyvinvointialueiden osallisuusohjelmien toteutusverkostoon tulee ottaa mukaan kansalaisjärjestöt ja vapaan sivistystyön oppilaitokset. Kansalaisjärjestöt ja vapaan sivistystyön oppilaitokset on keskeisen tärkeää tunnistaa matalan kynnyksen kohtaamispaikkoina, jotka mahdollistavat osallisuuden tunteen. Nämä voivat olla keskeisen tärkeitä ensiportaita esim. kunta- tai aluetason demokraattiseen päätöksentekoon osallistumiselle. Esimerkiksi harrastus-, opinto- ja toimintaryhmät ovat useille keskeisiä paikkoja osallisuus- ja vaikuttamistaitojen harjoitteluun, ja niiden kautta voi myös kiinnittyä yhdistykseen ja sitä kautta laajempaan yhteisöön. Esimerkiksi vastajulkaistun selvityksen mukaan järjestöissä kulttuurista harrastavista suuri enemmistö on samaa tai melko samaa mieltä seuraavien väitteiden kanssa: ”Harrastus on lisännyt kykyäni toimia monenlaisten ihmisten kanssa” (95 %), ”Koen kuuluvani porukkaan” (96 %), ”Harrastukseni tarjoaa minulle mahdollisuuden vaikuttaa asioihin” (80%) sekä ”Koen, että kykyäni toimia yhteisöni hyväksi on kasvanut harrastukseni myötä” (87 %) (Kulttuuriharrastamisen koetut vaikutukset, Kansalaisfoorumi 2024).

Alueellisessa ja kunnallisessa kehittämistyössä sekä yhteisten indikaattorien kehittämisessä tulee ottaa huomioon myös järjestöjen sekä järjestötaustaisten vapaan sivistystyön oppilaitosten rooli osallisuuden ja demokratiataitojen vahvistamisessa sekä polarisoitumiskehityksen vähentämisessä.

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

Tavoite on kannatettava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,**
- **asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,**
- **tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,**
- **demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.**

Aliedustettujen ryhmien osallistumisen tukeminen nostetaan esiin Euroopan komission suosituksissa, mutta ne eivät nyt näy painotetusti demokratiaohjelmassa. Esitämme, että tätä näkökulmaa vahvistetaan niin tavoitteissa kuin toimenpiteissä. Vastaavasti esitämme, että muiden paraikaa tekeillä olevien ohjelmien demokratian tukemiseen liittyvät näkökulmat ja toimet integroidaan demokratiaohjelmaan, mm. kansalaisjärjestöstrategia, kulttuuripoliittinen selonteko sekä valtion nuorisotyön ja -politiikan ohjelma.

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

Tavoite on kannatettava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,**
- **yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.**

Myös tämän tavoitteen toimenpiteisiin olisi kannatettavaa integroida muiden keskeisten ohjaavien ohjelmien demokratiakirjaukset sekä muistaa nähdä kolmas sektori ja vapaan sivistystyön toimijat osana toimijaverkosta.

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seurantaa ja läpinäkyvyyttä.

Tavoite on kannatettava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

Tavoite ja toimenpiteet ovat kannatettavat. Esitämme, että demokratiaindikaattorien valmisteluun otetaan monipuolisesti demokratiaa tarkastelevat, ei ainoastaan äänestyskäyttäytymiseen rajautuvat, näkökulmat, ml. demokratiakasvatus kaikilla sektoreilla ja koulutusjärjestelmän osissa sekä osallisuuden edistäminen kansalaisjärjestöissä.

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

Tavoite on kannatettava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

Suomen sitoutuminen eurooppalaisella ja kansainvälisellä tasolla demokratian ja ihmisoikeuksien edistämiseen on keskeistä. Tällä vahvistamme myös laajempaa luottamusta, vakautta ja kriisinkestävyyttä. Vireä ja osaava kansalaisyhteiskunta on edellytys toimivalle demokratialle, ja sen

toimintaedellytyksistä sekä ennakoitavasta ja saavutettavasta rahoituksesta huolehtiminen myös EU:n tasolla on tärkeää.

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinointia ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seurantaan kansallisella tasolla.

Tavoite on kannatettava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

-

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Suoranta Juha
Sivistysliitto Kansalaisfoorumi SKAF ry

Wevelsiep Anneliina
Sivistysliitto Kansalaisfoorumi SKAF ry

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnonle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

KEHA-keskuksen erillisyksikkö Siviilipalveluskeskus / Mikko Reijonen.

Kansallisen ohjelman demokratian ja osallisuuden edistämiseksi luonnoksen valmistelutyössä on tehty täsmällistä ja hyvää työtä ja nostettu esille keskeisiä demokratiapolitiikan osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistämisen tapoja.

Yleisesti voi todeta lausuntokohtien olevan todella laajasti demokratiaohjelmaa jäsentäviä. Useisiin kohtiin voisi helposti tuottaa samansisältöisiä vastauksia, mutta kuten jo todettu: valmistelussa on tehty hyvää työtä ja demokratian edistämisen keinoja ja ryhmiä tarkasteltu todella monipuolisesti.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

Nuorten kuuleminen ja kaikin keinoin aktivointi on tässä ajassa erittäin kannatettavaa.

Alueellinen samoin kuin eri väestöryhmien osalla tapahtuva eriytymiskehitys on nostettu monessa muussakin teemassa keskeiseksi purettavaksi tai vaikutettavaksi asiaksi, ja tärkeää, että se on myös huomioitu äänestysaktiivisuudessa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,
- äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,
- kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,

- yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

Kannatettava linjaus. Hyvä että toimenpiteissä on painokkaasti huomioitu myös kanavat, eli digitaaliset toimintaympäristöt, missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,
- lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.

-

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

Nuorisovaltuustot jäävät helposti vain asiasta erityisen kiinnostuneiden toiminnaksi ja erilaisin innostavin toimin nuorisovaltuustotoimintaa olisi tärkeää laajentaa, ja esim. pyrkiä sisällyttämään kaikille sisältyväksi opintokokonaisuudeksi.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,
- tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.

-

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,
- viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,
- jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,
- hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,
- osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.

-

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,
- mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksesta on viime vuosina tullut paljon tukittua tietoa ja tehty väitöskirjoja, joten tämän ajankohtaistiedon hyödyntäminen lienee perusteltua.

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle
- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

Siviilipalveluskeskuksesta erityisesti ilahduttaa ase- ja siviilipalvelusvelvollisuuttaan suorittavien nuorten tilanteen nostaminen demokratiaohjelmassa tavoitelinjaus-tasolle. Sekä varusmiespalveluksen että siviilipalveluksen opetussuunnitelmiin on perusteltua nostaa lisää tietämystä ja osaamista demokratiasta. Nykyiset opetussuunnitelmasisällöt hahmottavat demokratian ja vaikuttamistoiminnan varsin hyvin, mutta esim. siviilipalveluksessa niiden selvempi integroiminen kokonaisturvallisuuden toimintamalliin, ja yhteiskunnan toimintaan on varmasti syvennettävissä oleva asia.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

Tämä tavoitelinjaus on laaja mutta merkittävä ja tullee teettämään varsin paljon työtä. Tärkeää, että heikoimmassa asemassa olevat on erikseen huomioitu.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,
- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,
- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,
- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

-

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

-

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,
- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,
- asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,
- tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,
- demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,

- yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seurantaa ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinoitua ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seuranta kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

3

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

3

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Reijonen Mikko
KEHA-keskus - Siviilipalveluskeskus

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Keskitymme tässä lausunnossa vain lukuun 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Demokratiaohjelmassa asetetaan kunnianhimoisia tavoitteita demokratian vahvistamiseksi Suomessa. Ohjelma huomioi niin kotimaan kuin kansainvälisen kontekstin haasteet ja pyrkii kehittämään ratkaisuja, jotka tukevat avoimen, osallistavan ja yhdenvertaisen yhteiskunnan rakentamista.

Hyvil - Osallistuminen hyvinvointialueen toimintaan -verkkosivulle on koottu tietoa hyvinvointialuelain osallistumista koskevista säännöksistä, osallistumisen ohjelmasta ja tavoista sekä hyvinvointialueiden demokratiaindikaattorista. Sivun sisältö on tuotettu yhteistyössä Sitran ja oikeusministeriön kanssa.

Demokratiaohjelman tilannekuva jäi melko ohueksi, eikä siinä huomioitu uuden demokratiatason syntymistä. Hyvinvointialueiden luottamushenkilöt on nyt valittu suorilla vaaleilla, mikä haastaa uudella tavalla myös demokratiaa kaksoisjohtajuuteen.

Suomessa terveyserot ovat kasvaneet lukuisista terveyskampanjoista huolimatta. Yksi keskeinen syy terveyseroille liittyy ihmisten taloudelliseen ahdinkoon. Suomessa ovat terveyserojen lisäksi kasvaneet myös tuloerot. Yhteiskunnastamme löytyy hyvätulaisia, joilla on mahdollisuus panostaa terveytensä ylläpitämiseen. Samaan aikaan on pienituloisia, joilla menee entistä huonommin niin taloudellisesti kuin terveydellisesti. Heidän tulevaisuuden näkynsä on synkkä, vailla toivoa ja luottamusta tulevaan. Demokratia tarvitsee luottamusta yhteiskuntaan, mikäli yhteiskunta ei tarjoa luottamusta ja turvaa, ihmisen on vaikea kokea kuuluvansa yhteiskuntaan. Ulkopuolisuuden tunne voi johtaa yksinäisyyteen, arvottomuuden tunteeseen ja syrjäytymiseen. Osallisuuden kokemus synnyttää luottamusta yhteiskuntaan.

Terveyserojen kaventaminen on yksi perusta demokratian lisäämiselle. Jokaisella ihmisellä on oikeus olla osallinen yhteiskuntaan. Hyvinvointialueilla on suuri mahdollisuus vähentää terveyseroja tarjoamalla oikea-aikaisia palveluita ja huolehtimalla sairauksien ennaltaehkäisystä. Hyvinvoinnin vahvistaminen ja terveyden edistäminen mahdollistaa osallisuuden ja edesauttaa demokratian.

Demokratian kanavissa ja muodoissa on tapahtunut suuria muutoksia. Live keskustelutilaisuuksiin osallistujien määrä on pienentynyt, painetun median merkitys on vähentynyt ja tilalle tullut hybridi/etämahdollisuudet ja sosiaalinen media.

Demokratian läpinäkyvyyttä on pyritty lisäämään eduskunnan kyselytuntien televisioinnilla. Kuntien ja kaupunkien valtuustojen kokouksia on striimattu jo vuosia, joskin kiinnostus on jäänyt odotettua pienemmäksi. Pelkkien päätöskokousten seuraaminen ei ole osallistavaa vaan ennemminkin turruttavaa, koska osallistumismahdollisuutta ei ole.

Tänä päivänä yhteiskunnallisia keskusteluita käydään pääasiassa sosiaalisessa mediassa, osassa kanavista voi kommentoida anonyyminä. Se on johtanut vastakkaisasettelun kasvamiseen, valeuutisten levittämiseen ja vihapuheeseen. Printtimedian keskittyminen on vähentänyt uutisointia erityisesti maakunnissa ja kunnissa. Tämä heikentää mahdollisuuksia uutisointia hyvinvointialueiden asioista alueen asukkaille. Nyt hyvinvointialueiden asioista viestitään hyvinvointialueiden nettisivuilla ja heidän omilla sosiaalisen median kanavilla. Harmillisesti printtamediassa ainoat uutiset hyvinvointialueilta ovat budjettiylitykset ja jatkuvat muutosneuvottelut, vaikka THL tuottaa valmista arviointimateriaalia kaikista hyvinvointialueista julkaistavaksi. Hyvinvointialueet ovat onnistuneet monissa järjestämisvastuutehtävissä alueellaan hyvin. Myös tätä viestiä kansalaiset kaipaivat, mikä herättäisi luottamusta palvelujärjestelmäämme ja sitä kautta yhteiskuntaamme sekä demokratiaan.

Käynnissä oleva muutos kaipaa uusia demokratian muotoja. Demokratia-ohjelmassa on mainintoja demokratia.fi-työkaluista, kuten asukasraadit, - paneelit, ja osallistava budjetointi.

Näiden hyvien työkalujen käyttöönotto vaatii osaamista, aikaa sekä henkilöresurssia ja rahaa. Jokaisella hyvinvointialueella on laadittu osallisuussuunnitelma, mutta niiden vaikutukset tulevat näkyviin vasta pitkän ajan kuluttua. Toimintakulttuurin muutos on hidasta. Erityistä on kiinnitettävä huomioita osallisuuden lisäämiseen. Voidaanko hyvinvointialueella järjestää osallistuvaa budjetointia? Voidaanko asukkaita kuulla aluevaalien välillä?

Osallisuuden mahdollisuus kuuluu kaikille. Ilman koordinaatiota se jää helposti irralliseksi hyvinvointialueiden päätöksenteosta ja johtamisesta. Osallisuustyö hyvinvointialueilla -kyselyn tulokset 2023 - THL

Järjestöjen rooli on keskeinen osallistumisen kanavana. Järjestöjen toimintaedellytysten kapeneminen saattaa vaikeuttaa yhteistyötä hyvinvointialueiden kanssa. Järjestöt joutuvatkin etsimään uudenlaisia keskinäisiä yhteistyö- ja osallisuusmuotoja päästäkseen yhteistyöhön kuntien ja hyvinvointialueiden kanssa. Järjestöt eivät ole tasaisesti kaikilla alueilla mukana osallisuuden monialaisissa työryhmissä tai verkostoissa (THL kuvio 8). Kauppinen T, Ylitörmänen T (2024) Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen koordinaatio hyvinvointialueilla 2024. Tutkimuksesta tiiviisti 42/2024. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-393-5>

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,
 - äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,
 - kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,
 - yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.
-

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,
 - lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.
-

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,
- tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.

-

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,
- viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,
- jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,
- hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,
- osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.

-

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten

Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,

- mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.

-

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle
- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,
- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,
- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,
- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

-

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

-

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

Demokratiaohjelmassa (s.20) todetaan "Hyvinvointialueiden rakenteiden pitää tukea monipuolisia ja innostavia vaikuttamisen tapoja. Kaikille pitäisi löytyä itselle sopiva tapa osallistua päätöksentekoon. Tämä edellyttää, että osallistumistapojen suunnittelussa huomioidaan erilaisten kohderyhmien tarpeet".

Lausunnossa on hyödynnetty tähän lukuun kansallisen osallisuusverkoston jäsenten näkemyksiä. Osallisuusverkosto koostuu hyvinvointialueiden osallisuutta edistävästä asiantuntijoista.

- Hyvinvointialueilla tulee olla erilaisia menetelmiä, joilla vahvistetaan tai varmistetaan asukkaiden osallisuus- ja osallistumismahdollisuudet myös poliittiseen päätöksentekoon esimerkiksi puntaroivien asukaspaneelien kautta. Osallisuus- ja osallistumismahdollisuuksia tulee seurata ja raportoida. Lisäksi niiden vaikuttavuutta tulee myös mitata. Päätöksenteossa tulee sitoutua useiden osallisuusmenetelmien käyttöön. Hyvinvointialueen tulee varmistaa, että käytössä on useita kanavia hyvinvointialoiteoikeuden lisäksi.

Demokratiaohjelman tavoitelinjauksen 10. toimenpiteiden toteutuksessa on tärkeä huomioida samaan aikaan käynnissä olevat hyvinvointialueiden säästöpainet. Siksi on tärkeää jakaa osallistumis- ja vaikuttamismenetelmiä yli hyvinvointialueiden raportoinnin, seurannan ja vaikuttavuuden näkökulmasta. Hyvinvointialueiden kansallinen osallisuusverkosto on merkityksellinen mukana oleville organisaatioille.

Jotta osallisuus- ja osallistumismahdollisuudet voidaan varmistaa, on hyvinvointialueilla oltava riittävät ja osaavat resurssit osallisuuden edistämiseen. Osallisuuden ja demokratian erilaisia muotoja kehittäessä on muistettava päivittäisten kohtaamisten merkitys osallisuuden toteutumisessa. Osallisuuden edistämisen näkökulmasta on huolehdittava osallistumisen ja lähidemokratian toimenpiteiden saavutettavuudesta, esteettömyydestä ja yhdenvertaisuudesta. Toteutumista tulee arvioida erilaisten vamma ryhmien ja muiden toimintakykyrajoitteisten henkilöiden tarpeiden näkökulmasta (mm. Saavutettavuusdirektiivi ja YK:n vammaisten oikeuksien yleissopimus).

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

Tavoite nähdään kannatettavana. Tärkeää on, että ihmiset ovat mukana siinä prosessissa, mikä koskettaa heitä ja luo heille mahdollisuuksia osallistumiseen ja vaikuttamiseen. Tavoitelinjauksen toimenpiteiden toteutuminen edellyttää riittäviä resursseja, jotta tosiasiasa osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia on sekä niitä voidaan seurata ja edistää jokaisella hyvinvointialueella yhteistyössä kuntien ja muiden toimijoiden kumppanuudella .

Osallistumismahdollisuuksien tasapuolinen toteutuminen vaatii riittäviä resursseja hyvinvointialueilla. Tämä on otettava huomioon suunnitelmissa. Digitaaliset kanavat ovat tärkeitä osallistumisen keventämisessä ja helpottamisessa. Kaikki väestöryhmät eivät pääse helposti digitaalisten kanavien äärelle tai pysty käyttämään niitä sujuvasti. Digitaalisten työkalujen kehittämisen ohella on varmistettava vaihtoehtoisia osallistumismuotoja, jotka tukevat erilaisten väestöryhmien osallistumista. Kansalaisten kokemus vaikuttavuudesta on kriittinen tekijä

osallistumismotivaatiolle. Jos osallistumismahdollisuudet ovat symbolisia, se voi heikentää luottamusta. Osallistumisen tulee tapahtua ennen päätöksiä ja integroitua aidosti päätöksenteon prosesseihin. Sosioekonominen asema ja alueelliset erot vaikuttavat merkittävästi osallistumisen määrään ja muotoihin. Viestinnän merkitystä demokraattisen osallistumisen vahvistamisessa on merkittävä: selkeä ja saavutettava viestintää varmistaa, että asukkaat ovat tietoisia oikea-aikaisista mahdollisuuksistaan osallistua.

Hyvinvointialueiden osallisuussuunnitelmat ovat keino seurata osallisuuden kehittymistä. On tärkeää kehittää mittareita ja prosesseja, joilla seurataan osallisuusmallien tuloksia, osallistumisen määrää ja osallistumisen vaikuttavuutta. Mittareiden avulla voidaan selvittää, missä määrin asiakkaat kokevat, että heidän osallistumisensa vaikuttaa päätöksentekoon ja miten osallisuusmallit tukevat demokratiaa. Systemaattinen arviointi tukee osallisuusmallien kehittämistä vastaamaan paremmin paikallisia ja alueellisia tarpeita. Kaikelle tälle tulee varmistaa työrauha, sillä osallisuussuunnitelmat on monilla hyvinvointialueilla saatu valmiiksi kuluneen vuoden aikana.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,**
- **alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.**

Toimenpiteet ovat kannatettavia

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

s. 20 kohta "Ollakseen vaikuttavaa osallistumisen tulee kuitenkin kytkeytyä päätöksentekoon ja sen valmisteluun osana kuntien ja hyvinvointialueiden prosesseja. Tämä edellyttää muun muassa osallistumisen oikea-aikaisuutta sekä riittävää tiedollista pohjaa." sekä tämä "Julkisten palvelujen tulee tarjota ihmiselle kokemus yhteiskunnasta, jossa jokaisen asia on tärkeä, ja jossa tilanteita ratkotaan yhdessä kaikkia osapuolia kunnioittaen ja kuunnellen."

Tavoitelinjausta ja sen toimenpiteitä kannatetaan.

Aluetason demokraattisten rakenteiden toimivuudella on suora yhteys itsehallinnollisuuden vahvistumiseen paikallistasolla sekä yleiseen demokratiapiirteiden edistämiseen julkisessa hallinnossa. Liian yksityiskohtainen ohjaus murtaa hyvinvointialueiden järjestämisen tehtävän toteutusta ja siten heikentää hyvinvointialueiden demokratiaa sekä itsehallintoa. Sellaista ulkoista ohjausta, joka on omiaan heikentämään luottamusta alueellisiin luottamusorganisaatioihin ja virkajohtoon tulisi välttää. Hakiessa vastauksia vaikean taloustilanteen, tulisi valittavat toimenpiteet perustua riittävään konsensukseen alueellisen näkemyksen ja valtion näkemyksen välillä. Tämä edellyttää riittävän laajaa, laadukasta ja jaettua tietopohjaa sekä pitkälle yltävää analyysia esitettävien muutosten tuomista alueellisista ja yhteiskunnallisista kokonaisvaikutuksista. Osana

demokratiatyötä tulee valtion ohjaukseen luoda tila ja myös taata alueen piirteistä nousevalle alueelliselle demokratiatasolle tosiasialliset edellytykset onnistua tavoitteidensa saavuttamisessa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,**
- **asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,**
- **tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,**
- **demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.**

Toimenpiteet ovat kannatettavia

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,**
- **yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.**

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seuranta ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinointia ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seurantaan kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

Demokratiaohjelman tilannekuva jäi melko ohueksi, koska siinä ei huomioitu uuden demokratiatason syntymistä. Hyvinvointialueiden luottamushenkilöt on nyt valittu suorilla vaaleilla, mikä haastaa uudella tavalla myös demokratiaa kaksoisjohtajuuteen.

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

3

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Tenkula Tarja
Hyvinvointialueyhtiö Hyvil Oy - Errityisasiantuntija

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma) toimet vaativat resursseja; rahoitusta kouluille, nuorisotyöhön ja demokratiaa tukeville järjestöille niin viestintään kuin osallistumisen edistämiseenkin. Demokratiaohjelma vaikuttaa sinällään ajankohtaiselta ja siten perustellulta. Kuten raportissa todetaan, toimiva demokratia, oikeusvaltio ja ihmisoikeuksien toteutuminen ovat keskeisiä elementtejä yhteiskunnan kokonaisturvallisuuden sekä taloudellisen toimeliaisuuden näkökulmasta. Euroopan ja maailman turvallisuusympäristö on muuttunut levottomaksi, ja tällä on heikentäviä vaikutuksia demokratiaan ja ihmisoikeuksiin. Kuitenkin toimenpiteet, joita ohjelmassa mainitaan useassa kohdassa perustuvat vahvasti kuntasektorin työntekijöiden osaamiseen ja toimeliaisuuteen sekä koordinoituvastuuseen. Niukkenevien resurssien myötä demokratiaohjelman toteutuminen ehdotetulla tavalla vaatisi, joko lisäresursseja kuntasektorilla toimiville ammattilaisille tai ainakin nykyiset resurssit ja silloinkin se vaatisi vahvaa priorisointia työtehtävien saralla.

Orpon hallituksen leikkaukset ovat ristiriidassa demokratiaohjelman tavoitteiden kanssa. Vaikka ohjelma pyrkii edistämään demokratiaa, osallistumista ja erityisesti nuorten sekä heikommissa asemassa olevien osallistumista, leikkaukset koulutuksesta, sosiaali- ja terveystalouksista sekä kansalaisjärjestöjen tuesta vaikeuttavat näiden tavoitteiden toteuttamista. Monet ohjelman toimenpiteistä edellyttäisivät lisäresursseja, joten säästötoimet todennäköisesti heikentävät ohjelman vaikuttavuutta ja toteutusta. Ohjelma tuntuu tasapainoilevan resurssipulan ja demokratian edistämisen välillä ilman lisärahoitusta. Tavoitteet ja toimenpiteet ovat kannatettavia, mutta toivottavaa on, ettei kuntien tai hyvinvointialueiden hallintoa kuormiteta uusilla osallisuuden ja demokratian edistämiseen liittyvillä velvoitteilla.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,**
- **äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,**
- **kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,**
- **yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.**

Ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja viestintä sekä puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa, vaatii työntekijöiltä puoluepolitiikkaan perehtymistä sekä foorumin, jossa vaalitietoutta voidaan jakaa. Lisäksi puoluepolitiikka ja edustuksellinen demokratia eivät tunnu kiinnostavan nuoria kuten ennen, joten pelkät kanavat ja ymmärrettävä viestintä eivät tätä ratkaise. Kuitenkin kouluihin ja oppilaitoksiin voitaisiin lisätä demokratiakasvatusta, jolloin politiikka saataisiin tutummaksi ja helpommin lähestyttäväksi asiaksi nuorille. Vaalipaikat tulisi kunnissa huomioida siten, että ne ovat paikoissa, joissa nuoret kokoontuvat ja oleskelevat kuten kauppakeskukset (osin jo huomioitu), puistojen ja urheilupaikkojen läheisyys.

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,**
- **lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.**

Kirjastolain mukaan kirjaston tehtävänä on edistää aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja sananvapautta. Kirjastot tavoittavat tutkimusten mukaan lähes 100 % lapsista ja nuorista ja toimivat lisäksi monessa kunnassa äänestyspaikkoina vaaleissa. Esimerkiksi Lahdessa on hyviä kokemuksia satuvaalien järjestämisestä lapsille samaan aikaan varsinaisen ennakkoäänestyksen kanssa. Lapset

saivat äänestää omista ehdokkaistaan ja tutustua heidän ajamiinsa asioihin. Satuvaalit näkyivät myös kirjastojen somessa. Käytännössä yhteistyö ja vuorovaikutus eri toimijoiden kesken jää usein arjen kiireen jalkoihin. Jos resurssit menevät arjesta selviytymiseen, kehittämistyö jää usein vähemmälle ja ei-pakollisista asioista karsitaan.

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,**
- **tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.**

Kuntalaki ja laki hyvinvointialueesta linjaavat mahdollisuuden antamisesta vaikuttamiseen. Nuoret tarvitsevat kuitenkin myös tukea vaikuttamistoimintaan liittyvän tiedon ymmärtämiseen ja sisäistämiseen ja vaikuttamistyön tekemiseen sellaisilta henkilöiltä, jotka ovat kokeneita, tai joita on koulutettu, toimimaan nuorten kanssa ja jotka ymmärtävät päätöksentekoon liittyviä vaiheita ja huomioitavia asioita. Nuorisovaltuuston toimintaedellytyksistä huolehtimiseen täytyy kuulua kulloiseenkin asiaan liittyvän riittävän tiedon antaminen yksinkertaisella ja nuorten kannalta ymmärrettävällä kielellä. Nuorten pitää myös pystyä tekemään vaikuttamistyötä kielellä, joka on nuorille ymmärrettävää.

Kummivaltuutettutoiminta ja riittävä käsittelyaika tulee huomioida nuorisovaltuustotoiminnassa ja varata riittävästi aikaa myös nuorisovaltuuston muita nuoria keskusteluun osallistavalle toiminnalle. Päätöksenteossa pitää huomioida, että nuorisovaltuustossa asioiden käsittely saattaa viedä enemmän aikaa. Asiakokonaisuuksia pitäisi pystyä palastelemaan pienemmiksi ja selkeästi osoittaa nuorille mihin asioihin nuorten vaikuttamismahdollisuudet liittyvät. Päätöksentekoon liittyvää kieltä pitää pystyä sanoittamaan nuorille.

Nuorisovaltuustojen palkkiorakenteessa on eroavaisuuksia. Nuorisovaltuuston jäsen saattaa saada eriarvoista palkkiota suhteessa muihin vaikuttamiselimen jäseniin osallistuessaan esimerkiksi valtuusto- tai lautakuntatyöskentelyyn. Nuorisovaltuuston arvostuksen lisääminen vaatii palkkiokäytänteiden tarkastelua.

Nuorisovaltuustojen tekemä osallistamistyö on monin paikoin nuorisovaltuuston itsensä vastuulla. Nuorisovaltuuston yhtenä tehtävänä on kuitenkin osallistaa myös muita nuoria päätöksentekoon tuomalla meneillään olevia asioita nuorten keskeiseen julkiseen keskusteluun. Keskustelun synnyttämisen menetelmiä tulisi lisätä ja mahdollistaa verkossa tapahtuva osallistaminen sekä tukea nuorisovaltuustojen tapahtumajärjestämistä.

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,**
- **viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,**
- **jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,**
- **hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,**
- **osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.**

Lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen lisääminen sekä osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ovat keskiössä. Lisäksi kuntien sekä hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen aseman vahvistaminen on keskeinen toimenpide ko. kohdissa. Miten se tehdään? Nuorisovaltuustoihin hakeutuu pääsääntöisesti nuoria, jotka haluavat olla osallisia ja vaikuttaa kunnan nuorten asioihin, mutta miten saada mukaan osallistumaan ja kokemaan osallisuutta haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret? Ne nuoret, joiden ääni ei kuulu missään. Tähän osallisuuden "houkutteluun" tarvitaan osaavaa ammattihenkilökuntaa mm. Nuorisotyön saralta. Lisäksi nuorisovaltuustojen valtuuksia ja nuorten kuulemista ylipäätään kuntien päätöksenteossa tulisi lisätä. Turhan usein pyydetään nuoria vain lausumaan jotakin, mutta aidosti nuorten vaikutusmahdollisuudet voivat olla rajalliset.

Viranhaltijoiden yms. kuulemisosaamista ja rakenteita tulee myös lisätä mm. Skidialogin ja Erätaukomenetelmän avulla ja ottaa ne laajasti käyttöön kunnissa (koulut, oppilaitokset, nuorisotyö). Kunnissa tulee edelleen lisätä henkilöstön osaamista osallisuuden menetelmien käytössä sekä myös korostaa lasten ja nuorten kuulemisen merkitystä heitä koskevissa asioissa. Kuulemisen jälkeen on myös tärkeää viestiä kohderyhmälle, että miten heidän näkemyksiään on otettu huomioon esim. suunnittelussa.

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,**
- **mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.**

Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa lapsen osallisuus ja kaikkien lasten osallisuuden tukeminen ovat kaiken toiminnan läpileikkaava periaate, joka näkyy paitsi ohjaavissa asiakirjoissa niin myös monin tavoin varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen käytännöissä vasukeskusteluista lasten leikkeihin, oppimisympäristöjen rakentamiseen oppimisalueiden sisältöjen toteuttamiseen. Lisäksi Lahdessa lasten osallisuuden mahdollistamista ja äänen kuulumista edistetään hyödyntämällä Skidialogia ja edistämällä sovitteluvaa toimintakulttuuria.

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle**
- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.**

Demokratiaohjelma korostaa demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen vahvistamista varhaiskasvatuksesta toiseen asteeseen sekä kansalaiskasvatuksen kehittämistä kouluissa.

Kuitenkin koulutussektorin leikkaukset, erityisesti korkeakoulujen ja toisen asteen oppilaitosten rahoituksen vähentäminen, vaikeuttavat näiden tavoitteiden saavuttamista. Esimerkiksi demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen laajentaminen ja opetusmateriaalien kehittäminen vaatisivat lisää resursseja, ei vähennyksiä.

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.**

Demokratiaohjelma painottaa haavoittuvien ryhmien, kuten nuorten, maahanmuuttajien ja erityisesti heikommassa asemassa olevien osallistumisen edistämistä. Ohjelmassa esitetään toimia, kuten nuorten ja muiden ryhmien tavoittaminen kansalaisjärjestöjen ja viranomaisten yhteistyön avulla. Hyvinvointialueiden rahoituksen leikkaukset ja sosiaaliturvaan kohdistuvat leikkaukset heikentävät pahimmillaan näiden edellä mainittujen ryhmien osallistumista, sillä heikentynyt sosiaaliturva ja vähenevät palvelut voivat rajoittaa heidän mahdollisuuksiaan osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja päätöksentekoon.

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,**
- **jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,**

- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,
- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

Kunnissa osallisuuden edistäminen tulee olla läpileikkaavana tavoitteena kaikilla palvelualueilla. Tavoitteiden ja toimenpiteiden toteutumista tuetaan yhteisellä osallisuusohjelmalla, jonka vuosikelloon jokainen palvelualue aikatauluttaa osallisuuden toimenpiteet. Keskeistä on myös mitata ja arvioida eri osallisuusmenetelmien vaikuttavuutta ja kehittää niitä edelleen. Kuntien kehittämistyöhön tarvitaan myös tukea esim. valtakunnallisilla koulutuksilla, valtionavustuksilla. Myös tiedon jakaminen ja välittäminen eri toimijoiden kesken uusista testatuista menetelmistä on tärkeää.

Monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia tulee lisätä ja erityisesti lasten ja nuorten osallistumisen edellytyksiä tulee parantaa. Digitaaliset vaikuttamiskanavat ovat yksi keino tähän, mutta miten saada nuoret kiinnostumaan näistä kanavista? Alustat, joissa nuoret viihtyvät tulee ottaa haltuun sellaisella kielellä, joka puhuu nuorten kieltä ymmärrettävästi ja perustellusti. Lisäksi tulee olla nuorisotyön tms. ammattilaisia, jotka ns. houkuttelevat nuoria näille alustoille. Vanhat ja ummehtuneet tavat puhua ja kommunikoida eivät enää pure nuoriin.

Demokratiaohjelma tukeutuu yhteistyöhön kansalaisjärjestöjen ja kulttuurialan toimijoiden kanssa muun muassa vaalitiedotuksessa, kansaliskasvatuksessa ja demokratiaa tukevien rakenteiden kehittämisessä.

Hallituksen kulttuuri- ja kansalaisjärjestöille kohdistuvat leikkaukset voivat pahimmillaan vähentää näiden järjestöjen kykyä toteuttaa demokratiaohjelmassa vaadittuja toimia, mikä sitten heikentää ohjelman tavoitelinjauksia osallistumisen ja demokratian edistämisessä.

Nuorten ja heikompiosaisten äänestysaktiivisuuden lisääminen:

Demokratiaohjelma painottaa äänestysaktiivisuuden lisäämistä erityisesti nuorten ja heikommassa asemassa olevien ryhmien keskuudessa. Tämän saavuttaminen vaatisi lisäresursseja esimerkiksi saavutettavan vaalitiedotuksen ja osallisuuden tukemiseen.

Leikkaukset kuntien rahoituksessa heikentää näitä edellytyksiä saavuttaa tavoitteita, jos resursseja esimerkiksi nuorisotyön ja vaalitiedotuksen kehittämisestä leikataan.

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

Kirjastolain mukaan kirjastojen tehtävänä on paitsi aktiivisen kansalaisuuden, demokratian ja sananvapauden edistäminen, myös yhteiskunnallisen vuoropuhelun lisääminen. Tätä voidaan toteuttaa paitsi tarjoamalla monipuolista aineistokokoelmaa myös järjestämällä tapahtumia, joissa kuntalaiset pääsevät keskustelemaan ajankohtaisista asioista tai itse järjestämään tapahtumia kirjastoissa. Lahden kirjastoissa on järjestetty useista ajankohtaisista asioista kuntalaisille keskusteluja Erätauko-menetelmää hyödyntäen. Asukkaita on myös kuultu osana päätöksentekoa tällä konseptilla. Kirjasto on monelle kuntalaiselle matalan kynnyksen paikka, jonne kuka tahansa kokee olevansa tervetullut. Sen vuoksi se toimii hyvin yhteiskunnallisen keskustelun foorumina. Näitä tehtäviä on tuettu myös mm. valtion demokratiahankeavustuksilla joitakin vuosia sitten. Suurin haaste onkin kirjastojen koko ajan kiristyvät toimintaresurssit. Osallistumisen edistäminen ei tapahdu itsekseen, vaan vaatii usein paljon työtä, jotta ihmiset tavoitetaan. Varsinkin jos halutaan tavoittaa usein marginaaliin jääviä ihmisryhmiä.

Lahdessa on myös kehitetty ja toteutettu skidialogeja. Skidialogilla rakennetaan yhteistä ymmärrystä lasten, nuorten ja aikuisten välillä tuomalla heidät yhteisen dialogin äärelle, kun on tarve ymmärtää lasten ja nuorten kokemuksia käsiteltävästä aiheesta. Päiväkodeissa on käyty miniskidialogeja, joissa huomioidaan lasten kehitystaso. Näin jo pienestä pitäen luodaan yhteisen keskustelun kulttuuria ja taitoa tuoda esiin omia näkemyksiä. Erätaukokeskusteluja voidaan toteuttaa myös eri yhdistysten ja yhteisöjen kanssa yhteistyönä, jolloin on mahdollista tavoittaa myös ryhmiä, jotka kokevat osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuutensa heikoiksi.

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,**
- **alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.**

Kuntien ja hyvinvointialueiden osallisuusohjelmilla luodaan rakenteet osallisuustyöhön ja sen kehittämiseen alueella. Kuntalaisten osallisuuden edistämiseksi tarvitaan alueellista yhteistyötä eri toimijoiden kesken. Lakisääteisiä vaikuttamistoimieliimiä (vanhusneuvosto, vammaisneuvosto, nuorisovaltuusto) tulee hyödyntää nykyistä paremmin eri asioiden ja päätöksenteon valmistelussa. Tarvitaan myös näiden sekä kunnissa että hyvinvointialueella toimivien vaikuttamiselinten yhteistyötä, jotta voidaan arvioida esim. hyvinvointialueuudistuksen vaikutuksia.

Eri ryhmien kuuleminen ja mahdollisuus aidosti vaikuttaa valmisteltaviin asioihin lisää kuntalaisten kiinnostusta osallistua demokratiatyöhön eri tasoilla. Paikallista demokratiaa voidaan toteuttaa esim. alueellisten kumppanuuspyörien kautta, jolloin niissä toimivat kuntalaiset voivat osallistua ja vaikuttaa oman asuinympäristönsä sekä kaupungin kehittämiseen. Osallistuvan budjetoinnin kautta kuntalaiset voivat esittää ideoitaan erilaisiin teemoihin liittyen sekä myös äänestää toteutukseen etenevistä ideoista. Matalan kynnyksen kohtaamispaikoissa voidaan entistä laajemmin tavoittaa eri-ikäisiä kuntalaisia. Keskeistä on myös tukea paikallisten yhdistysten ja yhteisöjen toimintaa ja toteuttaa yhdessä kuntalaisten osallisuutta lisääviä toimenpiteitä.

Tärkeää on myös kehittää eri osallisuuden muotoja, jotta tavoitetaan myös niitä kuntalaisia, jotka ovat vaarassa syrjäytyä tai kokevat, että heillä ei ole mitään mahdollisuutta vaikuttaa elinympäristönsä asioihin. Osallisuus on vahvasti yhteydessä hyvinvointiin: matalan osallisuuden kokemuksen on todettu liittyvän muun muassa vakavaan psyykkiseen kuormittuneisuuteen, yksinäisyyteen ja huonoksi koettuun työkykyyn. Kokemus osallisuudesta lisää hyvinvointia, turvallisuutta, uskoa tulevaisuuteen ja omiin mahdollisuuksiin. Keskeistä on myös kuulla kuntalaisia, että millä tavoin he haluavat osallistua ja vaikuttaa. Osallistumisen – ja vaikuttamisen menetelmien pitää kehittyä ajan mukana ja niiden vaikuttavuutta pitää säännöllisesti arvioida niin kuntalaisten kuin eri valmistelijoidenkin näkökulmasta.

Tavoitelinjalus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,**

- asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,
- tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,
- demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.

Tavoitteet ja toimenpiteet ovat kannatettavia, mutta toivottavaa on, ettei kuntien tai hyvinvointialueiden hallintoa kuormiteta uusilla osallisuuden ja demokratian edistämiseen liittyvillä velvoitteilla. Lahden kaupungin systeemisen tason osallisuuskäytänteet ovat edistyksellisiä mm. kumppanuuspöytämallin myötä, vaikka osallisuuteen liittyvää koordinaatiota ja ohjeistusta tulee edelleenkin kehittää.

Huom! Luvun 3.6 ja tavoitelinjausten 12 – 15 osalta ei tule lisättävää lausuntotekstiä.

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

Huom! Luvun 3.6 ja tavoitelinjausten 12 – 15 osalta ei tule lisättävää lausuntotekstiä.

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,
- yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seuranta ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinointia ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seurantaan kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

-

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Nordberg Pia

Lahden kaupunki - Päivi Pitkänen, sivistyksen palvelualue/osallisuus ja hyvinvointi

Lausunto

13.11.2024

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

-

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

Ei lausuttavaa.

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

Tavoite on mielestämme tärkeä ja kannatettava. Haluamme kuitenkin muistuttaa, että nuoret eivät ole homogeeninen ryhmä, joten heidän äänestysaktiivisuuteen kannustamiseen ei riitä kaikkialla ja jokaisen kohdalla samanlaiset ratkaisut, kuten tavoitteessa viitataan. On tärkeää muistaa, että samaan nuoreen voi vaikuttaa useampi äänestämisen todennäköisyyttä laskeva tekijä. Haluamme myös kannustaa osallistamaan yhä nuorempia vaaleihin ja laskemaan äänestysikärajan, kansalaisaloitteen esittämisen ja allekirjoittamisen ja neuvoa-antavan kansanäänestyksen ikärajan 16 ikävuoteen.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,**
- **äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,**
- **kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,**
- **yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.**

Toimenpiteissä on tunnistettu oleellisia haasteita, mutta nuorten äänestämättä jättäminen on monimutkaisempi haaste. Valtion nuorisoneuvoston 2023 teettämän kyselyn mukaan 80 % vastanneista nuorista aikoi käyttää ääntään eduskuntavaaleissa, mikä olisi ollut samaa luokkaa naapurimaa Ruotsin nuorten äänestysaktiivisuuden kanssa. 18-24-vuotiaista kuitenkin vain 58 % äänioikeuttaan ja nuoret miehet erityisesti jättivät äänestämättä. OM:n 2022 julkaiseman tutkimuksen mukaan kuitenkin tyttöjen ja naisten kokemus oma kansalaispätevyys on miehiä ja poikia matalammalla. Onkin tärkeää löytää keinoja edistää osallisuutta niiden kohdalla, jotka kokevat olevansa riittävän päteviä vaikuttamaan, mutta jättävät silti äänestämättä.

Tästä huolimatta on myös tärkeää lisätä ymmärrystä ja osaamista yhteiskunnassa vaikuttamisessa myös koulujen ulkopuolella ja antaa kokemuksia omasta osaamisesta vaikuttaa. Tässä harrastuksilla ja kansalaisjärjestöillä voi olla merkittävä rooli, sillä 9/10 lapsesta ja nuoresta harrastaa jotakin.

Esimerkiksi matalamman koulutustaustan myötä myöhemmillä koulutusasteilla käytävät keskustelut ja opetus yhteiskunnasta voivat jäädä osalla nuorista väliin. Heidän kohdallaan tulee tietoa ja vaikuttamisen kokemuksia saattaa heidän saatavilleen muissa kanavissa. Tässä kansalaisjärjestöt ja muut nuoria kohtaavat toimijat voivat tukea. Toimenpiteissä voisikin näkyä laajemminkin nuorten tavoittaminen ja äänestämiseen tutustuttaminen yhteistyössä järjestökentän kanssa – myös niille nuorille, jotka eivät vielä voi äänestää.

On tärkeää, että poliittisen aktiivisuuden eriytymiseen tartutaan varhain ja äänestämisestä jaetaan tietoa jo reilusti ennen äänestysikää. Kokemukset nuorisovaaleista ja vaaleista esimerkiksi kansalais- ja harrastusjärjestöissä antavat nuorille vaikuttamisen kokemuksia, vaikka esimerkiksi kotona ei olisi äänestämisen perinnettä. Tällöin vahvistamme kokemusta siitä, että omalla äänellä voi aidosti vaikuttaa. Keskustelu äänestämisestä vertaisten kanssa voi nostaa kiinnostusta vaaleja kohtaan eri taustaisten nuorten kohdalla.

Kiitämmekin toimenpiteissä kansalaisjärjestöjen huomioimista. Toivomme, että toimeenpanossa huomioidaan järjestöt laajasti ja myös nuorten itse koordinoimat ryhmät ja verkostot muistetaan kanavina tavoittaa nuoria. Myös harrastusjärjestöissä nuoret voivat oppia tärkeitä demokratiataitoja, jotka ovat omiaan antamaan luottamusta siihen, että osaa vaikuttaa.

Viestinnällisessä toimeenpanossa ja kuulemisten jalkauttamisessa järjestöillä voi olla myös merkittävä rooli. Tämän suunnittelulle ja toteuttamiselle on kuitenkin varattava riittävästi aikaa, sillä tätä toteutetaan järjestöissä rajallisten resurssien ja oman toiminnan ohella. Tämän vuoksi viestinnälle on tärkeää varata riittävästi aikaa, jotta se voidaan toteuttaa laadukkaasti. Nykyisellään viestit tavoittavat jo valmiiksi kiinnostuneita nuoria, mutta laajemmat kampanjat vaativat enemmän aikaa. Eri suunnista tulevat viestit tukevat toisiaan. Haluamme kuitenkin kiittää tehokkaista täsmällisistä toimenpiteistä, kuten äänestämisestä muistuttavat tekstiviestit.

Tavoitelinjalus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

Tavoite on oleellinen ja tärkeä, jotta voimme vahvistaa nuorten kokemusta sisäisestä kansalaispätevydestä. Kuten toteamme yllä, kokemuksessa omasta pätevydestä vaikuttaa on sukupuolten välillä huomattavia eroja, mutta nämä eivät näy suoraan korreloivaa äänestyskäyttäytymisen kanssa. Vaikka tavoitteessa ei mainita tiettyjä ryhmiä, myös maahanmuuttajataustaisuus ja koulutustaso vaikuttavat äänestämisen todennäköisyyteen. Onkin tärkeä tunnistaa myös toimia ja paikkoja, joissa vähemmän todennäköisesti äänestävät nuoret pääsevät kokemaan vaikuttamista ja saavat tietoa vaaleista. Perinteiset ja usein käytössä olevat kanavat todennäköisemmin tavoittavat jo valmiiksi aktiivisia ja kiinnostuneita nuoria.

Kuitenkin positiivisten vaikuttamiskokemusten ja äänestämisen harjoittelun kautta voimme luoda kokemusta omasta kansalaispätevydestä. Toivomme, että tavoitteenmukaisen ja laajemman demokratiakasvatuksen väylinä nähdään myös erilaiset kansalaisyhteiskunnan ja järjestökentän toimijat.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,**
- **lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.**

Toimenpiteissä on tärkeää tunnistaa tavoitteessa 1 esiin nostetut erilaisten väestöryhmien äänestyskäyttäytyminen ja faktorit, jotka lisäävät äänestämättä jättämisen todennäköisyyttä. Todennäköisemmin äänestämättä jättävien kohdalla näemme, että vaaleihin osallistumisen tukemisella ja äänestämisen harjoittelulla voi olla erityisesti merkitystä. Myös tarjoamalla kokemuksia siitä, että voi vaikuttaa laajemmin, voisi olla äänestämiseen kannustava vaikutus.

Kannustamme lisäämään toimenpiteisiin tai huomioimaan toimeenpanossa aitojen vaikuttamiskokemusten tarjoamisen ja esimerkiksi nuorten vaalien kehittämisen siten, että ne tavoittavat yhä laajemmin lapsia ja nuoria myös koulumaailman ulkopuolella. Nykyisellään Suomessa nuorisovaalit järjestetään nuorisojärjestöjen toimesta, mikä antaa joustavuutta vaalien toteuttamisen tavan suhteen. Ruotsissa vastaavat vaalit ovat nimeltään kouluvaalit ja niiden toteuttamisesta vastaa Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor eli viranomaisen, joka vastaa nuoriso- ja kansalaisyhteiskunnan kysymyksistä, jolloin vaaleilla on vakiintunut tekijä ja malli. Nuorisojärjestöjen rahoituksen supistuessa ja rajalliset resurssit huomioiden voi olla syytä katsoa, onko Suomessakin tarpeen tarkastella nuorisovaalien toteuttamistapaa jatkuvuuden ja tavoittavuuden näkökulmasta.

Laajempaan kommenttiin ohjelman toimeenpanoon: näemme oleellisena, että äänestämistä ja osallistumista voi päästä kokeilemaan myös vapaa-ajalla ja harrastuksissa. Osallistuminen

esimerkiksi harrastuksen muodon ja sisältöjen valintaan antaa onnistumisen kokemuksia vaikuttamisesta. Toivommekin, että tiedotus ei ole vain yksisuuntaista vaan harrastus- ja nuorisojärjestöt sekä muut kolmannen sektorin toimijat tunnistetaan myös tietolähteinä nuorten näkemyksistä ja toiveista vaikuttamiseen ja yhteiskunnalliseen osallistumiseen liittyen.

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

Ei lausuttavaa.

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

Kiitämme nuorisovaltuustojen sekä oppilas- ja opiskelijakuntien roolin tunnistamista nuorten osallistumisen kanavina. Näemme, että yhteistyö muiden lapsia ja nuoria edustavien toimijoiden kanssa linkittyy edellä olleeseen tavoitteeseen nuorten osallistumisen kanavien ja tiedonjakamisen väylinä.

Näiden ohella voisi olla hyödyllistä tunnistaa myös muiden nuorten vaikuttamisryhmien ja -kanavien merkitys sekä tarjota myös näille tukea. Tällaisia ryhmiä ovat esimerkiksi erilaiset nuorten itse käynnistämät toimintaryhmät tai harrastusporukat, jotka haluavat vaikuttaa oman harrastuksensa olosuhteisiin kunnassa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,**
- **tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.**

Toimenpiteissä ei juuri näy yhteistyö tai vuorovaikutus nuorisovaltuustojen ohella muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten kanssa eikä yhteistyö haavoittuvassa asemassa olevien nuorten parissa työskentelevien kanssa. Tähän sopivia toimenpiteitä löytyy esimerkiksi Valtion nuorisotyön ja -politiikan ohjelmasta. Myös demokratiaohjelmassa olisi syytä kirjata toimia nuorten edustuselinten ja muiden ryhmien tukemiseksi sekä keinoja tukea osallistumista tekemällä yhteistyötä haavoittuvassa asemassa olevien nuorten kanssa työskentelevien kanssa. Ensimmäinen olisi mahdollista tehdä esimerkiksi varmistamalla nuorisovaltuustoille ja oppilas- ja opiskelijakunnille riittävä ja jatkuva aikuinen tuki kunnan tai koulun organisaatioissa sekä riittävät resurssit, jotta osallistumisesta ei muodostu nuorille kohtuutonta painetta. Lisäksi haavoittuvassa asemassa olevien nuorten kanssa työskentelevien kanssa tehtävän yhteistyön vahvistamista voisi toteuttaa esimerkiksi Valtion nuorisotyön ja -politiikan ohjelman tavoitteen 6 mukaisesti, esimerkiksi tuottamalla ja jakamalla tietoa sekä panostamalla mediakasvatukseen.

Lisäksi olisi hyvä huomioida konkreettisella toimenpiteellä, sopivassa kohtaa, myös muiden nuorten ryhmien tuki ja osallistumisen mahdollistaminen, sillä nuoret eivät ole homogeeninen ryhmä. Konkreettinen sopivaan kohtaan lisättävä toimi voisi olla myös muiden nuorten ryhmien ja harrastustoimijoiden kuuleminen esimerkiksi kuntien maankäytön, kaavoituksen ja infrastruktuurin suunnittelua tehtäessä, jotta erilaisten harrastamisen muotojen olosuhteet säilyvät ja kehittyvät.

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

Tavoite on hyvä ja kannatettava, mutta kovin yleisluontoinen eikä kovin konkreettinen. Onko tässä onnistumista mahdollista mitata? Lisäksi haluamme huomauttaa, että suurin osa yhteiskunnallisista kysymyksistä koskee nuoria, joten osallistumista ei tule rajata vain esimerkiksi nuorisopolitiikan kysymyksiin. Jos tavoitteella tarkoitetaan, että lapsia ja nuoria halutaan erityisesti kuulla heitä muita ryhmiä enemmän koskevissa asioissa, voisi tavoitetta tarkentaa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,**
- **viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,**
- **jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,**
- **hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,**
- **osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.**

Toimenpiteet ovat hyviä ja kannatettavia. Huomautamme kuitenkin, että näiden toteuttamiskelpoisuus voi kärsiä, jos niille ei ole määritetty vastuutahoa. Sama haaste on lähes jokaisen ohjelman toimenpiteen kohdalla. Voisi olla hyödyllistä kirjata, kuka on vastuussa viranhaltijoiden osaamisen kehittämisestä tai miten tällaista osaamista lisätään. Nuorisoalan osaamiskeskukset tuottavat paljon tietoa, mutta niillä on myös rajalliset resurssit jalkauttaa tietoa ja koulutusta kaikille oleellisille toimijoille.

Toimenpiteiden toteuttamisessa on tärkeää kehittää myös kuulemisten toteuttamisen tapoja ja suunnitella nämä hyvissä ajoin. Nykyisellään usein muutaman viikon tai jopa vain yhden kuukauden vastausajalla tulevat kyselyt eivät ehdi tavoittaa niitä nuoria, jotka eivät ole jo valmiiksi aktiivisia, mikä heikentää kuulemisten laajuutta ja monipuolisuutta.

Vaikka kannatamme nuorten systemaattista ja jatkuvaa kuulemista edustustelintenkin kautta, pidämme tärkeänä, että lapsi- ja nuoriystävällinen osallistuminen ei aina vaadi huomattavaa ennakko-osaamista tai pidempiaikaista sitoutumista, mitä nykyiset nuorille suunnatut valtiolliset vaikuttajaryhmät usein vaativat. Näemme tärkeänä jalkautua nuorten luo ja osallistaa heille sopivilla

tavoilla. Lisäksi valtakunnallisesta vaikuttamisen kanavasta malli on Nuorten metsäneuvosto, joka jokainen kerta kokoaa uudet nuoret kommentoimaan kansallista metsäpolitiikkaa ja osana tapahtumaa heille annetaan riittävät tiedot ottaa kantaa. Samankaltaisia malleja nuorten osallistamisesta voisi hyödyntää myös muualla.

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

Ei lausuttavaa.

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

Tavoite on todella tärkeä, jotta lapsilla ja nuorilla on tarvittava sisäinen kansalaispätevyys. Toivoisimme kuitenkin, että tavoitteessa näkyisi myös vapaan sivistystyön toimijoiden, järjestöjen ja muun kolmannen sektorin tekemä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus. Vapaasivistystyö mainitaan jo toimenpiteissä. Nämä toimijat tekevät laadukasta ja mitattavaa kasvatustyötä koulujen ulkopuolella sekä kouluissa. Eri toimijoiden välisiä yhteistyöverkostoja on monipuolisesti ja näitä voisi hyödyntää osana yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,**
- **mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.**

Toimenpiteissä olisi syytä näkyä yhteistyö myös muiden demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta toteuttavien järjestöjen kanssa. Myös koordinaatio näiden toimijoiden kanssa olisi tärkeää näkyä, esimerkiksi olemassa olevia verkostoja hyödyntäen.

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

Tavoite on hyvä ja kannatettava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle**
- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.**

On hyvä pyrkiä kehittämään toisiaan täydentäviä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen malleja. Hyviä esimerkkejä ja käytäntöjä voi saada esimerkiksi järjestösektorilta, mikä näkyy myös kiitettävästi toimenpiteissä.

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

Ei lausuttavaa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.**

Ei lausuttavaa.

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

Ei lausuttavaa.

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

Pidämme tavoitetta tärkeänä ja oleellisena. Erityisesti valtakunnalliset nuorten osallistumisen ryhmät ja vastaavat väylät ovat usein saavutettavimpia nuorille kaupunkimaisista ympäristöistä tai ei-maahanmuuttajataustaisille nuorille. Myös erilaiset perheeseen liittyvät tai haastavat taloudelliset tilanteet usein ovat nuorten osallistumisen esteitä. On tärkeää, että nuorten osallisuuden kanavien saavutettavuutta suunniteltaessa huomioidaan samaan nuoreen mahdollisesti kohdistuvat useat osallistumisen esteet.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,**
- **jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,**
- **digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,**
- **hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.**

Nuoriso- ja kolmannen sektorin toimijoilla on usein hyviä ratkaisuja ja valmiita malleja näiden toteuttamiseksi. Kiitämme halukkuudesta testata uusia malleja ja kehittää niitä, mutta myös pitkäjänteisesti vakiinnuttaa olemassa olevia rakenteita. Tälle toiminnalle on kuitenkin syytä varata riittävä resursointi ja taloudellinen tuki, jotta osallistamisen muodot ovat laadukkaita, aidosti osallistavia ja myös taloudellisesti sekä muuten saavutettavia nuorille.

Vaikka hankintamallit julkisella sektorilla ovatkin perusteltuja, voivat näiden vaatimukset karkottaa tarjouksia ja ratkaisuja toimijoilta, joille prosessi tuntuu turhan raskaalta. Viimeisen toimenpiteen toteuttamisessa olisikin syytä tarkastella, miten kumppanuudet voivat olla mielekkäitä ja saavutettavia kansalaistoimijoille, joiden resurssit ovat rajalliset ja taloudellinen tilanne monen kohdalla aiempaa tiukempi.

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

Pidämme tavoitetta hyvänä ja tarpeellisena. Erityisesti lapsille ja nuorille kohdennettuja malleja on jo olemassa esimerkiksi Erätauko-säätiön kehittämän erätauko-keskustelun muodossa. Tavoitteen toteuttamisessa on syytä huomioida nämä toimivat ja kehitteillä jo olevat mallit, jotta pyörää ei keksitä uudelleen.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,**
- **kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,**
- **paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,**
- **eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.**

Pidämme toimenpiteitä hyvinä ja oleellisina. Jotta myös lapset ja nuoret näkyisivät näissä, kannustaisimme lisäämään maininnan nuorten digiraadista ja sen jalkauttamisen jatkamisesta.

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

Ei lausuttavaa.

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

Ei lausuttavaa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,**
- **alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.**

Ei lausuttavaa.

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

Ei lausuttavaa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,**
- **asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,**
- **tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,**
- **demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.**

Kannustamme toimenpiteissä huomioimaan myös nuorten osallisuuden esimerkiksi kirjaamalla toimenpiteisiin nuorisovaltuustojen läsnäolo- ja puheoikeuden edistämisen oleellisen hallinnon tason valtuustojen ja lautakuntien kokouksissa.

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

Kannamme huolta kansallisen demokratiapolitiikan lyhytjänteisyydestä ja pirstaloitumisesta eri ministeriöiden alaisiin ohjelmiin ja strategioihin ilman selkeää resursointia. Tällöin pitkäjänteinen demokratian edistäminen jää pääasiassa kansalaisyhteiskunnan harteille.

Esimerkkejä pirstaloitumisesta ovat tämä ohjelma ja sen rinnalla valmisteltu kansalaisjärjestöstrategia, jotka kuitenkin pidetty selkeästi erillään, vaikka käsittelevät osin samoja

aiheita. Tämä voi johtaa osin tai täysin ristiriidassa oleviin toimenpiteisiin, mitkä ovat omiaan hämmentämään kansalaisia ja kansalaisyhteiskuntaa. Näiden ohella oleellisia ohjelmia löytyy myös muista ministeriöistä, kuten OKM:n valtion nuorisotyön ja -politiikan ohjelma sekä UM:n nuoret, rauha ja turvallisuus- ja naiset, rauha ja turvallisuus – kansalliset toimintaohjelmat. Näiden suhteen olisi tarpeen selkeästi edelleen kehittää ministeriöiden välistä koordinaatiota ja yhteistyötä sen sijaan, että vain yksi viranhaltija vastaisi toisen ministeriön ohjelmasta omien töidensä lomassa.

Ohjelmat ja strategiat ovat usein muutaman vuoden tai hallituskauden mittaisia, mikä heikentää niiden vaikuttavuutta, sillä jokainen hallitus haluaa luoda omansa ja jättää merkkinsä demokratia politiikkaan. Vaikuttavuuden kannalta olisi kuitenkin oleellista, että ohjelmia laadittaisiin pidemmällä aikavälillä, jotta voimme pitkäjänteisesti puuttua demokratiaan kohdistuviin uhkiin ja osallistumisen esteisiin.

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

Tavoite on hyvä ja oleellinen.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,**
- **yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.**

Pidämme toimenpiteitä oleellisina ja hyvinä. Kannustamme kuitenkin tekemään yhteistyötä myös muiden tietoa tuottavien tahojen, kuten esimerkiksi nuorisoalan osaamiskeskusten kanssa.

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seurantaa ja läpinäkyvyyttä.

Tavoite on hyvä ja oleellinen.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,**
- **osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,**
- **hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.**

Toimenpiteet ovat tärkeitä, mutta niiden vaikuttavuutta heikentää ohjelman lyhyt aikajänne.

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

Ei lausuttavaa.

Tavoitelinjalus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

Tavoite on hyvä ja oleellinen.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,**
- **tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,**
- **aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,**
- **osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,**
- **kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.**

Tavoitteen toimenpiteet ovat kansalaisjärjestöjen rahoituksen osalta nähdäksemme saman suuntaisia kuin kansalaisjärjestöstrategiassa. Onkin tärkeää, että Suomi myös vaikuttaa sen puolesta, että Euroopan tasolla on seuraavalla monivuotisella rahoituskaudella rahoitusmuotoja, jotka ovat saavutettavia erilaisille kansalaisjärjestöille.

Kansalaisyhteiskunta eri Euroopan maissa kohtaa kuitenkin myös muita haasteita kuin ainoastaan rahoitukselliset. Toimenpiteissä voisi olla hyödyllistä nostaa Suomen vaikuttamisen tavoitteeksi myös kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksien turvaaminen myös Euroopassa ja EU-maissa sekä vastavaikuttaminen toimille, jotka supistavat kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuuksia.

Tavoitelinjalus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinoitua ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seurantaan kansallisella tasolla.

Tavoite on hyvä ja oleellinen.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,**
- **kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.**

Ei lausuttavaa.

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

Ei lausuttavaa.

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

-

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

Ei lausuttavaa.

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Systä Kati
Suomen Partiolaiset – Finlands Scouter ry

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Miesten tasa-arvo ry (MTA) katsoo, että Suomessa on demokratian ja osallistumisen edistämiseksi ehdottomasti ryhdyttävä tukemaan tasa-arvoisesti mies- ja naisjärjestöjä. Tällä hetkellä valtion budjetista tuetaan yleisavustuksella, joka on vuoden 2025 budjetissa 918 000 euroa, vain eräiden naisjärjestöjen (Naisjärjestöjen Keskusliitto ry:lle, Naisjärjestöt yhteistyössä NYTKIS ry:lle ja Monika-Naiset liitto ry:lle) toimintaa, mutta miesjärjestöt eivät saa lainkaan taloudellista tukea. Lisäksi puoluetuesta 5 prosenttia ohjataan poliittisille naisjärjestöille, mutta poliittisille miesjärjestöille puoluetuesta ei heru senttiäkään.

MTA katsoo, että näin vahvasti sukupuolittunut vinoutuma kansalaisjärjestöjen rahoituksessa vaikuttaa haitallisesti demokratian toteutumiseen ja heikentää miesten osallistumista demokraattiseen päätöksentekoon. Lisäksi vallitseva epätasa-arvo mies- ja naisjärjestöjen rahoituksessa johtaa siihen, ettei suomalaisessa tasa-arvopolitiikassa huomioida riittävässä määrin miesten ja poikien tasa-arvo-ongelmia ja oikeuksia.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,

- äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,
- kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,
- yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,
- lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.

-

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,
- tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.

-

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,
- viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,
- jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,
- hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,
- osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.

-

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,
 - mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.
-

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle
- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,
- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,

- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,
- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

-

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

-

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,

- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,
- asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,
- tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,
- demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,
- yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seuranta ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinoitua ja kansainvälisten demokratiasuosituksien toimeenpanon seuranta kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,**
- **kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.**

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

-

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Erno Juuso
Miesten tasa-arvo ry

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Periaatepäätökseen tulee kirjata, että oikeusministeriö ryhtyy tekemään arviota siitä, tulisiko äänestysikärajaa laskea 18-ikävuodesta 16-ikävuoteen kunta- ja aluevaaleissa? Nuoret ovat 2020-luvulla jo siinä määrin valveutuneita, että heidän voidaan katsoa omaavan valmiudet kunta- ja aluetason päätöksentekoon. Eduskunta- ja EU-vaalien osalta ikäraja on tarkoituksenmukaista pitää nykyisellään ja arvioida em. vaalien osalta asiaa sen jälkeen minkälaisia kokemuksia kunta- ja aluevaalien osalta on saatu.

Oikeusministeriön on tarkoituksenmukaista ryhtyä tarkastelemaan sekä kuntalain, että hyvinvointialuelain säännösten ajantasaisuutta siltä osin, miten hyvin ne vastaavat kuntalaisten ja alueiden kansalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksiin ja oikeuksiin.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,
- äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,

- kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,
- yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,
- lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.

-

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,
- tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.

-

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskeissa asioissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,
- viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,
- jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,
- hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,
- osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.

-

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,
- mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.

-

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle
- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,
- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,
- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,

- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

-

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

-

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,
- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,
- asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,
- tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,
- demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,
- yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seuranta ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinointia ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seurantaan kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,

- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoituksena periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

-

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Olli-Pekka Salminen
Oikeustieteen väitöskirjatutkija, hallinto-oikeus/kunnallisoikeus

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

-

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

Äänestysaktiivisuutta tulee lisätä, oikein!

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

"Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys. "

Suuret ikäluokat päättävät, koska heitä on paljon. Sen toki nuoret tietävät. Äänioikeutta tuli rajata vanhuksilla tai lisätä nuorilla.

Ei olisi kovin vaikea rasti toteuttaa esim, menettely, että jokaisella joka vaalivuonna täyttää 35v. tai vähemmän olisi aina kaksi ääntä.

Yli 80-vuotiailta äänioikeuden voisi poistaa kokonaan. He ovat olleet vuosikymmeniä osallisina päätöksiin joiden vuoksi nykytilanne on mikä on.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,**

- äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,
- kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,
- yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,
- lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.

-

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,
- tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.

-

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevissa asioissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,
- viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,
- jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,
- hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,
- osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.

-

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,
 - mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.
-

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle
- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,
- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,

- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,
- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

-

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

-

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,

- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,
- asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,
- tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,
- demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,
- yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seurantaa ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinoitua ja kansainvälisten demokratiasuosituksien toimeenpanon seurantaa kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

-

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

Suomessa pitäisi kaikin puolin ottaa tavoitteeksi, että tulevaisuudessa Suomi olisi oikeusvaltio muillekin kuin ns. lintukotolaisille.

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Juhani Vehmaskangas

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Kansallinen demokratiaohjelma on erittäin tarpeellinen: periaatepäätöksen johdannossa todettu "demokratian, oikeusvaltioperiaatteen tai ihmisoikeuksien heikkeneminen vaikuttaa koko yhteiskunnan vakauteen, toimivuuteen ja luottamukseen". Tilannekuvassa todettu demokratian tilan heikkeneminen kansainvälisesti tarkasteltuna on mahdollista myös kansallisesti. Erilaisia näkemyksiä kuunteleva ja kunnioittava keskustelukulttuuri on oleellinen osa demokratiaa, mutta valitettavasti Suomessakin on jo runsaasti esimerkkejä eduskuntaa myöten, että ymmärrys demokratian peruselementeistä on heikentynyt.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,
- äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,
- kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,
- yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.

Kansalaisjärjestöt ovat merkittävä toimija kansalaisyhteiskunnassa luotettavan tiedon tuottajina ja jakajina sekä saavutettavuuden edistäjinä. Äänestyspaikkojen saavutettavuuden osalta tulee huomioida myös se, että Suomessa etäisyydet ovat harvempaan asutuilla seuduilla huomattavia, joten äänestysmahdollisuus tulee tuoda sinne, missä ihmiset asuvat.

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,
- lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.

Neutraalin tiedon tuottamisessa ja yhteistyökumppaneina tulee hyödyntää tieteellisiä seuroja, joiden toiminnan ytimessä on tieteellisen tiedon tuottaminen ja jakaminen ilman organisaatio- tai muita mahdollisesti puolueettomuutta vaikeuttavia tekijöitä.

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,
- tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.

-

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevilla asioilla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,
- viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,
- jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,
- hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,
- osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.

-

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

Periaatepäätöksessä viitataan muun muassa sivistysvaliokunnan usein esille tuomaan asiaan, että "medialukutaito on keskeinen keino vahvistaa yhteiskunnan turvallisuutta ja toimivaa demokratiaa, ja että medialukutaitojen edistäminen luo pohjaa koko yhteiskunnan kriisinsietokyvylle". Medialukutaidon edistämisessä tarvitaan luotettavaa tutkittua tietoa, jonka avulla pystytään tunnistamaan kehityskohteita ja heikkoja signaaleja tekijöistä, jotka voivat heikentää toimivaa demokratiaa ja kriisinsietokykyä.

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinoitua ja seuranta.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,
- mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.

Yliopistot, korkeakoulut, tieteelliset seurat ja tiedeakatemit ovat keskeisiä toimijoita luotettavan tutkitun tiedon tuottajina ja jakajina sekä medialukutaidon kehittäjinä. Medialukutaidon kehittämistä tulee jatkaa myös korkeakoulutuksessa, jossa digitaalisilla oppimisympäristöillä ja muilla pedagogisilla uudistuksilla ja niiden kehittämisellä on suuri merkitys.

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle
- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.

Vanhempien osallistaminen on erittäin tärkeää, koska monet, esimerkiksi äänestyskäyttäytymiseen ja tiedon hankintaan ja luottamukseen liittyvät toimintatavat periytyvät.

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.

-

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

Rakentavan ja toisia kunnioittavan keskustelukulttuurin vahvistamisessa tulee huomioida myös, miten omia kantoja perustellaan. Keskustelut eivät saa olla mis- ja disinformaation jakamisen kanavia vaan ihmisiä tulee kannustaa tutkimuspohjaisen tiedon käyttöön. Samalla tulee lisätä ymmärrystä tutkitun tiedon luonteesta ja merkityksestä hyvinvoivan ja demokraattisen yhteiskunnan arvojen perustana.

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,
- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,
- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,
- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

-

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

-

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

"Ollakseen vaikuttavaa osallistumisen tulee kuitenkin kytkeytyä päätöksentekoon ja sen valmisteluun osana kuntien ja hyvinvointialueiden prosesseja. Tämä edellyttää muun muassa osallistumisen oikea-aikaisuutta sekä riittävää tiedollista pohjaa." Mitä tarkoittaa "riittävä tiedollinen pohja"?

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,
- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittämisen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,
- asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,
- tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,
- demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto,

kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapoliittikkatoimiin,
- yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seurantaa ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

Demokratian edistäminen Euroopan unionissa ja kansainvälisesti edellyttää myös monipuolista tutkimusyhteistyötä, myös tutkimusaiheista, jotka kohdistuvat demokratiaa, oikeusvaltioperiaatteita ja ihmisoikeuksia rikkoviin toimijoihin ja voivat edellyttää ko. toimijoihin liittyviä kontakteja. Tutkimustoiminnassa tulee noudattaa hyvän tieteellisen käytännön periaatteita, lainsäädäntöä ja eettisiä sitoumuksia, mutta tällaista tutkimustietoa tarvitaan, jotta meillä olisi parempi ymmärrys ko. toimijoista ja keinot toimia heidän kanssaan demokratian edistämiseksi.

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

Tieteellinen tutkimus ja tutkimusyhteistyö tukee kansalaisyhteiskuntaa. Siksi on tärkeää, että kansainvälistä tutkimusyhteistyötä ja tutkimustietoa helposti saavutettavaksi tekeviä tutkimusinfrastruktuureja ml. julkaisuinfrastruktuurit ja niissä toimivia yhteisöjä tuetaan myös kansallisesti.

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinointia ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seurantaan kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

3

Tilannekuva toimii hyvänä taustoituksena periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

3

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Ryynänen-Karjalainen Lea
Tieteellisten seurain valtuuskunta

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Kansallinen ohjelma demokratian edistämiseksi on erittäin tarpeen.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

Tavoitelinjauksissa on selvästi haettu keskittymistä olennaiseen, sillä ne eivät kata demokriapolitiikan koko alaa. Nähdäkseni olennaisista asioista siinä väistetään kysymys muualla kuin Suomessa syntyneiden osallisuudesta ja siitä, miten äänestysaktiivisuus - ja sen puute - periytyy. Olisi perusteltua muodostaa myös sellainen tilannekuva, jossa maahanmuuttajataustaisten osallisuutta, vaaliehdokkaaksi asettumista ja äänestysaktiivisuutta erikseen edistettäisiin ja linkitettäisiin osaksi hallituksen rasismia vastaista ohjelmaa. Parhailtaan on käsittelyssä luonnos kulttuuripoliittiseksi selonteoksi, joka osaltaan voisi toimia tässä välineenä: onhan monikulttuurisuus myös väistämättä huomioitava kulttuuripoliitikassa, jotta kulttuuri todella olisi jokaisen oikeus, ja tältäkin osalta kaikki voisivat kokea osallisuutta yhteisöön, ympäröivään yhteiskuntaan ja sen kulttuuriperintöön, ja saisivat myös itse nähdä tulon kokemuksen.

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

Painotus nuoriin on perusteltu. Tutkimusten mukaan kulttuuriharrastukset lisäävät äänestysaktiivisuutta.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,
- äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,
- kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,

- **yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.**

Toimenpiteiden lisäksi olisi syytä myös edistää nuorten vaaliehdokkuuksia ja tosiasiallisia vaikutusmahdollisuuksia.

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

On kyettävä näyttämään paikallisesti, valtakunnallisesti ja eurooppalaisesti, että demokratia toimii eli ihmisten mielipiteillä on vaikutus päätöksentekoon.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,**
- **lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.**

Koulu- ja asukasdemokratia ovat varjovaalien lisäksi tapa, jolla lapset ja nuoret voivat oppia uskomaan, että heidän mielipiteellään on merkitystä. Yksi konkreettinen tapa on näyttää, että lasten harrastamisen Suomen mallissa lasten toiveilla olisi aito vaikutus siihen, millaista harrastustarjontaa kunnassa on. Myös nuorille aikuisille suunnattu kunnan kulttuurikysely siitä, millaista kulttuuritoimintaa he kaipaivat, voisi toimia, mikäli kyselyn tuloksia haluttaisiin panna toimeen.

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

Osallisuus on pohja demokratialle. Lasten oikeuksien sopimuksessa todetaan, että kaikilla lapsilla on oikeus kulttuuriin. Itsensä ilmaisemiseen opitaan kulttuurin ja taiteen eri muodoilla.

Tavoitelinjaus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

On tärkeää varmistaa myös se, että haavoittuvassa asemassa olevia lapsia ja nuoria kuullaan päätöksenteossa suoraan, ei vain heidän kanssaan työskentelevien ammattilaisten kautta.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,**

- **tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.**

Kulttuuriosallistumisen kannalta on olennaista, että kaikki toimet ovat saavutettavia. Suomen lastenkulttuurikeskus on asiantuntija saavutettan lastenkulttuurin osalta. On tärkeää, että vuorovaikutuksen piiriin pääsevät myös vammaiset lapset tai he, joiden suomenkieli ei ole vahva.

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskevilla asioissa.

Lapsi- ja nuoriystävällisyys on tärkeä näkökulma.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,**
- **viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,**
- **jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,**
- **hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,**
- **osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.**

On suhtauduttava myös myönteisesti ja ystävällisesti nuorten omaan aktiivisuuteen, joka on heistä itsestään lähtöisin. Tämä tarkoittaa ystävällistä ja mahdollistavaa asennetta kohtaamisiin nuorten aktivistien, kuten elokapinanuorten kanssa, sekä nuorten omaehtoisen aktiivisuuden tukemista vapaa-ajan palveluiden osaamisella tarjoamalla tiloja ja neuvontaa nuorille, jotka haluavat järjestää omaehtoisesti tapahtumia, vaikka heillä ei olisi yhdistystä.

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

Kehittämisen lisäksi hyviä käytäntöjä kannattaa myös jatkaa ja levittää.

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seuranta.

Kulttuuriperintökasvatus on tärkeä osa demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten**

Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,

- **mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.**

Mukaan kansalliseen kehittämiseen kannattaa kutsua myös lastenkulttuurin toimijoita, kuten Suomen lastenkulttuurikeskus ja Suomen kulttuuriperintökasvatuksen seura.

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle**
- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.**

Kirjastoverkko kannattaa hyödyntää, sillä kirjastolain yksi keskeisistä tavoitteista on edistää "aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja sananvapautta." Kirjasto löytyy joka kunnasta, on kuntalaisten suosiossa ja myös maahanmuuttajanuoret kokevat olevansa tervetulleita kirjastoon.

Medialukutaidon korostaminen kuulostaa hieman ysäriltä uutistenvälittelyn, katoavan maakuntamedian ja heikkenevän lukutaidon aikana. Esitämme, että medialukutaidon sijaan demokratiaohjelmassa puhuttaisiin lukutaidosta, lukutaidoista tai monilukutaidosta ja sen yhteydessä edistettäisiin kansallisen lukutaitostrategian toimeenpanoa.

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

Demokratian toimintatapana kannattaa tietysti olla osa kaikkea julkisen vallan toimintaa. Se on käytännöllistä demokratiakasvatusta.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.**

On tärkeää, ettei vain puhuta demokratiasta, vaan myös toimitaan osallistavasti.

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

Tavoite on tärkeä. Kulttuuri- ja taidealan toimijoiden kollegat ympäri Eurooppaa kertovat uudenlaisista taiteen vapauden haasteista, kun osa poliitikoista pyrkiikin ideologisesti puuttumaan taidelaitosten sisältöihin esimerkiksi antamalla potkuja taidealan johtajille, jotka eivät suostu muokkaamaan ohjelmistojaan mieluisiksi tai hyökkäämällä sanallisesti yksittäisten taidesisältöjen kimppeun. Kritisoiminen ei saa johtaa siihen - eikä se saa tähdätä siihen - että joillekin poliitikoille epämieluisaa sisältöä ei enää tehdä.

Tavoitelinjalus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

Hyvän keskustelukulttuurin osalta painotus nuoriin ei tunnu aivan perustellulta: olisi tärkeää, että painotettaisiin nimenomaan aikuisia ja heidän kykyään käyttäytyä asiallisesti yhteisössä.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,
- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,
- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,
- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

Kirjastot ovat toimiva olemassa oleva kansalaisyhteiskunnan vuoropuhelun rakenne. Tällä hetkellä noin puolella kunnista on vaikeuksia selvittää lakisääteisistä tehtävistään. Kirjastoihin kansalaisyhteiskunnan ja demokratian rakenteena kannattaisi suunnata oma toimenpide- tai tavoitekokonaisuutensa, johon otettaisiin mukaan esimerkiksi Kuntaliitto ja Kirjastoseura.

Tavoitelinjalus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

Toivottavasti tavoitelinjalus pitää sisällään myös käytössä olevien mallien kehittämistä eli pystyttäisiin näyttämään milloin osallistavat menetelmät ovat tosiasiallisesti vaikuttaneet päätöksenteon sisältöön.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,
- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

Hyvinvointialueiden, kuntien ja kansalaisjärjestöjen rajanpintatyö on paikoitellen vielä aivan lapsenkengissään. Se vaatii rakenteita ja rahkeita.

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,
- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

-

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

Kulttuuripolitiikan osalta aluehallinto on hajanaista, ja siihen on jo siksi vaikea löytää osallistumisen näkökulmaa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,

- asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,
- tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,
- demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.

-

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

Laaja kulttuuriosallistuminen, jota tukee kulttuurin alueellinen saatavuus ja saavutettavuus, vahvistaa demokratian perustaa. Kulttuuripoliittisen selonteon tavoite kulttuurista jokaisenoikeutena kannattaa ottaa mukaan myös demokratiaohjelmaan. Kulttuuriosallistuminen - sekä kulttuurin tekeminen että kokeminen - vahvistaa minäpystyvyyttä, kun ihminen oppii ilmaisemaan itseään ja ymmärtämään muita. Erityisen vahva demokratiavaikutus on kulttuuriosallistumisen ja kulttuuriperinnön kyvyllä tuottaa yhteenkuuluvaisuudentunnetta ja yhteisöllisyyttä. On aika ottaa kulttuuri mukaan keinoksi demokratiapolitiikkaan.

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapoliittikkatoimiin,
- yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.

-

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seurantaa ja läpinäkyvyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,

- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokraatioliittisistä toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

-

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

-

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinointia ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seurantaan kansallisella tasolla.

-

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokraati-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

-

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Meriläinen Rosa
Kulttuuri- ja taidealan keskusjärjestö KULTA ry